

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr. 50 öre.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1913 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlåtande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare *anmärningar* och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af Fil. Kand. J. E. NILSSON såsom redaktionssekreterare.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år., Lösna häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1912.

P. Fahlbeck.

Innehåll:

Knud Berlin, Et norsk Skrift om Unionsopløsningen i 1905.

Nils Wohlin, Några ord om akademiska studier och studieplaner i statistik.

Om en s. k. krisbarometer. Kommerskollegii underdåniga skrifvelse till Konungen af 30 januari 1913.

Strödda meddelanden.

Et norsk Skrift om Unionsopløsningen i 1905.

Af

Professor Dr. jur. **Knud Berlin.**

AALL U. GJELSVIK: Die norwegisch-schwedische Union, ihr Bestehen und ihre Lösung, Breslau 1912, 414 S.

Det er ikke med let Hjærte, at en dansk Mand skrider til at efterkomme Redaktionens ærefulde Opfordring om at anmelde ovennævnte Skrift. De Begivenheder, som det omhandler, har saa nær Berøring med Danmarks Historie, og de to Folk, hvis Forening, hvis Samliv og Tvist og hvis endelige Adskillelse det skildrer, staar begge os Danske saa nær, at det for en dansk Mand maa være lige ukært at fælde en Dom, der kan kalde den ene eller den anden Parts eller maaske begge Parters Uvilje over hans Hoved. Endnu mere ukært er det at skulle rippe op igen i en gammel og bitter Strid nu, da den endelig er kommen til en Løsning, som begge Folk synes lige tilfredse med, og nu da alle tre nordiske Folk paa mange Punkter er ved igen at arbejde sig sammen til hjærteligere Forstaaelse. Eller skulde det virkelig være de tre smaa nordiske Folks Forbandelse, skønt de staar hinanden saa nær i Sprog og Kultur, og i aandelig Modenhed ikke viger for nogen, altid at skulle leve i indbyrdes Tvedragt, medens andetsteds selv langt mere forskellige Nationer kan øge deres hver for sig svage Kraft, ja selv byde Stormagter Trods, ved enig Sammenslutning? Var det ikke bedre nu at glemme Fortidens Tvist og i Fællesskab at arbejde for større Samhu og Venskab i Fremtiden?

Imidlertid, de to Forfattere af det anførte Skrift, Prof. i Filosofi Dr. ANATHON AALL og Prof. juris NIKOLAUS GJELSVIK, har villet det anderledes. De har følt Trang til endnu en Gang at lufte den nordiske Tvedragt og give hele den europæiske Læseværden det opbyggelige Billede af den Broderstrid, der lidt efter lidt undergravede for tilsidst helt at sønderrive den svensk-norske Union. Deres 414 Sider store Skrift har de derfor udsendt paa Tydsk som et Led i Brie og Fleischmanns Samling af Afhandlinger fra Stats- og Forvaltningsretten samt Koloniretten og Folkeretten. De har i den Anledning givet det Undertitlen »Et Bidrag til den almindelige Statslære paa historisk Grundlag» og søger derfor ogsaa i en meget udførlig Fremstilling, at uddrage almindelige statsretlige Slutninger ud fra det svensk-norske Fortilfælde.

Men det almindelige statsretlige Synspunkt er dog aabenbart ikke Hovedsagen for Forfatterne; Fremstillingen er da ogsaa paa adskillige Punkter farvet af en for stærkt personlig, polemisk Tone til at være objektiv Videnskab blot for Videnskabens Skyld. Øjemedet har snarere været det at forsvare Norges Overhuggelse af Knuden ved at vise den fulde Berettigelse af Norges Optræden ikke blot fra et historisk og politisk men ogsaa fra et formelretligt og almindeligt statsretligt Synspunkt.

Dette fremgaar da ogsaa af Forfatternes Fortale, der oplyser om, at det havde været Hovedforfatteren Prof. Aalls Hensigt at udsende Skriftet allerede i 1906 for, medens Begivenheden i 1905 endnu var i frisk Minde, at give den evropæiske Offentlighed en fyldigst mulig Fremstilling og Forklaring af Unionsbrudet, saaledes som en norsk Videnskabsmand maatte ønske, at det blev opfattet i Udlandet. Det skyldes nærmest et Uheld, at Bogens Udgivelse blev hele sex Aar forsinket, nemlig den Omstændighed, at Prof. Aall mente at burde sikre sig særlig sagkyndig juridisk Bistand og derfor anmodede Prof. juris Gjelsvik om at tage Del i Skriftets Udarbejdelse.

Dette Medarbejderskab har ikke været til Held for Skriftet. Ikke blot har det altsaa bevirket, at det først udkommer nu saa længe efter 1905, at man uvilkaarligt fristes til at spørge, om et Forsvar for Unionsbrudet virkelig endnu synes norske Mænd paa-krævet, og dog paa den anden Side for kort Tid efter den op-

rivende Begivenhed til, at man fra den ene Parts Side skulde være i Stand til at give en Fremstilling, der ikke allfor meget blev et blot Parts-Indlæg, et blot Forsvarsskrift. Men dernæst er det ogsaa ofte lige saa uheldigt med flere Forfattere til et enkelt sammenhængende Skrift som med alt for mange Kokke til at tilberede Maden. Skriftet er derved blevet belemret med adskillige trættende Gentagelser, idet begge Forfatterne hver i sit Afsnit behandler de samme Spørgsmaal, og de er derved heller ikke undgaaet under Tiden at komme noget i Konflikt med hinanden. Muligvis vilde Prof. Aall ogsaa lige saa godt have kunnet skrive hele Værket alene, thi de to Forfattere har ingenlunde delt Arbejdet saaledes, at den juridiske Forf. besørgede den særlige juridiske, statsretlige og folkeretlige Side af Spørgsmaalet, den filosofiske den historiske, men begge Forf. behandler temmeligt i Flæng begge Sider af Problemet. Tilmed vilde Skriftet sikkert ikke blot have vundet i Holdning og Overskuelighed ved at have været en Mands Værk, men det vilde ogsaa have haft færre Pletter. Det kan nemlig ikke negtes, at Prof. Gjelsviks Del af Skriftet, der i øvrigt er langt den mindste, baade er den mest angribelige og hasarderede og tillige altfor ofte savner den rolige Tone, der gennemgaaende raader i de Afsnit, hvorfor Prof. Aall særlig bærer Ansvar. Jeg skal da ogsaa i det følgende vise den Retfærdighed at behandle hver af Forfatterne for sig.

Saa forstaaeligt det nu end er, at Forf. har søgt at vise det fuldt beretligede i Norges ensidige Opsigelse af Unionen ikke blot ud fra et politisk og nationalt, men ogsaa ud fra et almindeligt statsretligt Synspunkt, saa har de dog ikke taktisk set lettet sig Stillingen derved. Politisk set er det afgørende: Resultatet. Og politisk set har Norge utvivlsomt for saa vidt faaet Ret, som »Statskupet» i 1905 — som Aall selv kalder det — lykkedes, og begger Parter nu endog synes tilfredse med denne Løsning, selvom Statskupet ganske vist fik et Efterspil i Karlstad, der ikke kan lades ude af Betragtning, fordi Forf. gaar let hen over det, og skønt det trods alt henstaar ubevist, om ikke en Opløsning af Unionen kunde være sket med Iagttagelse af alle Former, d. v. s. ved fuldt venskabelig Forhandling med Sverig. Ligeledes vilde Forf. have haft bedre Kort paa Haanden, om de havde nøjedes

med at søge at vise, hvorledes de nationale Modsætninger mellem de to Folk og hvorledes navnlig den stadigt vøxende demokratiske Bevægelse og stigende nationale Selvfølelse i Norge i Længden maatte gøre en saa uheldig Foreningsform, som en Realunion er, særligt i den svensk-norske Unions uheldige Skikkelse, uholdbar og umulig, saaledes at en Løsning af Forbindelsen for begge Nabo-folk tilsidst maatte være at foretrække fremfor en Fortsættelse af de tidt smaalige og altid pinagtige Konflikter, hvorpaa Unions-historien er saa rig.

Men de to Forfattere har ikke villet nøjes hermed. De har villet bevise, at Norges ensidige Opsigelse af den ikke frit opsigelige Union og Stortingets Afsættelse af den ikke afsættelige Unions-konge ogsaa set fra et almindeligt statsretligt Synspunkt var i alle Maader fuldt baade reelt og formelt berettiget, ja i Virkeligheden her kan tjene som et lysende Mønster til Efterlignelse i andre lignende Tilfælde. De har derved, som mindre behændige Advokater har for Skik, villet bevise langt mere end de kunde og behøvede at bevise. Og det er derved ofte gaaet dem, som den, der beviser for meget: at han intet beviser. De har nemlig derved vovet sig langt ud i Undersøgelser af den mest delikate og tvivlsomme Natur om, i hvilket Omfang en Stat overhovedet behøver at føle sig bundet ved sine Løfter, og i hvilke Tilfælde en Revolution maa siges at være en retmæssig eller i hvert Fald ikke uretmæssig Handling. Disse Spørgsmaal er tilvisse saare interessante, men da de hører til hine evige Stridsspørgsmaal, der i Livet løses ikke efter Hensyn til teoretiske Betragtninger, men efter rene Magthensyn, har de kun opnaaet derved, at saare mange, der ikke tør nægte det politisk og nationalt set berettigede i Norges Op-træden i 1905 — thi at forstaa alt, er jo at tilgive alt — paa mange Punkter maa erklære sig mer eller mindre uenige i Forfatter-ernes fra den almindelige Statsret og Folkeret hentede Forsvars-grunde, saaledes at Resultatet af alle deres Anstrængelser hos mange Læsere let vil blive det modsatte af det tilsigtede. Dette maa ogsaa have *in mente* ved den følgende kritiske Gennemgang af Skriftet, saa at, naar jeg Gang paa Gang maa tage Afstand, det kun er Forfatter-ernes ensidige Begrundelse, ikke selve det faktisk skete, som jeg kritiserer.

Det første af Prof. Gjelsvik skrevne Indledningsafsnit handler om Norges Forening med Danmark indtil 1814. Forf. hører aabenbart til de fanatiske Maalmænd — hans Udtalelser om Maalsagen røber det ogsaa ¹ — for hvem det ikke er nok, at Norge har faaet opløst den 90 aarige Forening med Sverige men for hvem den næste Opgave er saa vidt muligt at udviske ogsaa alle Spor af Norges mer end 400 aarige Forening med Danmark, i det Norge formentlig skal blive større og stærkere derved. Derfor den hidsige Kamp mod »Rigsmaalet» og derfor ogsaa i Gjelsviks Fremstilling den haanende Omtale af Norges Forening med Danmark, som om den kun skulde have været til Skade for Norge. Jeg skal ikke dvæle ved hans letkøbte Spot over det norske Folks Loyalitet overfor den fælles dansk-norske Konge — »Landsfaderen» — og overfor »Tvillingriget», hvori han kun vil se Fraser. Men naar han ironisk fremstiller det som Norges næsten eneste Profit af Foreningen med Danmark, at det fik en hel Række Byer smykkede med Kongenavnene Kristian og Frederik ², saa findes der heldigvis i norsk Literatur et klassisk Skrift, der paa værdigere Maade lader den jo nu for længst opløste Forening vederfares fuld Retfærdighed, nemlig ASCHEHOUGS gedigne Værk: »Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814». Heri paapeger Aschehoug i Slutningskapitlet: »Foreningens Nødvendighed, dens Nytte for Norge», hvorledes Foreningen, selvom den havde sine store Skyggesider, i overvejende Grad var til sand Nytte for Norge. Han fremhæver, hvorledes det i Tidens Løb mere og mere afkræftede Norge først derved fik en virkelig Regering igen og hvorledes Norge mægtigt gik frem under Foreningen, saaledes at f. Ex. dets Folkemængde tiltog efter langt større Maalestok end Danmarks egen. Og navnlig henviser han til, at det danske Styre bl. a. skabte i Norges Hær et kraftigt Værn for Landet, uden hvilket det næppe havde kunnet tænke paa i 1814 af forlange og til-

¹ S. 85 og Noten griber han saaledes Lejligheden til ret umotiveret at give det evropæiske Publikum et lille Kursus i Maalsagen.

² Det er dog som sædvanlig en Overdrivelse, naar Gjelsvik S. 13 ligeledes ironisk udtaler, at Norge i den Retning næsten indtog en begunstiget Stilling. Den samme Navneskik fulgtes samtidigt i lige saa høj Grad i Danmark, jvnfr. Navnene: Fredericia, Frederikssund, Frederiksberg, Frederiksværk, Frederikshavn, Kristiansø, Kristianshavn, Christiansfeldt o. s. v.

kæmpe sig Ligestilling med Sverige, medens Norge i 1536 havde været saa kraftesløst, at man den Gang i Danmark plejede at sige, at Norge kunde erobres med to Orlogsskibe eller tre hundrede Mand¹.

Det er i øvrigt ikke fristende at opholde sig længe ved de Sider, Gjelsvik vier Omtalen af denne jo ogsaa for saa lang Tid siden opløste Forbindelse. Men jeg finder dog Anledning til at fremdrage et Par Punkter for at vise den Frejdighed, hvormed han gaar frem i sin Bevisførelse, inden han endnu er naaet til sit egentlige Emne, Unionen med Sverige. Medens Aschehoug udtaler, at Norge i 1537 blev, »om end ingen Provins, saa dog et Lydrige under Danmarks Krone»², vil Gjelsvik hævde, at Norge under hele Foreningen med Danmark, ogsaa efter 1537, var et Rige for sig og et særligt internationalt Retssubjekt, samt at det »fra et retligt Synspunkt» var ligestillet med Danmark, selvom det sidste Land i Virkeligheden var Hovedlandet. Han kan ganske vist ikke komme bort fra, at Norges tidligere selvstændige Regering, det norske Rigsraad, gik ud af Sagaen i 1537, men han vil hævde, at det danske Rigsraad ikke en Gang i Tidsrummet fra 1537 til 1661 »havde nogen Ret» til at blande sig i Norges Regering, og at Kongerne kunde tilbagevise en sliq Indblanding³. Jeg skal her overfor nøjes med — for at holde mig til en højt anset norsk Videnskabsmands Vidnesbyrd — at henvise till Aschehougs Udvikling af Rigsraadets Stilling i det tidligere anførte Skrift. Han siger her, at skønt Raadet saa godt som altid kun kaldtes Danmarks Riges Raad, deltog det desuagtet ogsaa i Afgørelsen af Norges særlige Anliggender, »og» udtaler han udtrykkeligt »ingen Forestilling kan være fejlagtigere end den, at Kongen kunde skalte og valte med disse efter eget Fordogtbeholdende»⁴. Naar Gjelsvik fremdeles udtaler, at norske Herredage og Stænderforsamlinger traadte i Stedet for Rigsraadet⁵, saa glemmer han at tilføje, at

¹ ASCHÉHOUG, Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814. S. 590 fg. og 346.

² Anf. Skrift S. 354.

³ AALL U. GJELSVIK S. 9.

⁴ ASCHÉHOUG anf. Skr. S. 380 fg.

⁵ AALL U. GJELSVIK S. 6.

disse norske Herredage i det væsentlige kun var med norske Embedsmænd forstærkede Udvalg af det danske Rigsraad, hvorfor Beslutninger, der blev fattede paa Herredagene, ogsaa undertiden sagdes at være trufne af Danmarks Riges Raad¹, ligesom Domme afsagte paa norske Herredage, naar Kongen ikke var til Steds, kunde indankes for Kongen og Raadet til Paakendelse i Danmark². Og naar Gjelsvik nu 3-400 Aar efter vil hævde, at det danske Rigsraad ingen »Ret» havde til at udøve denne Myndighed, men kun selv tiltog sig denne Ret, saa glemmer han jo ikke blot, at Statsmagt regelmæssigt netop opstaar paa den Maade, at de, som har Evnen til at udøve Statsmagten, tiltager sig denne Ret, og at denne oprindeligt tiltagne Ret senere bliver lovlig Ret ved Anerkendelse fra alle Sider. Men han glemmer navnlig rent, hvad han selv lidt senere S. 41 anfører for at begrunde, at den danske Statholder i Norge Prins Kristian Fredrik i 1814 efter Norges Afstaaelse til Sverige med fuld »Ret» kunne opkaste sig til Konge i Norge og egenmægtigt overtage Norges Styre. »Hvem der i saadanne Tider» — nemlig hvor der under opløste Forhold trænges til en ny Regering i Landet — »besidder den største Autoritet og nyder den største Tillid hos Folket, har Ret til at tage Styret. Om man vil kalde denne Ret juridisk eller historisk, er et teoretisk-systematisk Spørgsmaal uden Betydning for det praktiske Liv». Jeg maa erkende at være ude af Stand til at gendrive Hr. Gjelsvik bedre end — Gjelsvik selv.

Naar Gjelsvik endvidere som Bevis for, at Norge ansaas som et særligt ligestillet Rige S. 5 udtaler, at Kongerne ogsaa efter 1536 »ved enhver Lejlighed» henviste til deres Arveret til Norge, saa skal jeg ligeledes blot henvise til Aschehoug S. 360, hvor denne fremhæver, at den »Paastand, som Kongerne af den oldenburgske Æt tidligere havde fremsat, nemlig at Norge var deres Arverige, har Christian III fra 1536 af og hans Efterfølgere i lang Tid ladet hvile», ja, at Arveretten til Norge »paa den bestemteste Maade» maatte anses som opgiven ved Christian den IV:s norske Lov, saa at det først var Frederik III, der 12 Aar før Enevældens Indførelse offentligt og utvetydigt genoptog denne Paastand for at

¹ ASCHEHOUG S. 382.

² Anf. Skr. S. 383.

styrke sin egen Stilling overfor det danske Rigsraad ved Forhandlingerne om Haandfæstningen ¹.

Naar Gjelsvik endelig vil finde et Bevis for, at Norge ved Kieleskattelagens Indgaaelse var et, »særligt folkeretligt Retssubjekt» deri, at alle de Traktater, der var afsluttede under Foreningen med Danmark, blev ved at gælde ligesom før saavel for Norge som for Danmark, alene bortset fra egentlige politiske Traktater, da er i hvert Fald dette Argument ikke afgørende. Thi naar en Stat spaltes i to selvstændige Stater som f. Ex. Østrig—Ungarn i 1867, er Følgen den samme, at de tidligere afsluttede Traktater nu maa blive gældende i lige Grad for begge Stater ². Enten altsaa Danmark og Norge allerede før 1814 var to selvstændige Stater, eller de først blev det efter 1814, maatte Resultatet i saa Henseende blive det samme.

I Forbindelse med Gjelsviks Omtale af Foreningen med Danmark finder jeg Anledning til at berøre de Udtalelser, han faa Sider senere, nemlig S. 21 finder det passende at fremsætte om Islands Stilling til Danmark. Ved Omtalen af den Passus i Kieleskattelagens Art. 4, hvori den danske Konge frasiger sig sine Rettigheder til Kongeriget Norge — Grønland, Færøerne og Island ikke heri indbegrebne. — finder han Lejligheden egnet til i en Note, saa lang som flere Sider Text, at gaa nærmere ind paa Islands Stilling til Danmark og tage Parti for de videst gaaende islandske Separatisters Krav, ja til formeligt at opfordre Islænderne til at efterligne Norges Exempel i 1905 og rive sig løs fra Danmark, hvis de ikke faar deres videst gaaende Krav opfyldt! Da hans Udtalelser her giver et Exempel *instar omnium* paa, hvad han i dette Skrift mener at kunne byde en evropæisk Læseverden som norsk Videnskab, tør jeg maaske dvæle et Øjeblik derved. Thi hvor langt end dette Spørgsmaal egentlig skulde synes at ligge fra Spørgsmaalet om den svensk-norske Unions Opløsning, saa er dog nærmere beset hele hans Argumentation i Spørgsmaalet Island-Danmark kun en yderlig karikeret Kopi af hans Argumentation i Spørgsmaalet Sverig-Norge.

¹ Anf. Skr. S. 361.

² Jmfr. v. LISZT, Völkerrecht, 1911 S. 174.

Ogsaa Islands nuværende Stilling til Danmark vil han nemlig se bygget paa en Unionsoverenskomst, en Rigsakt, som ganske vist oprindelig blev indgaaet mellem Island og Norge, nemlig den højst ærværdige gamle Overenskomst af 1262 mellem Islænderne og Kong Haakon den Gamle. Denne Overenskomst gik efter Gjelsviks Fortolkning ud paa, at »den norske Konge til alle Tider skulde være Islands Suveræn», men i øvrigt blev Island ved at være en selvstændig Stat ligesom Norge, — altsaa som man ser en Realunion næsten ganske lige som den norsk-svenske. Men det var efter Gjelsviks Mening — der forøvrigt paa dette Punkt er i pinlig Strid med de islandske Separatisters — netop Kong Haakon som Norges Konge og hans Efterfølgere, altsaa kun *Norges Konge*, som Islænderne forpligtede sig til at anerkende som Islands Konge, »men de var», udtaler han, »ikke forpligtede til at have samme Konge som Danmark, thi Islænderne var naturligvis ikke forpligtede til at antage Danmark som Medkontrahent i Norges Sted. Derfor havde Islænderne i 1814 været fuldstændig berettigede til at sige: »Med Danmark eller den danske Konge har vi intet at skaffe».

Nu sagde Islænderne imidlertid slet ikke noget saadant i 1814. Det faldt dem ikke ind at protestere med Adskillelsen fra Norge, da Island forlængst i hele sit Styre var blevet saa nært knyttet til Danmark, at de fleste havde forglemt, at Island oprindelig var en norsk Koloni, og de blev roligt under den danske Konge, de forlængst havde hyldet, og under hans Efterkommere. Dette anfægter imidlertid ikke Gjelsvik. Han fortsætter: »Islænderne *paa- staar*, at Overenskomsten af Aar 1262 er den Retsbasis, paa hvilket de altid har stillet sig, ogsaa efter 1814. Deres Holdning maa derfor opfattes under følgende Synsvinkel: de har vel efter 1814 *taalt eller endog anerkendt*¹ den danske Konges Herredømme, men *med det Forbehold*, at Danmark paa sin Side vil anerkende Traktaten af 1262. Først naar Danmark har anerkendt denne Traktat, vil Danmark være indtraadt som Medkontrahent i Norges Sted. Islands Holdning ligeoverfor den danske Konge og Danmark siden 1814 maa derfor i Virkeligheden anses som et

¹ Udhævlserne af mig.

Traktattilbud. Men hvis Danmark vægrer sig ved at antage dette Tilbud, og denne Vægning træder utvetydigt for Dagen, *har Island Ret til at sige sig løs fra Forbindelsen med den danske Konge og med Danmark».*

Hvilken svensk Læser genkender ikke i denne vidunderlige Forklaring en tro Kopi af det mest yderliggaaende norske Standpunkt i Unionsspørgsmaalet? Det er kun en underlig Skæbnens Ironi, at det er en naiv svensk Mand, Redaktør RAGNAR LUNDBORG, hvem Gjelsvik ogsaa nævner som Kilde, der er en af de ivrigste Forkæmpere for denne Lære! Men rigtig nok er her alle Linjer drevne ud i den rene Karikatur. »Rigsakten» er her et gammelt Middelalderbrev fra Jarl Birgers og Kong Valdemar Birgersens Tid, som rimeligvis saare faa, om nogen af de danske Konger har kendt, der skulde være bundne ved det. Og naar Gjelsvik vil paastaa, at Islænderne efter 1814 kun skulde have anerkendt de danske Konger under det Forbehold, at disse til Gengæld anerkendte den gamle Overenskomsts vedvarende Gyldighed, saa *kan* han ikke være uvidende om, at dette er en ren Fabel, idet Islænderne aldrig efter 1814 overfor de danske Konger — heller ikke nu for nyligt i 1912 ved den sidste danske Konges Tronbestigelse — har taget det minste Forbehold ved deres Anerkendelse af den danske Kongemagt. Ydermere er denne over 600 Aar gamle Overenskomst i den Grad gaaet ud af Sagaen, at der næppe er en eneste af dens Bestemmelser, der endnu mere *kunde* være i uforandret Gyldighed, ligesom hele Islands nuværende Forfatningsliv bygger paa Forfatningsloven af 1874, der atter i sin første Paragraf som Retsbasis henviser til Loven af 2 Januar 1871, hvorefter Island er en *uadskillelig Del* af den danske Stat. Forøvrigt indvikler Gjelsvik sig ogsaa i en snurrig Selvmodsigelse, naar han her i den Grad optræder som stiv Forfægter af den formelle Rets Ukrænkelighed, at over 600 Aars historiske Udvikling efter hans Mening ikke kan ændre et Komma i en gammel islandsk Overenskomst, medens han selv som anført, naar der er Tale om Norges Holdning, finder det ligegyldigt, om Retten til at tiltage sig og udøve Magten uden Lovhjemmel kan kaldes en juridisk eller blot historisk Ret og udtaler, at man her »næppe kan

skelne mellem historisk og juridisk Ret»¹. Jeg vil endda slet ikke tale om hans Medforfatter AALL, der S. 334 indgaaende søger at begrunde, at et Statskup, f. Ex. Afsættelse af Kongen, ikke altid kan kaldes Uret, men undertiden kan være et tilladt Retsmiddel. Thi overfor dette Standpunkt kan jo hverken den mest utvivlsomme formelle juridiske eller den klareste historisk udviklede Ret, endsig et mølædt Skindbrev fra den graa Middelalder, tilægges alt for stor Hellighed overfor de til enhver Tid faktisk foreliggende Magtforhold og den i faktisk Brug anerkendte Ret.

Men i øvrigt ligger der — eller kan der ligge — bag den særlig Gjelsvikske Lære i det islandske Spørgsmaal en vidt sigtende Bagtanke. Gælder nemlig den gamle Overenskomst endnu — hvad Gjelsvik jo paastaar —, hvorefter Island altid skal have samme Konge som Norge, og kan Danmark først indtræde som Medkontrahent i Stedet for Norge, hvis Danmark anerkender den gamle Overenskomst, saa vil jo Følgen af, at Islænderne siger sig løs fra Danmark, ikke blive; at Overenskomsten helt falder bort men — at Norge igen indtræder som Medkontrahent med Krav paa Island! At forene et saadant Krav med Kielerfredens Ord, hvorefter Grønland, Færøerne og Island ikke skulde følge Norges Skæbne, vil ikke være vanskeligt for en norsk Fortolkning, der ikke anerkender Kielerfreden som bindende for Norge, og for hvem selv Aarhundreders stiltiende Anerkendelse ikke spiller nogen Rolle. Tilmed undlader Gjelsvik ikke S. 14 som Bevis paa, at Norge allerede i 1814 følte sig som en egen Nation, at anføre, at man i 1814 i Norge var opbragt over, at disse Øer var blevne skilte fra Norge, og at Stortinget i 1814 endog overfor den nyvalgte Konge formelig protesterede herimod og krævede, »at der ved Ordningen af de gensidige Fordringer mellem Norge og Danmark navnlig maatte blive taget Hensyn til *Norges Ret* til Island, Grønland og Færøerne *som norske Kolonier*». Som man ser, den af Aarhundreders Dvale vækte norske Nationalfølelse kan endnu, om Gjelsviks Aand bliver den sejrende i Norge, kræve endnu flere

¹ Anf. St. S. 41. Endnu skarpere er den samme Tanke udtrykt af JELLINEK i »Die Lehre von den Staatenverbindungen» S. 262: »Für die Bildung der Staaten giebt es kein anderes Recht, als das der Weltgeschichte».

Omvæltninger i Norden end Unionsopløsningen i 1905 — som Sværdet Tyrffug, der en Gang gravet ud af Højen, stadig krævede nyt Blod!

I det andet Afsnit af Skriftets første Del, den saakaldte »historisk-juridiske» Del i Modsætning til den anden Del, der overskrives »Principiel Vurdering af den norsk-svenske Unions Opløsning» og vel altsaa nærmest maa betragtes som den filosofisk-juridiske Del, skønt juridiske Betragtninger af den mest almindelige Art ogsaa i høj Grad findes i første Del, gaar Gjelsvik over til at belyse »Den norsk-svenske Unions Tilblivelse». Han skildrer her saare indgaaende saavel de historiske Tildragelser, der førte til Kielerfreden, og denne Traktats retlige Betydning for Norge, som de Forhandlinger, der førtes mellem Norge og Sverig om Unionen og Oprettelsen af Rigsakten.

Forf. erkender her bl. a. S. 26, at Ordene i Kielertraktatens Art. 4, hvorefter Kongen af Danmark frasagde sig sine Rettigheder til Norge til Fordel for Kongen af Sverig, i og for sig ikke udelukkede, at det derefter var Meningen, at Norge skulde tilhøre Sverige og ikke blot Kongen af Sverige, da det er Staterne og ikke Kongerne, der fører Krig og slutter Fred med hinanden. Derimod fastholder han, at Norge kun afstodes paa det Vilkaar, at det skulde danne et særligt Kongerige, ikke en Del af Sverige, og han bestrider, hvad der kun var at vente, at Norges Afstaaelse til Sverige ifølge Kielertraktaten overhovedet kunde have nogen forbindende Kraft for Norge. Kielertraktaten havde derfor kun den Virkning for Norge, at Foreningen med Danmark derved opløstes, og den senere Forening mellem Norge og Sverige hvilede derfor alene paa de efter Konventionen i Moss førte Forhandlinger mellem de to sidste Riger, eller rettere egentlig alene paa Rigsakten.

Da det jo er umuligt her at gaa nærmere ind paa alle de blot i dette Afsnit berørte, tidligere saa ofte omstridte Spørgsmaal, skal jeg kun nærmere dvæle ved et, der ogsaa berører Danmark, nemlig om den dansk-norske Konge gyldigt ved Kielertraktaten kunde afstaa Norge til Sverige. Dette bestrider Gjelsvik S. 31 fg., i det han finder en saadan Overdragelse i Strid saavel med mo-

derne Retsgrundsætninger som med den i 1814 for Danmark-Norge gældende Grundlov, Kongeloven af 14 Nov. 1665, hvis Art. 19 og 20 forbød den ellers absolute Konge at adskille sine Riger og formindske sit Landomraade.

Hvad den sidste Paastand angaar, er det dog forlængst fra dansk Side¹ paavist, at det er en fuldstændig Misforstaaelse at anføre Kongelovens Art. 19 og 20 i denne Forbindelse. Disse Artikler tilsigter kun at forbyde Kongen at skifte eller dele Rigerne eller noget af Landene imellem sine Sønner og Døtre; det er altsaa alene Rigets Udelighed som Arverige, de slaar fast, hvilket klarligt fremgaar deraf, at Art. 19 lige efter at have udtalt, at begge Arvekongeriger »skal uskiftet og udelt være og blive under een Danmarks og Norges Enevolds Arvekonge», følger til: »*De andre Prinser og Prinsesser, af Blodet* lade sig nøje med Haabet og bie, indtil Raden omsider kommer til dem og deres Linier, en efter anden». Derimod tænker disse Art. slet ikke paa at forbyde Kongen ved folkeretlige Aftaler at afstaa Dele af Landet, tværtimod er denne Ret uden Forbehold hjemlet ham ved Art. 5, hvorefter Kongen ene skal »have Vaaben og Væbnings Magt, at føre Krig, slutte og ophæve Forbund med hvem og naar han godt befinder». Og det vilde da ogsaa have været en Umulighed, at navnlig den Konge, der nylig havde set sig tvunget til at afstaa en hel Række af sine bedste Lande for at frelse Resten af sit Rige, skulde kunne have troet sig i Stand til at paalægge sig selv og sine Efterkommere den Pligt under ingen Omstændigheder at afstaa saa meget som en Fodsbrød Land, selv om det gjaldt hele det øvrige Riges Frelse. Men dernæst overser Gjelsvik rent, at hvis Kongen efter Kongeloven ikke gyldigt kunde adskille sine Riger, *saa kunde hun heller ikke gyldigt give Afkald* paa det ene af dem uden ogsaa at give Afkald paa det andet. Og derefter vilde Foreningen mellem Danmark og Norge altsaa endnu ikke være statsretligt gyldigt hævet. Men i øvrigt besørger Gjelsvik ogsaa her selv sin egen Gendrivelse, idet han faa Sider før, nemlig Side 23 nederst udtaler følgende: »Efter § 19 jvfr 20 i Kongeloven af 1665, Dan-

¹ Se herom HENNING MATSEN i Tidsskrift for Retsvidenskab 1901 S. 72 samt *Min* Afhandling: »Svensk-norske Unionskonflikter» i »Tilskueren» for 1893 S. 123 fg.

marks og Norges Grundlov paa Enevældens Tid, havde Kongen ingen Ret til at opgive et af sine Lande eller formindske sine Besiddelser. I Aaret 1814 blev han dog nødt dertil, og da Anvendelse af Tvang overfor en Stat for at tvinge den til Afslutning af en Traktat er et efter Folkeretten anerkendt Middel, *er Danmarks og Norges Statsret i denne Sammenhæng ganske vist ogsaa uden Betydning*». Men naar altsaa en modsat Regel i Kongeloven slet ingen Betydning kunde faa, hvorfor da stadig ty til et Argument fra Kongeloven, der tilmed beror paa en fuldstændig Misforstaaelse?

Ikke heldigere er Gjelsvik imidlertid, naar han vil bedømme Stillingen i 1814, altsaa for næsten 100 Aar siden, ud fra den *moderne Rets Grundsætninger*. Han vil her S. 31 hævde, at det maa betragtes som en Grundsætning i den moderne Ret, at en Fyrste »kun har Regeringsmagten til Udøvelse men ikke til Afstaaelse». Han hævder derfor, at ikke blot ikke en hel Stat kan afstaa med bindende Virkning for Folket, men at »heller ikke engang, naar det drejer sig om en Landsdel, Statsmagten med bindende Virkning for den paa det paagældende Territorium boende Befolkning kan foretage en Afstaaelse», selvom han maa indrømme, at denne Mening endnu ikke er anerkendt, hvad han udtrykker ved, at man »her endnu støder paa Reminiscenser af en privatretlig Opfattelsesmaade, der i Virkeligheden ellers er Folkeretten (og Statsretten) ganske fremmed». Statsmagten kan, udvikler han kun *give Afkald* paa Højhedsretten over en Landsdel til Forde for en bestemt anden Magt. Denne Magt kan da uden at krænke den afstaaende Stats Ret underkaste sig den paagældende Landsdel, men »kan Provinsens Befolkning gøre Modstand, har den Ret dertil». Her er aabenbart et Tilfælde, hvor Exemplet fra den svensk-norske Unions Opløsning skal tjene til Lutring af den almindelige Statsret, og Gjelsvik dvæler da ogsaa ret indgaaende ved dette Punkt.

Imidlertid er det allerede tvivlsomt, om denne Opfattelse fortjener at trænge igennem i Fremtiden som den rigtige. Det maa ganske vist indrømmes, at en Stat ikke *bør* ved frivillige Overenskomster overdrage nogen Del af sit Landomraade til en fremmed Stat uden at stille som Betingelse, at Flertallet af den paa-

gældende Landsdels Beboere ved Folkeafstemning udtaler sig derfor. Dette iagttog f. Ex. Danmark, da det i 1867 afsluttede Overenskomst med de Forenede Stater i Nordamerika om Afstaaelse af St. Thomas og St. Jan, hvad der forøvrigt blev til liden Opbyggelse for Danmark, i det Afstaaelsen strandede i det amerikanske Senat, men først efter at Indbyggerne paa Øerne med stort Flertal havde voteret for Tilslutning til Amerika. Ligeledes vilde det være et epokegørende Fremskridt, om den Sætning kunde føres til Sejr i Folkeretten, at heller ikke nogen Stat ved Krigens Tvang bør kunne tvinges til Afstaaelse af en Landsdel uden paa Betingelse af, at Beboerne i den afstaaede Landsdel frivilligt ønsker at slutte sig til Sejrherren. Det var jo som et Skridt henimod Anerkendelsen af denne Tanke, at det ved Frankrigs Mægling i Pragerfredens § 5 blev bestemt, at Beboerne i Nordslesvig selv skulde faa Lov til at afgøre ved frivillig Afstemning, om de vilde tilbage til Danmark. Men denne Bestemmelse blev som bekendt igen ophævet, inden den kom til Udførelse, og ikke blot Praxis men ogsaa Flertallet af Folkeretslærere er bestemt imod denne Grundsætning, der jo ogsaa i sin Konsekvens maatte føre til, at ingen Bemægtigelse af et Land imod dets Beboeres Vilja, altsaa ingen Erobring længer kunde anses som en folkeretligt hjemlet Erhvervsmaade. Men før den evige Fred er indført, er der ingen Udsigt hertil, og Gjelsvik erklærer sig da ogsaa S. 40 bestemt imod, at det ved Afstaaelse af en Landsdel skulde være nødvendigt, at den paagældende Befolkning udtaler sin Tilslutning dertil ved Folkeafstemning.

Men naar man ikke tør gaa saa vidt at kræve den afstaaede Landsdels frie Billigelse som Betingelse for, at den underkastes en fremmed Stats Herredømme, saa vil der i Virkeligheden ikke være vundet stort ved med Gjelsvik at hævde, at en Stat aldrig kan overdrage, men kun give Afkald paa eller afstaa en Landsdel. For den Stat, der tvinges til at afstaa til en anden en Del af sit Landomraade, vil det normalt hverken gøre fra eller til, om Afstaaelsen formuleres som en Overdragelse til eller blot en Opgivelse, Afstaaelse til Fordel for en anden Stat. Det kan være det skaansomste for den overvundne Stat, om den ikke tvinges til hverken udtrykkeligt at anerkende de afstaaede Landes formelige

Afstaelse eller deres Opgivelse, men kun forpligtes f. Ex. til at hjemkalde sine Officerer, Soldater og civile Embedsmænd fra de paagældende Lande. Paa saa skaansom Maade udtrykte sig saaledes den nyligt mellem Tyrkiet og Italien 18 Oktober 1912 indgaaede Fred i Lausanne¹. Men selv om det vil være muligt for den overvundne Stat at opnaa en slig Honnør, forandrer det ikke reelt Sagen for den: Tabet bliver ikke mindre for det. Og omvendt, selv om det i Fredstraktaten ikke blot hedder, at den tabende Stat skal give Afkald (renoncer) paa en vis Landsdel til Fordel for en anden Stat, men ogsaa, at den skal overdrage (cèder) den til en sejrende Stat, fordres der som Regel ingen positiv Medvirken til Overdragelsen udover en Løsning af de tidligere Under-saatter fra deres Troskabsed. Om man da vælger det ene Udtryk eller det andet, er derfor ligegyldigt, og i de moderne Traktater bruges de da ogsaa ganske i Flæng.

Men ligesaa lidt vil den afstaaede Landsdels Beboere regelmæssigt blive bedre stillet derved, om Landsdelen blot opgives af Moderstaten til Fordel for den sejrige Fjendestat eller den formelig overdrages denne, thi hvor hele Statens Magt er slaaet til Jorden, der vil sjældent en enkelt Brøkdæl af Landet paa egen Haand kunne tage Krigen op. Hvad vilde det f. Ex. have hjulpet de danske Nordslesvigere, om de efter Danmarks Afstaelse af Slesvig efter »moderne Retsgrundsætninger» vilde have haft »Ret» til, hvis de kunde, paa egen Haand at modsætte sig de forenede prøjsisk-østrigske Hære? At byde dem en saadan »Ret» samtidigt med, at man, som Gjelsvik gør, anerkender den Stærkeres »Ret» til ved Erobring at knuse den svageres Modstand, vilde jo næsten kun være at føje Spot til Skade. Og hvor undtagelsesvis som i Norge i 1814 og maaske i Tripolis i 1912 det afstaaede Lands Beboere baade har Vilje og Evne til at gøre Modstand paa egen Haand efter Afstaelsen, der behøver man ikke konstruere dem nogen

¹ I denne Traktats Art. 2 er en udtrykkelig Afstaelse af Tripolis til Italien undgaaet ved følgende Affattelse: »De to Regeringer forpligter sig til umiddelbart efter nærværende Traktats Underskrift at give Ordre til Tilbagekaldelse af deres Officerer og Tropper saavel som civile Embedsmænd, den tyrkiske Regering i Tripolitanien og Kyrenaika og den italienske Regering paa de i Ægæerhavet besatte Øer».

»Ret» til at gøre Modstand: den skal de nok selv tage sig. Og da Folkeretten anerkender enhver Statsdannelse, ligegyldig paa hvilken Maade den sker, blot den lykkes, vil det selv for en Landsdel, der gør Modstand, være ligegyldigt, om den folkeretlige Teori tillægger den en »Ret» til at gøre Modstand, *hvis den kan*. Knuses dens Modstand, er den »Ret» intet værd, og lykkes omvendt Modstanden, skaber den sig selv sin Ret til at leve som Stat.

Men hvad man end vil mene om den Gjelsvikske Lære som Fremtidsret, moderne d. v. s. Nutids-Ret er den i hvert Fald ikke. I den herskende folkeretlige Teori er der ingen Tvivl om, at Landsdele kan erhverves ved folkeretlig Overenskomst, eller at Retten derved gaar over paa Erhververen strax ved Retshandelens Afslutning, saaledes at der i hvert Fald ved frivillig Overdragelse er en Pligt for den afstaaende Stat til at indsætte den erhvervende i Besiddelsen og saaledes at det er en Pligt for Beboerne i den afstaaede Landsdel, saafremt de ikke gennem Udvandring opterer for Moderstaten, at underkaste sig den ny Statsmyndighed¹. Og hvad Statsretten angaar, da er der heller ingen Tvivl om, at naar f. Ex. den danske Grundlovs § 18 kræver Rigsdagens Samtykke til, at Kongen kan afstaa» nogen Del af Landet, da »afstaa» her betyder ganske det samme som »afhænde» eller »overdrage». Adskillige moderne Statsforfatninger, saaledes f. Ex. Belgiens § 68, Hollands Art. 57 og Frankrigs hjemler da ogsaa Statsmagten Ret ikke blot til »Afstaaelse» men ogsaa til »Mageskifte» af Land, men Mageskifte er utvivlsomt en tosidig Overdragelseretshandel og ikke en blot ensidig Opgivelses-Retshandel.

Men endelig kommer det jo her ved Fortolkningen af Kielertraktaten af 1814 ikke an paa den »moderne» Rets Grundsætninger, men paa den i 1814 gældende Stats- og Folkeret. Og den Gang var man ikke i Tvivl om, at en Afstaaelse af et Land betød det samme som en Overdragelse af dette og derfor baade strax hjemlede Enhververen en Ret til at tage del i Besiddelse i Henhold til Traktaten og den afstaaende Stat en vis Hjemmelspligt samt Indbyggerne en Pligt til at underkaste sig Statsforandringen². Uagtet

¹ Jvtr f. Ex. v. Liszt, Das Völkerrecht 1911 S. 89 fg.

² Se om Formaliteterne ved Lauenborgs Overdragelse til Danmark i 1816, Danmarks Riges Historie 1814—1864 S. 30.

nemlig Kieltraktatens Art. 4 til at begynde med kun taler om, at Kongen af Danmark »frasier sig» sine Rettigheder til Kongeriget Norge til Fordel for Kongen af Sverige, fortsætter den dog strax med, at hele Kongeriget Norge »tilligemed alle *Indvaanere*, Byer, Havne, Fæstninger» o. s. v. »skal for Fremtiden *tilhøre* Kongen af Sverige med fuld Ejendomsret og Suverainitet». Og i Overenstemmelse hermed paalagde Art. 16 den danske Konge ligesom den svenske med Hensyn til de af ham mageskiftede Lande Svensk Pommern og Rügen Pligt til ikke blot at løse de tidligere Under-saatter fra deres Troskabsed men »ogsaa at indbyde dem til med Rolighed at modtage *deres ny Suveræns* Tropper, der maatte komme ind i deres Land», saaledes »at det afstaaede Land gaar roligen og ganske *ind under den ny Suveræns Herredømme*». At disse Bestemmelser ikke efter Datidens Opfattelse indeholdt nogen særlig Ubillighed overfor det afstaaede Norge, fremgaar klart af den samme Traktats Art. 7, hvor det med Hensyn til Svensk Pommern og Rügen, som Kongen af Sverige til Gengæld »frasier sig», langt skarpere hedder, at disse Lande »skal for Fremtiden med fuldkommen Ejendomsret og Souverainitet tilhøre Kongeriget Danmark og *indlemmes i samme*». Og givet er det i hvert Fald, at Norges Protest mod Traktaten ikke fik Medhold fra nogen Side, men at de allierede Magter tværtimod ved Blokade nødsagede Norge til at opgive at danne et af Sveriges Krone uafhængigt Rige. Ja ved diplomatisk Tryk og ved at holde Holsten besat ikke blot tvang de den danske Konge til i Henhold til Traktatens Art. 16 Gang efter Gang at maatte minde sine tidligere norske Embedsmænd om deres Pligt til at overgive Embederne til deres Eftermænd, hvis de ikke vilde vedblive under den ny Regering, men tilsidst nødte de ham ogsaa til at afbryde al Handel og Samkvem med Norge, indtil det kom til Forstaaelse med Kongen af Sverige.

Jeg kan saaledes ikke anerkende, att Kieltraktatens Afstaaelse af Norge til Sverige indeholdt noget mod Datidens folkeretlige Opfattelse stridende. Lige saa lidt kan dens forbindende Kraft i Forhold til Norge angribes ved den Betragtning, som Gjelsvik ogsaa S. 34 gør gældende, at en Traktat kun binder de traktat-afsluttende Stater, men ikke Tredjemand, og at en afstaaet Landsdel, saasnt Moderlandet har opgivet sin Højhedsret over den,

maa betragtes som en udenforstaaende »Tredjemand», da Moderlandet ikke mere kan give bindende Forordninger for den. Saa bestikkende det end kan lyde, dækker det kun over en Sofisme. Thi »Tredjemand» i folkeretlig Forstand d. v. s. en med de Traktat sluttende suveræne Stater ligeberettiget Tredjemand, der derfor kan erklære en af dem afsluttet Traktat for sig uvedkommende, er en blot Landsdel eller dens Beboere aldrig hverken før dens Afstaaelse eller efter, at denne har fundet Sted. Undersaatterne har altid at efterkomme de af deres rette Statsmyndighed til Efterfølgelse forkyndte Befalinger, hvad enten de hviler paa Traktater eller paa Love. Retssubjekter i det folkeretlige Samfund er nemlig kun Staterne, ikke deres Landsdele eller Undersaatter. Før Afstaaelsen er vedkommende Landsdel altsaa ikke Tredjemand, men blot lydende Landsdel af Moderlandet, og efter Afstaaelsen er den strax Landsdel i den erhvervende Stat og pligtig at lyde den. For at kunne opnaa at blive en med de Traktat afsluttende Stater folkeretligt set ligeberettiget Tredjemand maa der noget mere til end den blotte Afstaaelse fra Moderlandets Side: Landsdelen maa selv konstituere sig som Stat og vel at mærke tilkæmpe sig Anerkendelse som Stat. Først naar dette lykkes og i det Omfang dette lykkes, kan den erklære sig ubunden af den indgaaede Traktats Bestemmelser. Men som bekendt lykkedes det ikke Norge i 1814 at opnaa Anerkendelse som Stat uafhængig af den ved Kielfreden stipulerede Forening af dets Skæbne med Sverige; de udsendte norske Sendemænd fandt intetsteds Modtagelse¹. Først da Sverige indgik paa at forhandle med Norge som Stat og at bygge Foreningens Grundvold paa Overenskomst med Norge i Stedet for alene paa Kieltraktaten, først da blev Norge folkeretligt set »Tredjemand», med hvem en ny Forening maatte indgaaes for at binde det. Det var derfor -- efter min Opfattelse -- først ved Afslutningen af Overenskomsten i Moss og den derefter fuldbragte Overenskomst med Sverige, at Kieltraktaten bortfaldt som Retsgrundlag for Foreningen mellem Sverige og Norge,

¹ Naar Gjelsvik S. 42 udtaler, at uagtet Norge i 1814 ikke opnaaede diplomatisk Forbindelse med andre Stater, var det desuagtet en selvstændig Stat, saa maa det vel indrømmes, men folkeretligt Retssubjekt bliver en Stat først ved Anerkendelse fra de øvrige Staters Side, og indtil sliq Anerkendelse er den udadtil stillet, som om den ikke var Stat.

idet Sverige selv opgav at bygge Landenes endelige Forening paa den alene med Danmark indgaaede Fredstraktat. Men i øvrigt bortfaldt Kielesstraktaten naturligtvis ikke, f. Ex, hverken med Hensyn til Ophævelsen af Foreningen med Danmark eller med Hensyn til Bestemmelsen af det ny selvstændige Kongerige Norges Grænser, heller ikke i Relation til Norge, eller den ifølge Traktatens § 6 Kongen af Sverige i Egenskab af Norges Suveræn paa hvilende Andel af Danmarks-Norges Statsgæld, jvfr. Konventionen mellem Danmark og Norge af 1 Sept. 1819.

I det følgende tredje Afsnit gaar Gjelsvik over til Behandlingen af det egentlige Kærnepunkt i Skriftet, nemlig Unionens Væsen og Hovedindhold. Han erklærer sig her mod alle Theorier, der i nærmere eller fjærnere Grad vil bygge Foreningen paa Kielesstraktaten som Retsgrund; han ser i denne Traktat kun den historiske Foranledning til, at Unionen kom i Stand, og bygger selve Foreningen alene paa Rigsakten af 1815. Fremdeles erklærer han sig lige saa bestemt mod alle Theorier, der vil opfatte Unionen paa anden Maade end som en Realunion, d. v. s. *folkeretlig* Overenskomst mellem to suveræne Stater gaaende ud paa, at de for bestandigt skal have en og samme fysiske Person til Konge i begge Stater for overfor Udlandet i alle egentlige politiske Spørgsmaal at kunne optræde som én international Magt. I denne Opfattelse, der for saa vidt ganske stemmer med den Forfatters, der mest indgaaende og med størst Skarpsindighed har undersøgt Spørgsmaalet om Statsforbindelser, nemlig den nylig afdøde berømte Statsretslærer JELLINEK, er jeg i det væsentlige enig. Derimod er jeg mindre enig i alle de Konsekvenser, Gjelsvik, jeg indrømmer med streng logisk, men ogsaa med ensidig logisk Konsekvens trækker ud fra denne Opfattelse, og hvorved han da ogsaa paa mange Punkter kommer i Strid ikke blot med Unionskrisens faktiske Forløb men ogsaa med den herskende Opfattelse hos de Forfattere, til hvis Lære han i øvrigt selv støtter sig.

Saaledes kan jeg for det første ikke erklære mig enig i, at Sverig-Norge, fordi de statsretligt udgjorde to suveræne Stater,

ikke udadtil paa det egentlige politiske Omraade kunde udgøre ét folkeretligt Subjekt. Naar det nødvendigt maa erkendes, at endog en virkelig Stat, en Forbundsstat f. Ex. som det tyske Rige, kan opstaa som Følge af en Overenskomst mellem suveræne Stater, hvorfor skulde da en sliq Forening ikke ogsaa kunne have til Følge det mindre, at der deraf dannes vel ikke en ny Stat, men en Statsforbindelse, der udadtil optræder og anerkendes som et Folkeretssubjekt, naar dette var Meningen med Indgaaelsen af Foreningen, hvad det utvivlsomt var? Gjelsvik anfører ganske vist S. 72 herimod, at kun Stater, ikke folkeretlige Retsforhold mellem Stater, kan være folkeretlige Retssubjekter; derfor optraadte den svensk-norske Konge efter ham ogsaa i rent politiske Forhold udadtil som baade svensk og norsk Konge og de fælles svensk-norsks Gesandter som svenske og norske. Men dette kan ikke siges at stemme med den herskende Folkeretsopfattelse. Saaledes udtaler f. Ex. v. LISZT, at »folkeretligt set er det kun Realunionen, der kommer i Betragtning, saa at de forbundne Stater hver for sig ikke fremtræder som folkeretlige Retssubjekter»¹. Og ganske vist bruger Jellinek det neutralt Udtryk, at Realunionen folkeretligt, saa langt som Foreningens Formaal kræver det, i politisk Spørgsmaal optræder som »én Magt» (Gesamtmacht), men han tilføjer, at den »som saadan» tiltrænger folkeretlig Anerkendelse², ligesom han udtaler, at de realunerede Stater i politiske Magtspørgsmaal optræder som en Enhed³. Men dette vil jo praktisk sige, at Realunion opfattes folkeretligt som et Retssubjekt. Ved forskellige Lejligheder, saaledes i Novembertraktaten af 1855 og Haagerkonventionerne af 1899 tales der da ogsaa om de kontraherende »Magter» i samme Betydning som kontraherende Stater, ved hvilken Lejlighed Sverige og Norge ogsaa behandledes som én Magt eller som v. Liszt udtrykker det »én Stat»⁴. Naar Gjelsvik deri, at ogsaa de for Sverig-Norge i Fællesskab afsluttede Traktater forblev i Gyldighed for begge Stater efter Unionsopløsningen, vil se et Bevis for, at Sverig-Norge ikke før 1905 utgjorde

¹ v. LISZT, anf. St. S. 53.

² JELLINEK, Staatenverbindungen S. 220.

³ Samme, Allgemeine Staatslehre S. 757.

⁴ v. LISZT, S. 31.

et folkeretligt Retssubjekt, da beviser dette intet, idet som før anført ogsaa, naar en enkelt Stat deles i to nye Stater, Traktaterne bliver i Kraft for begge ny Staters Vedkommende.

Men navnlig kan jeg ikke anse den Konsekvens for vel grundet, at fordi en Realunion som den svensk-norske eller den endnu bestaaende østrig-ungarske alene hviler paa Overenskomst, derfor *alle* de i Almindelighed for folkeretlige Overenskomster anerkendte Grundsætninger skulde uden videre være anvendelige paa den. En Realunion er nemlig vel en folkeretlig Overenskomst, men en Overenskomst af en særlig intim Karakter, der ikke kan sammenstilles med en almindelig altid for kortere Tid indgaaet Alliance. Nu maa det vel indrømmes, at fordi Sverige og Norge forpligtede sig til altid at have fælles Konge og fælles Krig og Fred, gav ingen af Rigerne derved Afkald paa i øvrigt at være fuldt suveræne Stater, idet der ikke skabtes nogen ny Fællesstat over de enkelte Stater. Men deri ligger ikke, at Forpligtelsen til altid at være forenet under en Konge og staa sammen udadtil, ikke ved Unionens Indgaaelse skulde være tænkt at binde Staterne i det væsentlige lige saa uløseligt sammen som om en Statsforbindelse af rent statsretligt Indhold var indgaaet. Ganske vist vilde de svenske Stænder i 1815 med Flid ikke gøre Unionsvilkaarene til et Led af den svenske Regeringsform, fordi man allerede da forudsaa den Mulighed, at Unionen med Norge kunde bryde, som Danmark nylig havde set sin Forening med dette Land bryde og Sverige selv faa Aar før Forbindelsen med Finland. Men utvivlsomt havde Sverige ikke i 1814 ladet sig nøje med en saa mager Forening som den paa Grund af Norges Modstand blev, dersom denne tilmed skulde have kunnet med Føje opfattes som en almindelig folkeretlig Alliance, der ikke bandt Parterne længere end hver for sig fandt det stemmende med sin Interesse.

Og det er i Virkeligheden dette, som Gjelsvik vil hævde. Han gør S. 75 gældende, at da Rigsakten hørte til de saakaldte »evige Traktater», d. v. s. var sluttet for »evige Tider», hvilket vel ikke var udtrykkeligt udtalt, men dog tydeligt nok fremgik af Bestemmelserne i Art. 3, saa kunde den omend ikke ensidigt opsiges af det ene Rige blot med den simple Begrundelse, at Traktaten ikke passede det længere, saa dog i et hvert Øjeblik opsiges ligesom

en almindelig Traktat f. Ex. paa Grund af forandrede Omstændigheder eller i Tilfælde af Misligholdelse fra det andet Riges Side. Det synes herved slet ikke at falde Forf. ind, at hvis de to Riger kun vilde have sluttet et efter almindelige traktatmæssige Regler ophæveligt Forsvarsforbund blot formelt lydende for »evig Tid», vilde de næppe have gjort sig den Ulejlighed at slaa fast i Rigsaktens § 1, at Rigerne altid skulle have fælles Konge, og i § 3 truffet omhyggelige Bestemmelser for at hindre, at der ved Tronledighed ikke skulde opnaas Enighed om Valget af en ny Konge, thi disse Anstrængelser for at forhindre en Opløsning af Unionen vilde jo være uden fornuftig Mening, naar Foreningens Opretholdelse alligevel til enhver Tid stod alene i hver Parts egen Haand.

Derimod mangler Gjelsvik vel ikke Øje for den anden nærliggende Indvending, der kan fremsættes mod en slig vidtgaende Opsigelsesret, som han finder hjemlet i Rigsakten, nemlig den, at Rigsakten netop saa bestemt som muligt udelukker en slig Opsigelsesret fra det ene Riges Side derved, at Kongen, der jo ifølge baade Rigsakten og begge Rigers særlige Forfatning alene kunde opsigte Traktater, altsaa ogsaa Rigsakten, altid skulde være fælles. Derved havde Riksakten jo netop *retligt* umuliggjort en slig ensidig Opsigelsesret, saaledes at en Ophævelse af Unionen retligt kun kunde ske ved ny *af Kongen stadfæstet* Overenskomst mellem begge Unionsriger. Denne Vanskelighed kommer Gjelsvik imidlertid let over. Han finder det S. 75 »ganske naturligt», at da det var Stortinget, der paa Norges Vegne havde afsluttet Unionsoverenskomsten, maatte det ogsaa have Opsigelsesretten, hvis Norge efter dets Mening ikke fik sin Ret i Unionen. »Den Indvending, at efter § 26 i den norske Grundlov Repræsentationsretten udadtil, deriblandt Retten til at opsigte Traktater, tilkom Kongen, kan man ingen Vægt tilægge; thi *den sunde Menneskeforstand* forlanger bestemt, at denne Bestemmelse kun kunde være beregnet paa at anvendes overfor det øvrige Udland, ikke i Forhold til Sverige. Det maa jo være aabenbart, at det vilde have været en uholdbar Dobbeltfunktion, om man vilde antage, at Kongen i sin Egenskab af norsk Konge skulde kunne kontrollere sig selv i sin Egenskab af svensk Konge, om Norge fik sin Ret i Unionsforholdet, og at han i modsat Fald skulde opsigte Unionsoverenskomsten. De foran

fremstillede Sætninger er en nødvendig Følge af Norges Stilling som selvstændigt Rige. Hvor der er Selvstændighed, maa man, saa vidt muligt *udfinde* retlige Midler til dens Hævdelse. »Ubi jus, ibi remedium».

Unæglelig, ved Hjælp af en saadan Brug af »den sunde Menneskeforstand» vil man altid, ikke blot saa vidt muligt, men altid kunne finde Udveje til at bevise alt. Vilde imidlertid Rigsakten have hjemlet Storting eller Rigsdag Ret til paa egen Haand at opsigte Unionen ogsaa uden Kongens Vilje, da havde den maattet fastsætte dette, saaledes som f. Ex. det nu bortfaldne Udkast til Lov om det statretlige Forhold mellem Danmark og Island af 1908 i § 9 bestemte, at hvis der ved Lovens Revision ikke blev Enighed om Bibeholdelsen af de opsigelige fælles Anliggender, da *skulde* Kongen *efter Indstilling fra Rigsdag eller Althing* bestemme, at Fællesskabet med Hensyn til disse Fællesanliggender skulde være helt eller delvis ophævet. Men naar Rigsakten netop gjorde den, der efter begge Rigers Grundlove *alene* kunde opsigte Traktater, til en altid fælles Konge, saa synes dette efter almindelig sund Menneskeforstand ikke vel at kunne forstaas anderledes end, at Rigsakten derved med Flid vilde forebygge ensidig Opløsning.

Paa dette Punkt kan da Gjelsvik heller ikke smigre sig med at være i Overenstemmelse med de fremmede Forfattere, der iøvrigt lige saa skarpt som han betoner Realunionens Karakter af blot folkeretlig Forbindelse. Saaledes saa navnlig Jellinek før Opløsningen af den svensk-norske Union den særlige Garanti for en Realunions Varighed fremfor et Statsforbunds deri, at »en Udtrædelse af Unionen fra den ene Stats Side kun kan ske ved en Viljesbeslutning af den fælles Konge», men »at Kongen af Sverig nogensinde skulle skille sig fra Kongen af Norge eller Kejseren af Østrig fra Kongen af Ungarn, derfor lader der sig slet ikke ud-tænke nogen fornuftig Grund»¹. Intet Under, at Gjelsvik her S. 77 finder, at Jellinek ikke »ganske rigtigt har vurderet den norsk-svenske Unions retlige Væsen». Jellinek har overset, at man blot behøver at afsætte den fælles Konge. Deri ligger intet formelt Retsbrud, deri ligger kun et nødvendigt Middel ifølge Sætningen:

¹ JELLINEK, Staatenverbindungen S. 217.

»ubi jus, ibi remedium!» Fællesskabet i Kongens Person kunde nemlig ikke bestaa, naar *Stortinget skulde kunne opsigte Rigsakten* paa Grund af Misligholdelse fra den anden Kontrahents Side. Retsgrunden for dette Fællesskabs Bestaaen var jo netop at søge i Rigsakten, og derfor maatte »Fællesskabet i Kongens Person dele Skæbne med Rigsakten». Og for at nedslaa enhver Tvivl om det holdbure i denne Bevisførelse, føjer Gjelsvik til: »Til dette Resultat maa man ogsaa komme gennem den Betragtning, at det netop var dette Fællesskab i Kongens Person, der havde givet Sverige den ydre Foranledning til at blande sig i norske Anliggender. Skulde der gøres en Ende paa denne Indblanding, saa maatte man rykke Ondet, op med Roden».

Jeg tilstaar, at denne sidste aabenhjærtige politiske Udlalelse trods sin mindre smagfulde Form i Grunden tiltaler mig mere end de sofistiske Forsøg paa at fremstille en Opsigelse af den retligt uopsigelige Union, der kun kunde ske ved Afsættelse af den ikke retligt afsættelige Konge, som et ikke blot efter Omstændighederne reelt, d. v. s. politisk forsvarligt Skridt men ogsaa som et formelt uangribeligt ifølge selve Rigsaktens Væsen begrundet lovligt Retsmiddel. Men naar Gjelsvik slutter dette Led af sin Udvikling med den Konklusion: »Naar den efter Forfatningen kompetente Statsmyndighed opsigter en Traktat, da kan en saadan Adfærd under ingen Omstændighed (enten saa Opsigelsen er berettiget efter Folkeretten eller ej) karakteriseres som Revolution», da overbyder han næsten sig selv i Retning af Dristighed, thi Stortinget kunde jo kun blive i Stand til at optræde som den efter Forfatningen til Opsigelse af Traktater kompetente Statsmyndighed derved, at det først imod Forfatningen afsatte den efter Forfatningen alene dertil kompetente Statsmyndighed, Kongen, og dette kan dog umuligt — man dømme i øvrigt rent politisk set om Handlingen, som man vil — karakteriseres anderledes end som Revolution eller Statskup. Altsaa kun ved Hjælp af Revolution eller Statskup kunde Rigsakten ensidigt opsiges!

Derom hersker da heller ingen Tvivl hos de fremmede Forfattere, der særlig har drøftet Spørgsmaalet om Statsforbindelser. I sit ældre grundlæggende Skrift »Die Lehre von den Staatenverbindungen» vil Jellinek saaledes S. 218 kun anerkende én ret-

mæssig Opløsningsmaade, nemlig Ophævelse ved begge Parters samstemmende Vilje, idet han udtaler, at trods en Realunions Varighed »er dog den formelle Mulighed for en Opløsning af den ved de forenede Staters Vilje ikke udelukket». Dernæst fremhæver han, at en Realunion ogsaa kan ophøre ved »Brud paa Unionstraktaten fra en af Staternes Side. En saadan voldelig Opløsning kan ske ved Revolution, idet det fælles Dynasti bliver fordrevet i den ene af de forenede Stater». Som man ser: baade Traktatbrud og Revolution foreligger da efter Jellinek der, hvor Gjelsvik kun ser en ganske sædvanlig, lovlig Traktatophævelse af den efter Forfatningen kompetente Statsmyndighed! Og i sin efter Unionsbrudet i 1905 udgivne anden Udgave af sin. »Allgemeine Staatslehre» anfører Jellinek S. 742 som en Maade, hvorpaa en Realunion kan hæves, at forskellige Monarker kommer paa Tronen i de forenede Stater, »enten det sker paa forfatningsmæssig Maade, eller paa voldsom Maade (Erobring, Afsættelse)». Altsaa heller ikke her henregner han Afsættelse af Kongen blandt de forfatningsmæssige Midler, der staar til Raadighed, hvor en formentlig »Ret» kræver det¹.

Det kuriøseste er dog, at Gjelsvik, naar han bestrider, at der i 1905 kunde tales om en Revolution, ogsaa kommer i Strid med selve sin Medforfatter Prof. AALL. Thi i Skriftets anden Del karakteriserer denne Kongens Afsættelse vexelvis som »Statskup» og som »Revolution»², selvom ganske vist ogsaa han finder, at en Afsættelse af Kongen ikke altid »overskrider Grænsen for de tilladte Retsmidler», idet en Revolution »ikke altid er Uret»³. Aall nægter altsaa ikke Revolutionen, hævder blot dens Berettigelse under de foreliggende Omstændigheder. Dette er dog i hvert Fald et Standpunkt, der kan diskuteres og som aftvinger Respekt, hvad man derimod ikke kan sige om de Gjelsvikske haartrukne Fortolkningskunster.

S. 79 fg. fremhæver Gjelsvik som en Følge af, at Unionen ikke udgjorde et særligt folkeretligt Subjekt, men ogsaa udadtil

¹ Jvfr overenstemmende hermed BRIE, Theorie der Staatenverbindungen 1885 S. 21, 71, og F. v. MARTENS, Völkerrecht 1883 I S. 244.

² Jvfr. S. 333 og 335.

³ S. 334 fg.

kun fremtraadte som to suveræne Stater, at der ved Unionens Opløsning ikke behøvedes nogen særlig Anerkendelse af Norge som en fra Sverig fuldt adskilt Stat, og at det navnlig ikke var nødvendigt for Magterne at afvente Sveriges Samtykke till Unionens Opløsning. Dette stemmer imidlertid ikke med den almindelige folkeretlige Opfattelse, hvorefter det kun er Realunionen, der udadtil fremtræder som Retssubjekt, og denne netop som saadan kræver Anerkendelse. Overenstemmende dermed udtaler ogsaa Jellinek, at naar en Stat udtræder af et Statsforbund — og en Realunion er jo en Underart af Kategorien Statsforbund —, maa de fremmede Magter afvente, at Udtrædelsen billiges af de andre forbundne Stater, inden de kan eller bør anerkende Forandringen¹. Iøvrigt undlod Norge jo ogsaa selv i 1905 at søge opnaaet officiel Forbindelse med Udlandet lige indtil Sverige havde meddelt sit Samtykke til Ophævelse af Rigsakten og til den svenske Regering selv d. 26 Oktober 1905 havde givet de fremmede Magter Meddelelse om sin Anerkendelse af Norge som en af Unionen med Sverige udtraadt Stat. Først derefter — den 28 Oktober — meddelte den norske Udenrigsminister de fremmede Magter, at Norge ønskede at træde i officiel diplomatisk Forbindelse med dem². Paa denne Maade lykkedes det altsaa Norge, som Aall S. 309 udtaler, at omgaa Spørgsmaalet, men Gjelsviks Lære anerkendtes i hvert Fald ikke i 1905 hverken af Norge selv eller endnu mindre af Sverige.

Fremdeles opstiller Gjelsvik S. 81 det som sikker Følge af begge de forenede Staters Suverænitet, at en Krig imellem dem maatte opfattes som en Krig i folkeretlig Forstand, ikke som en Borgerkrig. Herimod strider det ikke, udtaler han, at Rigsakten maatte være at forstaa saaledes, at den udelukkede Krig imellem Staterne. »Dette gør lige saa lidt noget til Sagen som naar to Stater optager en Voldgiftsklausul i en Traktat. Naar man paa den Maade har bestemt, at Stridigheder angaaende Fortolkningen eller Anvendelsen af Traktaten skal forelægges en Voldgiftsdomstol, saa har man, hvad dette Traktatsforhold angaar, paa Forhand

¹ JELLINEK, Allgemeine Staatslehre S. 757.

² MORGENSTIERNE, Staatsrecht des Königreichs Norwegen 1911 S. 24.

givet Afkald paa Krigen som folkeretligt Tvangsmiddel. Men sæt, at Traktaten alligevel bliver Aarsag til Krig, saa er der ingen Tvivl om, at Krigen maa opfattes som Krig i folkeretlig Forstand». Ganske vist erkender nu Gjelsvik, at en Krig i folkeretlig Forstand ikke kunde føres mellem Staterne, saa længe Rigsakten fortsat bestod, men efter hans Mening maatte enhver Kamp mellem Landene medføre Rigsaktens Bortfald, og dermed blev Krigen Krig i folkeretlig Forstand.

Heller ikke dette kan jeg tiltræde. Ganske vist er det givet, at en Krig i egentlig folkeretlig Forstand kan føres mellem forbundne Stater, saasnart Forbundet er opløst, men det var netop for at udelukke, at Krig fremtidig skulde kunne føres mellem Sverige og Norge, at Rigsakten ikke nøjedes med at oprette et almindeligt Forsvarsforbund, der let kunde løses, men fastsatte at Kongen i begge Lande altid skulde være samme Person. Dermed var Krig i egentlig Forstand umuliggjort mellem Landene, saalænge den ene Stat ikke til Traktatbrud føjede en Afsættelse af den fælles Konge og denne fandt sig deri. Det er stadig denne Bestemmelse i Rigsakten om den altid fælles Konge, som Gjelsvik dog selv erkender udgør Hovedindholdet af Unionsoverenskomsten, der udelukker, at man kan sammenligne Rigsakten med en almindelig Overenskomst om ikke at afgøre Tvistigheder ved Krig eller i det hele ligefrem overføre de for almindelige folkeretlige Overenskomster gældende Regler paa den. Derimod udelukkede Rigsakten ganske vist ikke, at der trods alle Kongens Mæglingsforsøg alligevel kunde opstaa Kamp imellem Landene, saa vist som heller ingen Forfatning kan udelukke, at der udbryder Borgerkrig i et Land. Men saalænge den fælles Konge ikke selv nedlagde Kronen i det ene Land, vilde en saadan Kamp kun kunne være en Borgerkrig, ikke en Krig i folkeretlig Forstand, i det Magten til at erklære Krig i begge Lande alene laa i den fælles Konges Haand, der naturligvis aldrig vilde udstede en Krigserklæring mod sig selv. JELLINEK har derfor ganske Ret, naar han endnu efter Begivenhederne i 1905 udtaler: »For Realunionen gælder det selvfølgelig, at en Krig imellem de saaledes forbundne Stater er en Umulighed, men ogsaa imellem dem er folkeretlig Tvang af anden Art ikke udelukket, ligesom Folkeretten heller ikke i Tilfælde af

Interessekonflikter hjemler nogen Beskyttelse mod at den ene Stat kan blive helt slaaet ned af den anden, hvad der navnlig er af Betydning i en Union mellem en svag Stat og en stærkere»¹. Og overenstemmende med det her udviklede udtaler ogsaa v. LISZT, at en Kamp imellem de enkelte Stater indenfor en Realunion er en Borgerkrig, men ikke Krig i folkeretlig Forstand og medfører derfor ikke Neutralitetens Rettigheder og Pligter².

Ud fra samme Betragtning kan jeg heller ikke samstemme i, hvad Gjelsvik S. 82 udvikler, nemlig at »naar en international Overenskomst af den kompetente Statsmyndighed opsiges i den ene kontraherende Magts Navn, saa falder den bort for begge kontraherende Magter, og det uden Hensyn til, om Opsigelsen er sket med Rette eller Urette», og naar han derefter konkluderer: »Da Stortinget 7 Juni 1905 opsagde Rigsakten, faldt den bort for begge Parter uden Hensyn til Opsigelsens Retmæssighed». Det er allerede saare tvivlsomt, om deene unægtelig højst bekvemme Lære, der ligefrem sætter Traktatbrudet i Højsædet, kan anses for anerkendt gældende Ret med Hensyn til almindelige folkeretlige Overenskomster, blot fordi der ikke er nogen Doms- og Tvangsmagt over de suveræne Stater og den krænkede Stat derfor i yderst Fald kun har at prøve ved Anvendelse af folkeretlige Tvangsmidler at komme til sin Ret, naar Traktaten brydes uden Grund af den anden Part. Det skal ganske vist indrømmes, at Stormagter til alle Tider kynisk har hævdet denne Lære, naar en indgaaet Traktat ikke mere stemmede med deres Interesser, og de vil sikkert ogsaa gøre det i Fremtiden. Det ny er kun, at en lille Stats Repræsentant nu ogsaa gør sig til Talsmand for denne vilkaarlige Opsigelsesret, der jo forøvrigt synes at gøre det ret overflødigt for ham at anstrænge sig saa ihærdigt for at bevise Opsigelsens Retmæssighed in concreto. Skal Folkeretten opretholdes som Ret og ikke som blot Magtanvendelse, da maa det tværtimod fastholdes, at en Traktat ikke kan anses for endelig bortfaldet overfor Medkontrahenten, naar den uden Grund opsiges, men at han maa kunne fastholde, at den bestaar, og kræve den opfyldt efter dens Lydende overfor en Voldgiftsret, hvis Parterne har ved-

¹ JELLINEK, Allgemeine Staatslehre S. 740.

² LISZT, Völkerrecht S. 282.

taget slig Afgørelse, eller bliver enige om at lade Spørgsmaalet om Opsigelsens Lovlighed afgøre ved Voldgift. En anden Sag er det, at hvis den anden Stat ikke vil underkaste sig Voldgift, og det derfor kommer til Krig, Traktaten da falder bort ved Krigens Udbrud, fordi Krig nu éngang overhergger alle tidligere venskabelige Forbindelser og Overenskomster. Men lige indtil Krigens Tærskel er Traktaten ikke bortfaldet ved den uberettigede Opsigelse, og saalænge kan Spørgsmaalet om Opsigelsens Lovlighed endnu forelægges en Voldgiftsret.

Men ganske bortset fra, hvad der maa gælde i almindelige Tilfælde, hvor en Traktat opsiges med Rette eller Urette af den til Opsigelse af Traktater kompetente Statsmyndighed, maa det hævdes, at en Realunion ikke retligt set kan falde bort, blot fordi den opsiges af det ene Lands Parlament uden den Konges Vilje, der alene er den til Opsigelse af Traktater kompetente Statsmyndighed. At Kongen formeligt afsættes, hjælper ikke, da en slig Afsættelse er ulovlig og ugyldig, saalænge Handlingen ikke anerkendes baade indad og udadtil, og saalænge foreligger derfor heller ikke en endelig gyldig Opsigelse. Lykkes det Unionskongen med væbnet Magt at slaa Bevægelsen i det ene Land ned, bliver Unionsoverenskomsten ved at gælde, for saa vidt ikke en ny gennemtvinges, og da en saadan Kamp efter det anførte ikke kan betragtes som Krig i folkeretlig Forstand, kan Realunionsoverenskomsten heller ikke bortfalde, fordi Magt anvendes. Først naar det andet Land med den fælles Konges Samtykke samtykker i Unionens Ophævelse, er Realunionen fra et retligt Synspunkt endelig bortfaldet. Og trods Gjelsviks Lære i modsat Retning maatte da ogsaa Norge i 1905 trods Afsættelsen af den fælles Konge og trods Stortingets Erklæring om, at Foreningen med Sverige dermed *var* opløst, indgaa paa formeligt at indhente Sveriges Samtykke til Ophævelse af Unionen og traadte først derefter officielt frem for Omverdenen som en af Unionen med Sverige endelig udtraadt Stat (*»comme État séparé de l'union avec la Suède*). Hvor let det end er at forstaa, at Gjelsvik i dette Forsvarsindlæg for hans Fædrelands Optræden i 1905, som hele Skriftet er, ikke har ønsket at dvæle ved den Afslutning, som Unionsopløsningen fik i Karlstad, saa maa man dog bebrejde ham i en juridisk Fremstilling

af Spørgsmaalet saa fuldstændigt at have bortset derfra, at han intetsteds i sine Deduktioner blot hentyder til det Faktum, at Norge maatte indhente det andet Unionslands Samtykke til Ophævelsen af Unionen, ja end ogsaa maatte opfylde visse ikke ønskede Vilkaar, deriblandt Sløjfning af de nyopførte Fæstningsværker, for at opnaa dette Samtykke. Thi selvom der ganske vist derved intet faktisk ændredes i den ved Norges ensidige Unionsopsigelse skabte Situation, saa reddedes dog derved retligt set Unionens Karakter som ikke ensidigt opsigelig, og dette kan en upartisk retlig Undersøgelse ikke bortse fra som betydningsløst eller usket, saa meget mindre som en Vægning fra Norges Side ved at efterkomme de retlige Formers Iagttagelser kunde have faaet uberegnelige Følger.

Til det øvrige af dette Afsnit, der bl. a. handler om Hovedindholdet af Unionen og om en Række unionelle Stridsspørgsmaal, der senere behandles ogsaa i anden Del af Prof. Aall, skal jeg kun gøre nogle enkelte Bemærkninger.

Hvad angaar Stridsspørgsmaalet, om Norge efter Rigsakten havde Krav paa en særlig norsk Udenrigsminister og egne norske Gesandter, hvad Gjelsvik S. 113 følgende hævder, da forekommer det mig ikke tvivlsomt, at et saadant Krav ikke kunde anses hjemlet efter Rigsaktens Ord og Hensigt. Selvom man maa indrømme, at i en Realunion Formodningen er for den enkelte Stats Frihed, maa denne Formodning have sine naturlige Grænser overfor Foreningsaktens Ord og udtrykkelige Hensigt. Men da nu Rigsaktens § 4 udtrykkeligt bestemte, at Krig og Fred skulde være fælles, og at det skulde være den fælles Konge, der havde Retten til at »indgaa og ophæve Forbund, sende og modtage Gesandter», og da Hensigten med Unionens Oprettelse ifølge Rigsaktens Intimation netop skulde være at udgøre et Værn om Folkenes fælles Troner, maatte deraf nødvendigt følge, at den fælles Konge udadtil i alle egentlige politiske Forhold maatte handle enten paa egen Haand eller gennem fælles Organer. Dette var utvivlsomt Opfattelsen fra svensk Side i 1814 og 1815, og denne Opfattelse anerkendtes utvivlsomt ogsaa i 1814 stilltiende af det norske Storting navnlig der-

ved, at det strøg Eidsvoldsforfatningens § 33, der anerkendte en norsk Udenrigsminister, ligesom Fællesskabet i diplomatiske Anliggender utvivlsomt ogsaa i Praxis stiltiende anerkendtes derved, at Norge igennem mange Aar uden mindste Protest accepterede denne Ordning. Naar Gjelsvik S. 126 imod denne stiltiende Anerkendelse i Praxis vil gøre gældende, at »den forudsætter for at være gyldig og uanfægtelig, at den ikke er afgivet i den falske Tro, at man allerede skulde være forpligtet», da kan en slig privatretlig Forstaaelse af Anerkendelsesbegrebet ikke overføres i Folkeretten, hvor man maa fordre, at en Stat i Tide klart og utvetydigt protesterer, naar den ikke vil anses som samtykkende¹. En slig Lære som Gjelsviks vilde altfor let kunne aabne Vej for de mest urimelige Krav. Man tænke sig for Ex. blot, at en norsk Imperialist kunde falde paa at gøre Krav paa Orknøerne og Schetlandsøerne for Norge, fordi disse oprindeligt norske Øer i 1468 kun var blevne pantsatte til Skotlands Konge, men ikke endeligt afstaaede, og endda, hvad Gjelsvik S. 3 udtrykkeligt gør opmærksom paa, kun pantsatte af en fremmed dansk-norsk Konge *uden det norske Rigsraads Samtykke*, og fordi Norges Undladelse af i Tide at protestere mod Englands Behandling af Øerne som engelske formentlig alene skyldtes den falske Tro, at Norge havde været forpligtet til at finde sig deri. Naar man erindrer Gjelsviks i hvert Fald antydningstvis fremsatte Lære om den norske Konges endnu ikke helt bortfaldne Krav paa Island, skal man saamænd ikke forsværge, at se en slig Lære en Dag forfægtet i en i Gjelsviksk Aand forfattet Afhandling.

Det maa da ogsaa endnu siges at være den i den folkeretlige Literatur herskende Lære, at en Realunion nødvendigvis maa medføre Fællesskab med Hensyn til den diplomatiske Repræsentation i hvert Fald, hvad egentlige politiske Anliggender angaar², ligesom det samme endnu er praktisk gennemført i den østrig-ungarske Union, hvor dog nu ifølge »Forliget» af 8 Oktober 1907 for Fremtiden alle Traktater af ikke politisk Indhold foruden af

¹ v. LISZT, l. c. S. 159.

² JELLINEK, Allgem. Staatsl. S. 741, v. LISZT S. 54 og 114.

Fællesudenrigsministeren undertegnes af en Repræsentant for hvert af begge Lande¹.

Ogsaa hvad den svenske Udenrigsministers Besørgelse af de fælles udenrigske Anliggender angaar, lader det sig vistnok vanskeligt nægte, at dette dels var forudsat i Rigsakten, dels stiltiende anerkendtes af Norge ved lang Tids Praxis, bl. a. ved Stortingets Bevillinger til Udenrigsbudgettet². At derved fremkom en Ulighed imellem Rigerne's Stilling, der kom i Strid med den ellers i Rigsakten gennemførte Lighed, lader sig vel ikke nægte, men til Forstaaelse af den svensk-norske Union og dens tragiske Skæbne er det jo nødvendigt ikke et Øjeblik at glemme, hvad AALL gentagne Gange fremhæver³, men hvad Gjelsvik i sine Deduktioner stadig ser helt bort fra, at Unionen uagtet de smukke Ord i Rigsaktens Indledning oprindeligt blev paatvunget Norge af Sverige og altsaa ikke var Resultatet af en fuldstændig fri Overenskomst. Utvivlsomt stod det for Karl Johan som en *conditio sine qua non* for at gaa ind paa Unionen i den iøvrigt af Stortinget antagne Skikkelse, at det blev den svenske Udenrigsminister, der blev Unionskongens Organ i Rigerne's Udenrigsanliggender, og naar alligevel intet formeligt derom optoges i Rigsakten, kan det naturligt forklares derved, at man fra svensk Side dels ansaa det for overflødigt, dels ikke ønskede at støde Normænderne. Men hvis dette er rigtigt, viste det sig ganske vist ogsaa her som det i lige saa høj Grad har vist sig i Danmarks Forhold til Island, at den Politik, der af Frygt for i Øjeblikket at støde undlader at nævne Tingene ved deres rette Navn, altid er den uklogeste, thi netop af alle de Utydeligheder og Uklarheder, som man med bevidst Hu undlader i Tide at klare, voxer senere og mange Fold stærkere

¹ Jahrbuch der int. Vereign. f. vergleich. Rechtswissenschaft LX Bd. I S. 395.

² Jvnfr. STANG i 1891, der slog fast, at »vi i 1814 slettede Bestemmelsen om egen Udenrigsminister, og der er ikke Trætte om, at det skete, som det hedder i Protokolkomiteens Indstilling i 1886, for at aabne Rum for, at man kunde have fælles Udenrigsminister ogsaa i den Form, at den svenske Udenrigsminister fungerede for begge Riger». — »Norges Storting har hver Gang, det har bevilget et Budget, bevilget Penge til denne Ordning». (Stort. Forh. 1891. 7de Del. S. 47.)

³ AALL S. 266 og 276.

de Krav og den Fortrydelse op, som man i Øjeblikket for enhver Pris vilde undgaa. Og erkendes maa det jo ogsaa, at naar den svenske Udenrigsminister ikke udtrykkeligt var »rigsaktfæstet», kunde Norges Pligt til at lade sig repræsentere udadtil af den svenske Udenrigsminister i hvert Fald ikke bestaa uforandret, hvilke Forandringer der end foretoges i den svenske Udenrigsministers Stilling til Kongen og den svenske Rigsdag, ligesom naturligtvis rent bortset fra Retsspørgsmaalet en gammel Unionsoverenskomst ligesaavel som en gammel Lov med Mellemrum kan trænge til Fornyeelse og Forbedring efter de skiftende Tidens Krav.

Mere tvivlsomt synes mig Spørgsmaalet om Konsulatvæsenet, da dette jo ikke er af »diplomatisk» Karakter, men netop angaar Fremme af vidt forskellige økonomiske Interesser, hvorover begge Riger utvivlsomt hver for sig maatte være Herre, og her derfor Norges Overladelse af det øverste Styre til den svenske Udenrigsminister næppe i samme Grad behøvede at opfattes som en Anerkendelse af denne Ordning som en bestandig vedvarende. Imidlertid staaer Konsulatvæsenet dog i saa intim Forbindelse med hele Udenrigsstyret, at en fuldstændig Udskillelse ikke let synes mulig, hvorhos selv en delvis Udskillelse naturligvis efter hele Rigerens Stilling til hinanden maatte ske ved et »Forlig» eller Overenskomst, hvis det ikke netop var Hensigten at sprænge Unionen eller forberede dens Sprængning. Hvem der tilsidst var Skyld i, at et saadant Forlig ikke kom i Stand, skønt det et Øjeblik saa ud dertil, skal jeg ikke indlade mig paa at dømme om. Det har for saa vidt ogsaa mindre Interesse, som Unionen næppe alligevel længe vilde have overlevet selv en blot delvis Udskillelse, selvom denne trods alt var kommet i Stand ved et Forlig. Derfor taler, at man indenfor den eneste nu eksisterende Realunion, den østrigsk-ungarske, hvor højt Bølgerne end ofte gaar der, og hvor vanskeligt det end viser sig Gang paa Gang at naa til det »Forlig», der hvert tiende Aar skal afsluttes mellem de to »Rigsdele» om det Forholdstal, hvorefter Byrderne ved de fælles Udgifter skal fordeles imellem dem, dog endnu ikke har vovet principielt at rokke ved Konsulatvæsenets Fællesskab. Der har man endnu ikke turdet gaa videre end til ved det sidste Forlig af 8 Oktober 1907 at indføre en Ret for begge Riger til hver for sig men dog i Forstaaelse

med den fælles Udenrigsminister at udsende Konsulenter eller Referenter (Fachberichtserstatter) til Studium af Handels-, Landbrugs- eller tekniske Spørgsmaal til Udlandet under Beskyttelse af de fælles østrig-ungarske Myndigheder i Udlandet. Alligevel viser dog ogsaa denne Udvikling, der let vil føre videre, samt de i de sidste Aar kun for et Aar ad Gangen fornyede enslydende østrigske og ungarske Love om de fælles Konsulers Jurisdiktionsmyndighed, at Bevægelsen ogsaa der gaar i den samme for Realunionens Opretholdelse kritiske Retning som i sin Tid i Norge-Sverig¹.

Endnu er der kun et enkelt Punkt, jeg finder Anledning til at berøre, inden jeg forlader det Hovedafsnit, hvorfor Gjelsvik bærer Ansvar. Det er, hvor han S. 141 udvikler, at naar en fremmed Magt truede det ene af de forbundne Riger med Krig, fordi det ikke havde opfyldt en eller anden folkeretlig Pligt imod den fremmede Stat, maatte det i Krænkelsen uskyldige Rige for at undgaa at indvikles i Krig for sin Forbudsfælles Skyld, altsaa for at frelse sig selv, have Ret til at træde ud af Unionen! For at man ikke skal tro, at der gøres Gjelsvik Uret ved at tillægge ham denne Mening, skal jeg anføre hans Begrundelse. »Noget Middel til at tvinge sin Unionsfælle til at opfylde sine Forpligtelser overfor den fremmede Stat, havde det (ene Rige) ikke, bortset fra Retorsionsforholdsregler. Den eneste Udvej vilde altsaa have været at sige til sin Unionsfælle: Enten opfylder du dine folkeretlige Forpligtelser eller jeg træder ud af Unionen. Heri havde enhver af de to Unionsfæller et Middel til at bevæge den anden til at efterkomme sine folkeretlige Pligter, eller til eventuelt at unddrage sig at lide samme Skæbne som den anden. Men denne Udvej maatte ogsaa i Nødsfald staa den anden Unionsfælle aaben». »Det er en nødvendig Følge af, at der eksisterede to af hinanden uafhængige Statsviljer, uden at man havde sørget for Organer til at bringe dem i Overenstemmelse med hinanden».

Det maa indrømmes, at Gjelsviks logiske Konsekvens her fejrer sin største Triumf. Han lægger alene Vægt paa den ene Sætning i Rigsaktens § 1, at Kongeriget Norge skal være et frit og selvstændigt Rige, uagtet der strax i samme Paragraf føjes til

¹ Jahrb. S. 632 fg.

»forenet med Sverige under én Konge», og ved saaledes alene at lægge Vægten paa Suveræniteten, naar han til det Resultat, at, skønt Rigsaktens § 4 udtrykkelig fastslaar, at Krig og Fred skal være fælles, og Rigsaktens Intimation angiver Foreningens Formaal at være til Værn om Folkenes *fælles* Troner, enhver Stat dog suverænt for sig kunde afgøre, om den i Krigstilfælde vilde yde sin Forbundsfælle Hjælp eller ej! Altsaa det Fællesskab i Krig og Fred, som det netop var Rigsaktens inderste, egentlige Formaal at slaa urokkeligt fast, det skulde det ved Indgaaelsen af Rigsakten alligevel have været Meningen aldeles ikke at realisere. Naturligvis bortser Gjelsvik her, naar han vil bygge paa, at Rigsakten skulde have forglemt at sørge for Organer til at bringe de to suveræne Staters Vilje i Overenstemmelse med hinanden, atter ganske fra, at Rigsakten ved at fastslaa Kongens Fællesskab for alle Tider netop efter Evne havde sørget for, at Rigernes Vilje bragtes i Overenstemmelse med hinanden, naar Talen blev om enten at erklære Krig eller om at opbyde begge Rigers Hære for at modtage Krig, idet denne Myndighed tilkom og alene tilkom den fælles Konge. Og det er atter kun ved at tillægge den af de forbundne Stater, der, naar Forbundspligten for Alvor skulde vises i Gerningen, vilde svigte sin Forbundsfælle, Ret til tillige trods baade Rigsaktens og dens egen Forfatnings Bud at afsætte den fælles Konge, altsaa føje Revolution til Traktatbrud, at Gjelsvik kan naa til det ønskede Resultat: den suveræne Stats Frihed for at holde de paa den højtideligste Maade og under de formentlig mest betryggende Former indgaaede Forpligtelser. Men den folkeretlige Forfatter, der saaledes praktisk er naaet til at bevise, at Sætningen: *pacta sunt servanda* (Løfter bør holdes), Grundlaget for al Ret, ikke har hjemme i Folkeretten, har bevist mere end det er heldigt at bevise, og den Stat, der for Alvor vilde tage en saadan Lære op som almindelig Rettesnor, vilde sikkert selv under Folkerettens nuværende sørgeligt ufuldkomne Tilstand faa at føle, at en saadan Lære vilde være farlig at forkynde med allfor stor Aabenhed.

Skønt det egentlig turde være overflødigt, skal jeg dog for Modsætningens Skyld slutte med at anføre, hvad den ikke nordiske Forfatter, der med størst Varme er traadt i Skranken for

Realunionens Væsen som en blot folkeretlig Forening mellem suveræne Stater, nemlig JELLINEK, dømmer i det af Gjelsvik anførte Tilfælde. »Af den Omstændighed», udtaler han, »at Fællesskabet i Herskerens Person er et Udtryk for Staternes Sammenhørighed, følger, at et Angreb paa den ene af Staterne ligeledes betyder et Angreb paa den anden — ellers havde Sammenhørigheden slet ingen Mening. Naar en Stat altid vil være forenet med en anden og derfor have samme Hersker som den, da er den tvunget til at tilbagevise enhver Forstyrrelse af dette Forhold, som udgaar fra en tredje Magt». Og han føjer til: »Hvis Norge erklærer, at det vil være forenet med Sverige under én Konge, saa tør det ikke forblive neutralt, hvis der bliver gjort Forsøg paa, at rive Sverige bort fra den fælles Konge, det kan overhovedet ikke rolig se paa noget Angreb paa Sverige, af hvad Art det end er, fordi et saadant kan have skæbnesvangre Følger for den højtideligt viliede og bekræftede Forening»¹.

Med Anførelsen af denne en upartisk, højt anset Stats- og Folkeretslærers Dom skal jeg forlade Gjelsvik.

Det er med en Følelse af Lettelse, man fordyber sig i den følgende Del af Skriftet, der skyldes Prof. Aalls Pen. Selvom den udførlige Redegørelse, han giver af hele Unionens Historie og, hvad der næsten vil sige det samme, de mangfoldige nationale Rivninger og Konflikter mellem de to mere og mere imod deres Vilje eller i hvert Fald mod Norges Vilje forbundne Naboriger, naturligvis er farvet af en varm norsk Patriots Syn paa Sagen og derfor paa mange Steder sikkert ikke vil blive godkendt fra svensk Side, saa synes dog Fremstillingen helt igennem redelig og værdig holdt, og jeg finder derfor som Udenforstaaende ikke Anledning til væsentlige Bemærkninger uden, hvor Forf. til Slut kommer ind paa de mere almindelige filosofiske Betragtninger, hvor ganske vist ogsaa han vover sig ud i meget tvivlsomme Paastande. Jeg skal ikke opholde mig ved den doktrinære Besynderlighed, at han helt igennem kalder Kong Carl XIII som norsk Konge Carl II og Carl XV Carl IV, hvad de ikke nogensinde i Praxis kaldtes; tværtimod

¹ JELLINEK, Staatenverbindungen S. 213 fg.

udtaler Gjelsvik S. 97, at Kongerne trods Indsigelse fra Norge blev ved med ogsaa i norske Regeringsakter at kalde sig med Nummeret i den svenske Kongerække (Karl XIII, XIV og XV), jvfr. ogsaa Aall selv S. 151. Derimod finder jeg det ganske vist noget mindre smagfuldt, at Aall i et for en udenlandsk Læsekreds bestemt Skrift S. 200 udtaler, at i 1884 kom det »nationaltsindede» Venstre til Roret, som om det norske Højre, der saa længe som muligt holdt fast ved Unionen, baade fordi det troede, at den endnu kunde blive til begge Rigers Gavn, og fordi det følte sig forpligtet til ikke ligefrem at bekæmpe en af Norge selv indgaaet og højtideligt besvoret Forening, ikke skulde have været ligesaa nationalsindet som de af deres Landsmænd, der bevidst omend ikke aabent arbejdede paa Unionens Sprængning. Det bør jo ikke glemmes, at der allerede før Norges Adskillelse fra Danmark var adskillige i Norge, navnlig da en af sit Fædreland højtfortjent norsk Patriot som Grev Wedel-Jarlsberg, der saa' hen til en Forening med Sverige som ønskelig, og at der paa selve Eidsvoldforsamlingen, altsaa inden det krigerske Sammenstød med Sverige, kun manglede en Stemme i, at den norske Grundlov var blevet redigeret saaledes, at den aabnede Adgang til en frivillig Forening med Sverige. Dog dette maa naturligvis blive Normændenes egen Sag, hvem de vil tillægge Prædikat af Patrioter; sikkert er det dog ikke, at Aall her taler paa alle Normænds Vegne.

Jeg skal altsaa ikke dvæle ved Enkelheder i den udførlige over 100 Sider store historiske Fremstilling, Aall giver af Unionens Livsskæbne i de 90 Aar, den holdt. Selv det sidste højst interessante Afsnit her, der omhandler Kongens Nægtelse af Konsulatslovens Stadfæstelse, de norske Ministres Nedlæggelse af deres Embede trods Kongens Protest og Stortingets Erklæring om, at Kongen havde ophørt at fungere som norsk Konge, fordi han, Kongen, havde erklæret, at en anden norsk Regering ikke nu kunde dannes, skal jeg — allerede for Pladsens Skyld — afholde mig fra at komme ind paa, hvor mange fine juridiske Tvistemaal de end strejfer ind paa, og hvor højst interessante Bidrag de end giver til Belysning af det evige Sammenspil eller rettere den evige Brydning mellem gammel skreven legitim Ret og ny uskreven og altsaa i sin Oprindelse illegitim, selvtagen Ret, der dog ved An-

erkendelse fra alle Sider efterhaanden krystalliserer sig til ny legitim Ret¹.

Jeg skal kun bemærke, at medens Aall i sin historiske Gennemgang synes at have faaet alle de kendte unionelle Strids-spørgsmaal med, baade de større: Flagsagen, Statholdersagen, Konsulatssagen o. s. v. og de mindre som Kravet om samme Tal i Kongerækken for Kongen i Norge og i Sverige, Kravet om Udtagelsen af den norske Løve af det svenske Rigsvaaben o. s. v., glemmer han, saa vidt jeg har kunnet se, ganske at omtale et enkelt lille Klagepunkt, nemlig Kravet om Oprettelse af en særlig norsk Ridderorden. Hvorfor nævner han ikke det dog ret karakteristiske Faktum, at det samme Storting, der strax gav sig i Færd med at afskaffe Adelen, ikke desto mindre allerede i 1815 anholdt Kongen om Oprettelsen af en egen norsk Ridderorden, fordi man fandt det saarende for norsk Følelse at se norske Fortjenester belønnede med svenske Ordener? Thi det skulde vel ikke være, fordi norsk Radikalisme nu er i Færd med igen at afskaffe den St. Olafsorden, som den saa imødekommende Kong Oscar I bøn-hørte Norge med? Imidlertid bør denne Episode ikke mangle i en historisk Oversigt, der vil gøre Krav paa at være udtømmende, saa meget mindre som den synes at kunne blive efterlignet i et andet Land, hvor hele Norges Holdning under Unionen indtil 1905 hos de radikale Løsrivelsesmænd staar som det store, efterlignelsesværdige Exempel, nemlig Island. Her rejste nemlig en af de mest radikale Foregangsmænd paa Altinget i 1911 et ganske lignende Krav om Oprettelse af en særlig islandsk Ridderorden, en Falkeorden², og man skylder da Sandheden at erkende, at ogsaa dette Krav er efter de bedste norske Mønstre.

¹ Flere af disse Spørgsmaal har jeg berørt i min Afhandling: „Norges Grundlov under Forvandlingens Lov“ i Gads danske Magasin for 1907 S. 207 fg.

² Alþingistíðindi 1911 B. II S. 916. Den paagældende Altingsmænd, den baade i Norge og Sverige vel kendte udsendte islandske Samkvæmskonsulent Hr BJARNI JONSSON fra Vogi synes forøvrigt ikke uden en vis Andel i et enkelt Afsnit i det foreliggende Skrift, nemlig Gjelsviks Udtalelser om de islandske Krav S. 21 Noten, idet Bjarni Jonsson allerede næsten et Aar før dette Skrifs Udgivelse kunde varsle mig om, at jeg inden ret længe af en kompetent Videnskabsmand kunde vente mig en fæltende Dom over mit Standpunkt i det islandske Spørgsmaal.

Derimod skal jeg knytte et Par Bemærkninger til Skriftets anden Del, der overskrives: »Principiel Vurdering af den norsk-svenske Unionsopløsning» og som — bortset fra et Par enkelte Sider midt i Udviklingen — skyldes alene Prof. Aalls Pen. Jeg kan her glædeligvis i adskilligt erklære mig enig med den ærede Forf., navnlig naar han anfører som Hovedaarsager til Unionens Skibbrud dels, at den oprindelig ikke kom helt frivillig i Stand, hvad der tillige bevirkede, at den fra først af fik en navnlig for det mindre Folk ikke fuldt tilfredsstillende Form — se Aall S. 266 — og at den midtpunktsamlende Kraft fra først af og stedse stærkere bekæmpedes af en Unionen fjendtlig Kraft, den særlig i Norge mere og mere utaalmodigt og angrebsvis fremstormende Nationalfølelse, jvfr. Aal S. 275. Og jeg er ligeledes, som jeg senere skal vende tilbage til, ganske enig i hans Dom, at ikke blot den svensk-norske Union med dens snevre Omfang af Fællesinteresserne og dens Mangel paa fuld Ligestilling mellem begge Stater — til Skade for dem begge, omend mest for Norge — var et særligt uheldigt Exemplar af Realunionernes Art, men at overhovedet en saa skrøbelig Statsforbindelse som en Realunion ikke fortjener Efterligning i Fremtiden.

Derimod er unægtelig ogsaa Aalls Udviklinger S. 284 fg. hvor han skal begrunde Unionsopløsningens fulde formelle Retmæssighed, af saare betænkelig Natur. Han tør vel ikke fuldtud anerkende Læren om et *fait accompli* som retsstiftende, altsaa at *Magt er Ret*, idet han bl. a. udtaler, at ledende Statsmænd altid maa have en vis Sky for at handle direkte imod saadanne Grundsætninger, der i Retsstaten ellers blandt Statsborgerne gælder som praktiske Livsmaximer. Ikke desto mindre mener han, at Sætningen maa gælde, naar der indenfor et Samfund — saaledes som i Norge i 1905 — er praktisk talt Enighed om, at man ikke behøver at respektere en overtaget Forpligtelse. I slige Tilfælde fastholder han — se S. 292 — at *Magt er Ret* saavel indadtil som udadtil. Ganske vist erkender han, at det er en alvorlig Sag at erklære, at Traktater slet ikke er forbindende, og helt ad libitum tør man derfor ikke fragaa alle indgaaede traktatmæssige Forpligtelser, f. Ex. ikke naar det drejer sig om en Handelstraktat, indgaaet som sædvanlig paa begrænset Tid. Han erkender ogsaa

— for saa vidt i Modsætning til Gjelsvik, der slet ikke ser nogen Vanskelighed her —, at den svensk-norske Unions Konstruktion med en fælles Regent »til en vis Grad komplicerer Spørgsmaalet om Retsforholdets ensidige Opløselighed», idet i dette Tilfælde »den bindende Kraft, der holder det indgaaede Forbund sammen, og de Motiver, der i Almindelighed maa mane til Troskab, synes endnu yderligere skærpede».

Desværre varer Aalls Betæneligheder ikke længe. Han føjer i næste Punktum til: »Men herfra kan man dog bortse. En Strid med Kontraparten er her i en Union som den foreliggende ikke tænkelig, uden at den fælles Kongemagt i det ene eller det andet Land kommer i en kritisk Stilling ligeoverfor Folket. Dette slog jo til for Norge, og af den Grund blev Kongen afsat». Han føjer imidlertid til: »Men i og for sig betragtet giver Kongens Afsættelse i det ene Land endnu ikke ubetinget en retlig Anledning til at ophæve den politiske Forening», — han underkender altsaa forsaavidt Motiveringen af Stortingets Opsigelse af Unionen den 7 Juni 1905 — men der maa ogsaa foreligge særlige specielle retlige Grunde, der berettiger til Opløsning af Forbundet.

Heldigvis lykkes det ham let at finde disse Grunde. Den første Grund finder han deri, at ingen Traktat kan gælde under alle Omstændigheder, men maa kunne brydes, naar det gælder Folkets Liv og Velfærd, blot maa man i Tide advare den anden Part og »dernæst maa de Argumenter, der anføres for Opløsningen, virkelig besidde den dem tillagte Vægt». Ogsaa denne sidste Grund var opfyldt i 1905, da det var Norges Selvstændighed, der stod paa Spil, og »den i sin Grund oprørte, ved en stærk Selvopholdelsesdrift udmærkede Nationalbevidsthed, maa ceteris paribus have Fortrinet fremfor politiske Institutioner». Den anden Grund søges i den almindeligt anerkendte folkeretlige Sætning, at en Traktat kan ophæves, naar den krænkes af den anden Part; og selvom den blot krænkes i et enkelt Punkt, er den krænket i dem alle, og det behøver vel at mærke slet ikke være noget væsentlig Punkt, thi hvad der er væsentligt eller ubetydeligt, afgør den enkelte Stat suverænt. Men nu havde Sverig gentagne Gange krænket den Bestemmelse i Rigsakten, hvorefter Norge i dets Forening med Sverige skulde være et frit og selvstændigt Rige, Ophævelsen var

altsaa retmæssig. »Ganske vist», indrømmes det, »kan en Stat ikke uden videre ophæve en Traktat, fordi Modparten har krænket den i et enkelt Punkt». Og formelig velgørende kommer da disse for Retssikkerheden bekymrede Ord: »En Protest er nødvendig, ellers vilde det gaa udover den internationale Retssikkerhed».

Som man ser, det er Gjelsviks Lære fra første Del, der gaar igen i anden Del. Og Gjelsvik selv stikker da ogsaa uventet Hovedet op igen som Forfatter til de Sider, der vil begrunde Retten til Opsigelse af Unionen deri, at Norges Selvstændighed var krænket fra Sveriges Side. Der er derfor heller ingen Anledning til at ofre mange Ord paa den ny Opfriskning af den gamle Lære om, at Traktater ikke behøver holdes længer end man har Interesse af at holde dem. Skal en ophidset Nationalfølelse i det ene Land til enhver Tid være Dommer over, om en selv paa den helligste Maade ved Fællesskab i Kongens Person betrygget Traktat skal brydes, og skal selv en Paastand om den ubetydeligste Krænkelse af Unionspagten fra Forbundsfællens Side være tilstrækkeligt retligt Motiv til at opløse den efter Unionsoverenskomsten ikke frit opløselige Union, saa er det ganske overflødigt af Bekymring for den »internationale Retssikkerhed» at forlange, at der forud for Opløsningen skal gives et Varsel eller nedlægges en Protest. Et saadant Varsel vil være lige saa værdiløst som den med Grunde forsynede Krigserklæring eller det Ultimatum, som den sidste Haagerkonference af 1907 vedtog altid skal udstedes, før et fremmed Land overfaldes, uden at man samtidig gjorde det til en Betingelse, at Grundene ikke maatte være grebne helt ud af Luften og at der skulde hengaa en rimelig Tid mellem Krigserklæringen og Fjendtlighedernes Begyndelse.

Det skal nu ikke benægtes, at Folkerettens Praxis endnu, hvad Traktater af politisk Karakter angaar, i altfor høj Grad frembyder et Billede af faktisk Retløshed, der svarer ret nøje til Gjelsviks og Aalls Lære. I Theorien er der dog ansete Stemmer, der som f. Ex. v. LISZT protesterer imod den nu ellers af Retssystemet uddrevne Lære om Clausula rebus sic stantibus som en Doktrin, der »stiller Troskaben overfor Traktater, uden hvilken Folkeretten ikke kan bestaa, ganske i de traktatsluttende Staters frie

Haand»¹. Men hvis ogsaa Theorien opgiver Retsprincippet i Folkeretten, hvor ender vi saa? Vi ender da ved den Lære, som LASSON opstiller og som Aall S. 297 citerer med Tilslutning, at Traktater kun saalænge er fornuftige, som de »i det væsentlige korrekt udtrykker det gensidige Magtforhold mellem Kontrahenterne», d. v. s. kort og godt, at Magt er Ret. Men naar Aall altsaa alligevel ender der, hvor han noget ugerne vil ende, hvorfor da i Grunden, nu da Unionsopløsningen forlængst er et »fait accompli», gøre sig saa megen Umage med i den historiske Del at paavise Norges Ret til Opløsning af Unionen?

Efter i to Paragrafer, §§ 47 og 48, at have behandlet Spørgsmaal, der allerede i første Del er behandlede af Gjelsvik og med omtrent samme Argumenter, slutter Aall Skriftet med to filosofisk-juridiske Afsnit, af hvilke det første drøfter »Fyrsteansvarlighedens Problem». Anledningen til, at dette store Problem opkastes, er Forfs. Trang til at begrunde Retmæssigheden af Kongens Afsættelse, som jo var uundgaaelig nødvendig for, at en ensidig Opsigelse af Unionen kunde blive mulig. »Kongemagten, som jo i begge Stater blev repræsenteret af en og samme Person, viste sig som et sidste, kun ved et »Statskup» fjæneligt Unionsbaand». Her erkender altsaa Aall redeligere end Gjelsvik, der bestrider, at her kunde tales om »Revolution», at Kongen, det faste Bolværk mod enhver ensidig Ophævelse af Unionen, ikke kunde fjærnes ad forfatningmæssig Vej. Han stiller sig derfor det Problem: »Hvorledes er statsretligt Kongens Stilling? Kan der tillægges ham Suverænitet? Er han afsættelig?»

Da nu Prof. Aall ikke er Jurist, men Filosof, spørger han her ikke først: hvad siger Loven, altsaa in casu Norges Grundlov? Nu, Svaret vilde jo ogsaa være for let at finde, at Kongen efter Forfatningen ikke er afsættelig, næppe engang ved en Grundlovsændring, da, selv bortset fra Kongens iøvrigt i Norge omstridte Veto her, den norske Grundlovs § 112 forbyder Forandringer, der modsiger Grundlovens Principer. Men Aall fordyber sig strax som den Germanernes Lærling, han er, i tyske Juristers, især

¹ v. LISZT l. c. S. 167.

GIERKES retshistoriske og retsfilosofiske Undersøgelser over Suverænitetsbegrebets Betydning og Udvikling ligefra den romerske Oldtid og til Nutiden. Denne sin meget indgaaende og i et saare filosofisk Sprog holdte Undersøgelse udgiver han ikke selv for Førstehaands, og jeg skal derfor afstaa fra at referere den nærmere. Resultatet bliver i hvert Fald, at han mener at maatte forelægge sig selv følgende Spørgsmaal: »Hvor er den levende Vilje, igennem hvilken Statens Selvopholdsdrift udtrykker sig?» Det kan ikke være den fælles Konge. Han kan ikke paa engang være »Repræsentant for Statsideen» og Repræsentant for Unionen, eftersom Unionsinteresserne kan gaa stik imod de specielle Statsinteresser. Derfor maa der gives en anden Repræsentant for Statsideen, og det kan ikke være nogen anden end Nationalforsamlingen, altsaa i Norge Stortinget. Det maa derfor være Stortinget og ikke Kongen, der i Norge havde »Beføjelse til i kritiske Øjeblikk at gribe afgørende ind i Nationens Skæbne». En Støtte for denne Slutning finder han ogsaa deri, at Kongens Magt i Norge var meget indskrænket ved Grundloven, og at »Forfatningen højst tillod ham at sætte et suspensivt Veto imod den i Stortingsbeslutninger udtrykte Folkevilje».

Men med det samme Forf. paaberaaber sig den norske Grundlov og altsaa fra sin filosofiske Himmelflugt naar ned igen paa Jorden, hjælper det møjsommeligt udfundne Suverænitetsbegreb ikke overfor det simple statsretlige Spørgsmaal: Hjemler Norges Grundlov Stortinget en forfatningsmæssig Ret til Afsættelse af Kongen? Dette Spørgsmaal, der jo ingenlunde blot har historisk Interesse med Henblik paa den i 1905 afsatte Konge, men langt større praktisk Interesse for hans Efterfølger, der tilmed er valgt af Stortinget, maa dog utvivlsomt besvares med afgjort Nej. Det er vel ubestrideligt, at Konger oftere i Historien, og i Sverige endda i temmelig ny Tid er blevne afsatte under Nationens Bifald, og det vil sikkert ske ogsaa i Fremtiden. Men desuagtet er Kongen efter de moderne Statsforfatninger ikke afsættelig og Stortinget har efter Norges Grundlov ingen Ret til at sende Kongen Siikesnoren. Ligesaa lidt hjælper det rent statsretligt set at paavise, at det i Længden var en umulig Opgave for Unionskongen at repræsentere to mod hinanden fjendtlige Riger paa éngang; stats-

relligt var det netop ham og ham alene, der saavel efter begge Rigers Grundlove som efter Rigsakten skulde være begge Folks »levende Vilje» saavel udadtil overfor fremmede Nationer som i det indbyrdes Forhold mellem Unionslandene. Ikke ad nogen forfatningsmæssig Vej kunde han derfor afsættes, kun ved Statskup eller Revolution.

I aabenbart stiltiende Erkendelse deraf gaar da ogsaa Aall i Skriftets sidste Afsnit, der bærer den noget fordringsfulde Overskrift: »Folkevilje, Kongens Vilje og Regering ved ansvarlige Ministre» over til at undersøge det meget intrikate Problem: i hvilke Tilfælde en Revolution kan anses for retmæssig eller dog ikke for uretmæssig. »Den moderne Statsret anerkender ikke i Almindelighed», udtaler han, »i Monarkens Afsættelse et loyalt Middel til at virkeliggøre Statsideen, men som ultima ratio staar denne Udvej dog stadig i Baggrunden, og det tør gælde som en Retsgrundsætning, at hvor Valget staar imellem Kongens Forjagelse og Rigets Fordærv, der har Kongen at vige». Men hvorledes afgøre, naar denne farlige »Retsgrundsætning» tør komme til Anvendelse? Som Facit af sine Undersøgelser faar Forf. ud, at Fyrstens Afsættelse i Tider, hvor Statens Nød kvæver det, tør gælde som et Skridt, der under visse bestemte Forudsætninger ikke overskrider Grænsen for de tilladte Retsmidler. Men spørger man om de nærmere bestemte Forudsætninger, faar man kun det dunkle og for en ikke altfor befæstet Kongemagt lidet hyggelige Svar, at »Kongedømmet for at holde sig ikke maa være noget blot Privilegium, men det maa nødvendigvis have en vis Nyttевærdi for Staten», samt, at det ogsaa er af væsentlig Betydning, »hvilken Grad af Tydelighed, den angivne Folkevilje har, der kræver Kongens Afsættelse til Bevaring af Statens Velfærd». Mere sikker paa sin formentlig Retsgrundsætning er Forf. dog ikke end, at han lidt efter udtaler, at man for at besvare Spørgsmaalet, om en Revolution nogensinde kan være »Ret», »et Øjeblik maa forlade den strænge juridiske Deduktions Sti». Og han svarer da undvigende: »En Revolution er ikke altid Uret». »Det kommer an paa-at fastslaa Præmisserne for Statskuppet; giver disse en moralsk Berettigelse derfor, saa maa den juridiske Karakteristik dannes efter det forefaldne».

Jeg kan dog ikke erkende, at det herved er lykkedes Aall at begrunde nogen Ret til at afsætte Kongen eller nogen Ret til at øve Statskup eller gøre Revolution, som man med nogen Tryghed, uanset, at den utvivlsomt ikke er hjemlet i Forfatningen, tør ophøje til en Retsgrundsætning. Skulde der anerkendes en saadan retlig Nødret for Staten, gaaende ud paa, at det var tilladt at bryde Statens Forfatning, naar Statens Vel nødvendigt kræver det, saa kunde for det første dens Brod ikke alene være rettet mod Kongen, og Retten til at anvende kunde ikke være tillagt alene Parlamentet. Det maatte lige saa fuldt være Ret for Kongen, naar Statens Vel krævede det, at suspendere Forfatningen og afskaffe det Statens højeste Interesser forsømmende Parlament, som ogsaa mange Konger og Fyrster har gjort. Ja, naar Statens Vel krævede det, maatte ogsaa Enkeltmand have Ret til i Nationens Navn at fængsle og afsætte Kongen, som General Adlercreutz gjorde i 1809, eller en tapper General have »Ret» til med Bajonetterne at forjage et usselt og foragteligt Parlament, hvor meget et saadant end vilde pukke paa at kaldes »Nationalforsamlingen». Dette sidste gjorde i sin Tid med stort Bravur General Cromwell, og det taknemlige Folk ophøjede ham til Tak til Englands Lord Protektor for Livstid. Det samme gjorde ligeledes under Nationens Bifald Aar 1799 General Bonaparte, og ogsaa den Gang var det utvivlsomt ham, den sejr- rige Helt og geniale Organisator, men ikke den uværdige »Nationalforsamling», der var Folkets »levende Vilje» og selvskreven Ud- øver af Folkets Suverænitet. Men en saadan »Ret til Revolution» kan ingen Forfatning anerkende som legal Ret, det vilde være at give dens egen Ukrænkelighed fuldstændig til Pris. Trods det kan en Revolution eller et Statskup alligevel moralsk set være en for- tjenstfuld Handling, og de Nationens virkelige Velgørere, der ved en rask Daad tvært imod alle Forfatningens Bud frier Landet ud af en udmygende eller faretruende Stilling. Den endelige Bedømmelse vil afhænge af Udfaldet: lykkes Statskupet, og anerkendes det fra alle Sider, da vil det skete ophøjes til Ret, uanset om Motiverne var gode eller slette, som Bonapartes og Napoleon III:s Statskup anerkendtes lige saavel som de mange franske Revolutioner, men lykkes det ikke, gælder det Oprørernes Hals, selvom de har hand- let ud fra de ædleste Præmisser. Ud fra Statsforfatningens Sins-

punkt kan derfor et Statskup eller en Revolution aldrig anerkendes for Ret; de kan først hagefter, hvis de lykkes, ved Anerkendelse *blive* til Ret.

Jeg er hermed naaet til Vejs Ende med min Gennemgang af Skriftet. Det vil af det foregaaende tilstrækkeligt fremgaa, at jeg ikke kan skønne, at dets Forf. har vist sig enten som kloge Advokater eller ydet noget varigt værdifuldt nyt paa den almindelige Statsrets Omraade ved paa saa altfor mange Punkter at hævde Teorier af den mest omtvistelige og mest betænkelige Art.

Og dog paa ét Punkt — bortset fra de rent historiske Oplysninger af mangesidig Interesse, som det indeholder — er Skriftet dog af varig Værdi. Det viser med skærende Skarphed og med næsten blændende Tydelighed, hvor uheldig og uholdbar en Statsforbindelse en saakaldet »Realunion» er, ikke blot fordi den svensk-norske Union fik den triste Historie, den fik — enhver Historie, ogsaa Staternes indre Historie er jo fuld af Konflikter, af Skuffelser og Misgreb —, men næsten mest, fordi saadanne Teorier om Ret for enhver af Staterne til til enhver Tid at ophæve Forbindelsen trods dens Uopløselighed paa Papiret har kunnet bygges paa den, og med Opløsningen bag sig ikke uden Fodfæste paa Virkelighedens Grund. Derved tjener Skriftet som den mest indtrængende Advarsel mod at indgaa en slig Realunion i Fremtiden, og for saa vidt maa man da endog være Forf. taknemlig, fordi de ikke har skyet at drage selv de videstgaaende Konsekvenser af deres Standpunkt. Prof. Aall giver da ogsaa sine teoretiske Undersøgelser posi festum et praktisk Formaal for Fremtiden ved S. 276 at opkaste det Spørgsmaal: »Anbefaler det sig at danne en dobbelt Statsdannelse paa et Grundlag, der er beslægtet med det i den nordiske Union? Kan slige Overenskomster som den norsk-svenske Unionsoverenskomst have Udsigt til at bestaa mellem Folkene?» Og han lader ikke mindste Tvivl tilbage om sit Svar, naar han strax tilføjer: »Erfaringerne fra den skandinaviske Halvø gaar jo i negativ Retning». Derimod maatte det snarest forbavse, at Gjelsvik efter det Syn, han har paa Realunionens

Værdi S. 21 Noten. fraraader Island at antage den sidste dansk-islandske Kommissions Udkast, fordi det efter hans Mening *ikke* vilde indføre en blot Realunion imellem Island og Danmark, hvis han ikke tillige ret utilsløret opfordrede Island til allerede nu at sige sig løs fra Danmark: han vilde altsaa aabenbart ikke have noget imod, at hans Teorier om en slig Realunions fuldstændige Mangel paa virkelig forbindende Kraft endnu engang skulde blive prøvet i Virkeligheden!

Det, der gjorde den svensk-norske Realunion uholdbar i Længden, saa den maatte briste før eller senere, var ikke Overgreb eller Uret fra den større Stat mod den mindre eller uforstaaelig eller ondsindet Uvilje fra den mindre mod den større, og derfor er det ørkesløst og uretfærdigt at gennemgaa Unionens Historie fra den ene eller den anden Side for rethaverisk at kaste al Skylden paa den anden Part. Aarsagen laa, som ogsaa Aall S. 266 fg. redeligt har fremhævet, langt dybere: i den Maade, Unionen oprindeligt kom i Stand paa, i Manglen af fuldstændig Gennemførelse af Lighedsprincippet fra først af, i Forskellen mellem Landenes Størrelse, i Nationaliteternes Forskellighed og det ringe Omfang af Fællesanliggender, der ikke aabnede nogen Mulighed eller i hvert Fald kun ringe Mulighed for Udviklingen af Saminteresser og den Samfølelse, uden hvilken ingen Statsforbindelse i Længden kan bestaa. Utvivlsomt var den svensk-norske Union fra sin Fødsel en særlig uheldig Forening, fordi Fællesskabet var indskrænket til det aller mindst mulige, i Grunden kun til fælles Konge og fælles Krig og Fred, og fordi der udover den fælles Konge ikke engang var skabt fælles Organer for det snevre Fællesomraade saaledes som i Østrig, saaledes at Striden snart maatte blusse op om Styrelsen af disse Anliggender, medens paa den anden Side Norge med sin Særstilling paa Forsvarsområdet kunde indskrænke sine Forbundspligter uden at tage Hensyn til Forbundsfællen.

Men selvom den nordiske Realunion havde været mindre ufuldkommen, saa viser dog baade dens Historie og det ikke-stort lysteligere Billede fra den anden og nu eneste Realunion, den østrig-ungarske, at Aarsagen til disse Statsforbindelsers Vanskæbne ligger dybere endnu, i selve Statsforbindelsens principielt uheldige

Konstruktion. At bygge en Statsforbindelse, saaledes som Tilfældet var med den svensk-norske Union, alene paa Fællesskab i Kongens Person, men saaledes at Kongen retlig er en forskellig Konge i de forskellige Riger, det kunde maaske synes en frugtbar Tanke i 1814, da Kongen personligt endnu udøvede en stor Indflydelse ikke blot udadtil overfor Udlandet men ogsaa i den indre Regering. Men efterhaanden som Parlamentarismen er trængt igennem i Landene og Kongens Indflydelse oftest reduceret til næsten blot et Skin, maatte en retlig uansvarlig og faktisk afmægtig Konge som eneste Bindeled mellem de forbundne men i stadig indbyrdes Tvedragt levende Folk vise sig mere og mere som en faktisk Umulighed. Og selv hvor Unionsfællesskabets Omfang noget udvides, ligger der dog i den blotte folkeretlige Forening mellem to suveræne og for deres Uafhængighed ængstelige Stater, uden at nogen overordnet Statsmagt med sin større Autoritet og med sine virkelige Fallesinteressers Baand binder dem sammen, en saadan Kilde til Sammenstød og Udvikling af foreningsfjendtlige Tendenser, at Kravet om større og større Adskillelse af sig selv vil yoxe stærkere og stærkere, indtil det tilsidst næsten med en Naturkrafts Vælde sprænger Foreningen. Ganske vist kan separatistiske Tendenser ogsaa næres indenfor en Forbundsstat; saaledes var jo de nordamerikanske Sydstaters Secession, der dog til Held for Amerika sloges ned i Borgerkrigens frygtelige Kamp, Frugt af ganske lignende Tanker og forsvaredes med ganske lignende Grunde byggede paa de enkelte Staters uopgivelige Suverænitetsområde som de af de norske Forfattere fremsatte. Ligeledes kan separatistiske Tendenser trives selv indenfor en enkelt Stat og endnu mere indenfor en Stats fjærne Bilande, men saalænge Rigsmagten ikke er endeligt opgivet, er der dog endnu Haab om ved forstandige Foranstaltninger at genoprette Harmonien indenfor Rigshelheden. Men hvor en blot Realunion er indgaaet, der er Statsforbindelsen paa Forhaand aabent for alles Øjne bygget i Separatismens Tegn, thi ellers vilde Staterne jo ikke have valgt en saa løs og utilfredsstillende Forening men sluttet sig sammen enten som en Enhedstat eller som en Forbundsstat¹.

¹ Efter at denne Afhandling var indsendt til Trykning, ser jeg med Glæde, at en svensk Forf., Prof. PONTUS FAHLBECK, i en Artikel »Orsakerna Statsvetenskaplig tidskrift 1913.

JELLINEK anser da ogsaa en ny Indgaaelse af Realunioner for Fremtiden som meget usandsynlig. »Den svensk-norske Unions Ophør er», udtaler han, »for al Fremtid en indtrængende politisk Advarsel mod at danne ny Statsforbindelser af den Art». Derimod ser han Fremtidens Statsform ikke i Enhedsstaten, men i Forbundsstaten, fordi denne betrygger den fuldeste Udvikling af Selvstyret uden at Rigets Rammer sprænges. Ligesom denne Statsform er den herskende i Amerika, saaledes venter han ogsaa, at det vil blive den, England og dets mange Kolonier til sidst vil finde Hvile i. Og af de Statsvæsener, han henregner til de germanske, er det, siger han, endnu kun de mindre som Nederlandene og Danmark, der endnu ikke er formede som Forbundsstater. Og han udtaler derefter: »Norge har vel løst det Baand, der tidligere knyttede det til Sverige, dog er en snævrere Forbindelse mellem de nordiske Stater forbeholdt Fremtiden»¹.

Det er et lyst Haab, Jellinek udtaler, i Øjeblikket i hvert Fald for lyst, saa længe man endnu fra den ene eller anden Side føler Trang til at udsende ensidige Forsvarsskrifter for at vinde Udlandets Dom til Gunst for sin Optræden i 1905, og saa længe man endnu ser saa doktrinært ensidigt paa disse Begivenheder og deres historiske og retlige Begrundelse, som det her anmeldte Skrift gør.

Heldigvis har der dog allerede lydt Røster i Norge, der viser en mere rolig, upartisk Bedømmelse. Saaledes har en af de ledende norske Statsmænd indtil lige før Opløsningen, fhv. Statsminister Dr. SIGURD IBSEN ytret Tvivl, om det ikke havde været rigtigere af Norge i 1905 at søge Sveriges Medvirkning til en fredelig Unionsopløsning, hvad der maaske ikke vilde have været umuligt at opnaa, i Stedet for ensidigt at gaa til Statskup og Traktatbrud, hvilket sidste kun fremkaldte Ydmygelsen i Karlstad og kunde gøre det vanskeligt for Norge fremtidigt at forlange, at andre Stater skal overholde deres Traktater mod Landet². Nu, for dette sidste er der dog næppe Fare. Sverige afsluttede jo strax

til unionens oppløsning» i »Ord och Bild» allerede i Aaret 1905 har udtalt en ganske lignende ubildet Dom om Aarsagerne til Unionens Opløsning.

¹ JELLINEK, Allg. Staatslehre S. 766.

² Citeret efter et Referat i »Politiken» for 24 September 1911.

i Karlstad en Række ny Traktater med Norge, og enhver vil forstaa, at hvad der skett i 1905, var en saadan Undtagelse fra Reglerne, der vil kunne ske allervegne, hvor den politiske Spænding har naaet en unormal Højde, saa at Explosion ikke længer lader sig undgaa. Men en Betingelse er det ganske vist, at Undtagelsen ikke ophøjes til Regel, at Traktatbrudet ikke sættes i System eller endog som af Gjølsvik med Henvisning til Island forherliges som et lysende, efterlignelsesværdigt Forbillede. Og de Mænd gør sikkert deres Land en daarlig Tjenste, der vil udbrede den Tro i Udlandet, at den norske offentlige Mening staar bag en slig Lære.

En retfærdigere Opfattelse er ogsaa kommet frem i Oberst N. J. GREGERSENS varmtføjte Skrift af 1910: »Hvem berøvede Kong Oscar den norske Krone?» Forf. sammenfatter her S. 150 sin Opfattelse i følgende Sætninger: »At Unionen er opløst, skyldes i Norge Johan Sverdrup mer end nogen anden. At Unionen blev opløst i Fred, skyldes Kong Oscar mer end nogen anden. At Norge og Sverig blev skilt, var til Lykke, og kun til Lykke for baade Norge og Sverige». Maatte denne smukke og jævne Opfattelse afløse ret haveriske Forsøg paa at kaste Skylden paa den anden Part og forsvare politiske Akter med advokatorisk Spidsfindighed. Saa vil de smukke Ord maaske endnu kunne blive til Sandhed, som Stortinget hin 7 Juni 1905 udtalte i sin Adresse til Kong Oscar, at den Dag, da en egen norsk Konge igen besteg Norges Trone, skulde blive Indledningen til en ny Æra til Endrægtighed og trofast Sammenhold i Norden. Og saa vil det maaske alligevel ikke blive for dristigt at drømme Jellineks Drøm om en Forbundsstat engang i Tiden oprettet mellem de tre nordiske Stater, — hvortil saa maaske Island kunde komme som den fjerde —, den samme Drøm, Oberst Gregersen allerede har Mod til at drømme, naar han forestiller sig engang i Fremtiden et »uløseligt Fostbroderskab fremvoxet mellem alle tre Lande som i Schweizernes Edsforbund». Thi, naar han følger til: »I Trosbekendelse, Sprog, Stamme staar de tre nordiske Riger hverandre langt nærmere end Kantonerne i Svejts»¹, saa vil ingen kunde nægte Sandheden deraf. Og hvis ikke en ond Skæbne for evige

¹ GREGERSEN, ovenfor anf. Skr. S. 178.

Tider har lyst Tvedragtens og den gensidige Skinsyges Forbandelse over Norden, hvorfor skulde det ikke lykkes de smaa nordiske Folk engang — inden det bliver for sent — at fatte den simple Lære, som snart alle andre smaa Nationer har fattet, at deres eneste Værn i Længden overfor Opslugning af de større vil være: nøjere Sammenknytning og Sammenhold?

Akademiska studier och studieplaner i statistik.

Af

Docenten Nils Wohlin.

Efter det att den statistiska vetenskapens studium sedan flere år tillbaka hade varit infördt vid Lunds universitet, framlade kungl. maj:t på hemställen af den då arbetande statistiska kommittén vid 1909 års riksdag proposition om upprättande vid Upsala universitet af en professur i statistik. Riksdagen biföll den kungl. propositionen, och på våren 1910 besattes den nyinrättade lärostolen med ordinarie innehafvare. I sammanhang med att ett af statsuniversiteterna sålunda fick en representant för statistiken, som kunde odeladt ägna sin universitetsverksamhet åt detta ämne, gjordes statistik till själfständigt examensämne i de filosofiska examina.

Jämlikt den nya examensstadgan kan statistik i följd häraf numera medtagas såsom ett af i fil. kandidatexamen ingående tre ämnen, utan att kombinationstvång med andra ämnen är föreskrifvet, och fil. licentiatexamen kan afläggas enbart i ämnet statistik.

Då en viss vetenskapsgren på ifrågavarande sätt utbrytes och upphöjes till själfständigt universitetsämne, är det gifvetvis såväl ur den vetenskapliga forskningens som de akademiska studieförhållandenas synpunkt af betydelse, att klarhet åvägbringas öfver det nya ämnets innehåll och afgränsning gentemot närliggande discipliner, att det akademiska undervisningsväsendet i ämnet på ett tillfredsställande sätt organiseras och särskildt att

till ledning för de akademiska studierna en lämplig studieplan uppgöres.

Beträffande ämnet statistik är detta af två skäl särskildt påkalladt. Dels omfattar statistiken ett stort, mycket skiftande och med andra vetenskapsgrenars delvis sammanflytande arbetsfält, på hvilket riktlinjer för studiers bedrivande svårigen kunna umbäras. Dels spela akademiska betyg i statistik redan en viss roll vid konkurrens om en del befattningar i statsförvaltningen, och det är sålunda med hänsyn till alla dem, hvilka aflagt sina akademiska examina i andra ämnen, nödigt tillse, att akademiska betyg i statistik i vetenskapligt hänseende äro ekvivalenta med akademiska betyg i andra ämnen.

Någon anledning att fästa närmare uppmärksamhet å hithörande förhållanden har jag icke haft, förrän jag sistlidet år förordnades att vid Stockholms högskola jämväl vara docent i statistik samt att för någon tid upprätthålla undervisningen och under viss förutsättning examinationen i detta ämne. Med ifrågasvarande åtagande att för en kortare tid provisoriskt representera statistiken vid högskolan följde nämligen skyldighet att uppgöra förslag till studieplan vid högskolan i statistik, och det är närmast detta numera slutförda uppdrag, som föranledt efterföljande anmärkningar och reflexioner.

I fråga om statistikens ställning såsom själfständig vetenskap har som bekant förekommit och förekommer ännu diskussion och olika meningar. Huruvida den ena eller andra åsikten härutinnan är berättigad är helt och hållet beroende på hur man fattar statistikens begrepp och drager gränserna för dess uppgifter.

Ehuru invändningar visserligen kunna göras mot alla försök till indelningar af ett vetenskapsområde, kan man dock lämpligen inom statistiken särskilja tre stora hufvuddiscipliner.

Det första hufvudområdet är *den teoretiska eller matematiska statistiken*. Det andra hufvudområdet är den praktiska eller *administrativa statistiken*. Det tredje hufvudområdet är läran om de statistiska företeelserna och torde kunna benämnas *den tillämpade statistiken*.

Af denna tredelning framgår af sig själf, att jag icke fattar begreppet »teoretisk statistik» så som skulle härunder inbegripas

läran om de statistiska typerna eller företeelserna. Kunskapen om dessa typer och de demografiska eller ekonomiska lagar, hvilka de afspegla, har vunnits genom statistiska massobservationer, och dessa observationsresultat torde icke lämpligen böra benämnas teorier. Med teoretisk statistik förstår jag fastmera teorien för själfva massobservationerna; ett ämne, som till följd af sin natur hvilat på väsentligen matematiska grundvalar.

Den första fråga, som uppställer sig vid införandet af ett statistiskt studium och uppgörandet af en akademisk studieplan i statistik, är hvilken betydelse som inom det statistiska facket bör tillmätas åt ifrågavarande teoretiska gren af statistiken. Under den tid, jag arbetade med praktisk statistik för kommittéutredningar och andra ändamål, lefde jag, trots tidigare matematiska studier, rätt länge i föreställningen, att någon teoretisk statistik i nu berörda mening icke vore behöflig för praktiskt statistiskt arbete. Tjänstemännen inom den administrativa statistiken, med hvilka jag kom i beröring, saknade i allmänhet kännedom om sådana frågor och intresse för desamma. Vid de statistiska utredningarna gällde det att utarbeta tabellformulär, vid hvilkas uppställande framför allt fordrades insikter i de ekonomiska frågor, som skulle undersökas. Bearbetningen af siffermaterialet kunde ske genom rätt enkla räkneoperationer, hvilka till synes icke erbjödo några egentliga svårigheter.

Alltmera har jag emellertid under fortsatt statistisk verksamhet och efter att hafva börjat studera den matematiska statistiken kommit till en annan uppfattning. Det kan dock icke bestridas, att den moderna befolkningsstatistiken ställer ganska höga kraf på den administrative statistikern i fråga om teoretiska insikter, när det gäller att välja rationella metoder vid utjämningar af observerade tal, vid interpolationer, vid uträkningar af dödlighets- och lifslängdstabeller etc. Gifvetvis måste det vara önskvärdt, att de statistiska ämbetsverken inom sig hafva tjänstemän, hvilka kunna bedöma de af verken använda matematiska formelnas större eller mindre lämplighet. I min nuvarande verksamhet, nämligen att organisera en planmässig lönestatistik inom den svenska industrien, har jag själf stödt på åtskilliga punkter, där jag erfarit behovet af att i praktisk statistisk verksamhet vara

förtrogen med matematisk statistik. Det har, t. ex. vid behandlingen af s. k. delarbetare vid uträkning af genomsnittsförtjänst på tidlöns- resp. ackordsarbete, framstått såsom omöjligt att göra en tillfredsställande praktisk statistik utan underlag af teoretiska insikter.

Om man för det ena eller andra studiesyftet går igenom den statistiska litteraturen i in- och utlandet på skilda områden, kan man icke heller undgå att rätt ofta bemärka de mindre lyckliga följderna af bristande insikter i teoretisk statistik. Äfven författare, som i sak väl behärska det ämne, de göra till föremål för statistisk behandling, kunna i fråga om de statistiska beräkningarna göra sig skyldiga till grofva bockar. Framför mig ligger t. ex. en nyutkommen undersökning om löneförhållandena i den tyska bryggeri-industrien, där författaren, ehuru eljest väl kvalificerad för sin uppgift, vid medeltalsberäkningar af lönesatser tagit enkla medeltal mellan staden Berlin och de obetydligaste provinsorter. Sådant förfarande möter man icke så sällan, och än flere besynnerligheter träffar man i såväl enskilda som offentliga utredningar vid statistiska seriers utjämnande, vid interpolationer m. m.

Ett studium af den teoretiska statistiken är för öfrigt i allmänhet hånseende utvecklande äfven för den praktiskt verksamme statistikern. Frågor, som man förut endast kunnat bedöma från en begränsad synvinkel, framstå på ett klarare sätt i sitt sammanhang med andra frågor, liksom man t. ex. ser de på gymnasialstadiet inlärdas egenskaperna hos ellipser och hyperblar i ett nytt ljus vid senare studium af den allmänna teorien för andragsgradskurvor. Innan jag läste den lilla läroboken af UDNY YULE, kunde jag icke tänka mig att det fanns en teori för det statistiska räknandet, som är i hög grad ägnad att klargöra begreppen i fråga om denna enklaste statistiska operation.

Af hvad nu sagts följer, att på en akademisk studieplan i statistik bör inrymmas plats åt den teoretiska statistiken, och att tillfälle bör beredas åt studerande, som så önska, att vid examensstudier specialisera sig inom denna gren af ämnet.

Af den teoretiska statistikens natur följer vidare enligt min mening som uppenbart, att grundligare studier och forskningar på detta område ovillkorligen fordra förmåga af matematiskt tän-

kande och en viss fond af matematiska insikter. Att behandla frågor, som till hela sitt väsen äro af matematisk natur, utan be- gagnande af matematikens hjälpmedel kan icke vara ändamåls- enligt. Huru föga njutbar en framställning äfven af jämförelsevis enkla spörsmål inom den teoretiska statistiken måste blifva, då författaren icke är matematiker, illustreras t. ex. på ett utmärkt sätt af en bok utaf FRANZ ZIZEK »Die statistischen Mittelwerte» (Leipzig 1908). Om det äfven må medgifvas, att vissa element af den teoretiska statistiken kunna inhämtas utan matematisk bildning, så måste man alltså obetingadt hos en person, som specialiserar sig på detta område, förutsätta matematisk läggning och utbildning.

Huru långt man bör gå i fordringar på matematiska för- kunskaper hos den som ägnar sig åt den teoretiska statistiken, är en fråga, som icke lämpligen synes böra diskuteras i denna artikel. Enligt den uppfattning, jag kunnat bilda mig af den ma- tematiska statistiken, kommer det emellertid härvid mera an på matematisk läggning och förmåga att lätt tillgodogöra sig mate- matiska utvecklingar än på högre akademiska betyg i matematik. Mycket af den matematiska statistiken är t. ex. ett slags talteori, men talteori ingick icke, åtminstone under min naturvetenskapliga studietid, i de vanliga licentiatkurserna i matematik. Å andra sidan synes man ej, efter hvad jag trott mig finna, inom den ma- tematiska statistiken hafva användning för de kunskaper i funk- tionsteori, som fordrades för licentiatexamen. Beträffande stude- rande, hvilka vilja bedrifva grundligare studier i teoretisk statistik, synes det därför riktigast att endast uppställa sådana kunskaps- fordringar i matematik, att vederbörande under fortsatt självstudium förmår tillgodogöra sig de inom statistiken förekommande mate- matiska utvecklingarna. Grunderna för differential- och integral- kalkylen böra naturligtvis i hvarje fall fordras.

Bör man sålunda vid uppgörandet af en studieplan i statistik beakta krafvet på plats för den matematiska statistiken, så är det emellertid en annan fråga, hvilken betydelse som bör tilläggas denna gren af ämnet i förhållande till de två andra hufvud- grenarna.

Härvid torde böra bemärkas, att den matematiska statistiken icke utgör mer än en begränsad del af statistikens stora forskningsområde, och att än så djupgående insikter i matematisk statistik icke ensamma konstituera en person som statistiker. Den matematiska statistiken gifver hjälpmedel, som i många grenar af praktisk statistisk verksamhet och vid statistiska forskningar på många områden äro outhärliga. Men man kan vara väl förtrogen med dessa hjälpmedel utan att fördenskull besitta den kändedom om de statistiska företeelserna, hvilken obetingadt måste fordras af den som vill vara statistiker. Ej heller äro insikter i matematisk statistik ett kriterium på förmåga af själfständiga forskningar inom den tillämpade statistikens vidsträckta arbetsområde.

Det har dessutom vid studiet af den matematiska statistiken förefallit mig, som om de största möjligheterna för en fortsatt fruktbringande statistisk forskning icke låge på detta område. Att den matematiska statistiken är i behof af ytterligare utveckling och fullkomning är därmed icke förnekadt. Men af än större betydelse än att förbättra teorien för massobservationerna är nog om man kan upptäcka nya statistiska regelbundenheter och typer, om man kan med statistikens metoder sprida nytt ljus öfver samhällslifvets olika frågor.

Man torde till följd häraf icke böra göra den matematiska statistiken till den enda centrala ämnesgrenen, då man upprättar en akademisk studieplan i statistik. Det går icke an att låta en matematiker plöja igenom litteraturen i matematisk statistik — hvilket om man har fallenhet för ämnet kan gå fort nog — och på dessa kunskaper i förening med en blott ytlig kändedom om öfriga grenar af statistiken släppa fram honom till högre akademiska betyg i statistik. Ett sådant tillvägagångssätt skulle icke främja den statistiska utbildningen och skulle äfventyra statistikkens ställning som själfständig vetenskap. Man måste fastmera sörja för att den, som specialiserar sig i matematisk statistik, *dessförutom* förvärfvar sig kunskaper inom statistikens öfriga hufvudområden, fullt motsvarande hvad han behöfver för statistiska forskningar eller praktisk statistisk verksamhet.

Den andra hufvudgrenen af statistikens ämnesområde har ofvan benämnts den »administrativa statistiken». Därmed afses

de statistiska ämbetsverkens och den officiella statistikens organisation i olika länder samt den moderna praktiska statistikens uppgifter och metoder. Hit hör sålunda framställningen af lagar och författningar, som ligga till grund för den officiella statistiken i vårt land och i främmande länder, framställningen af den moderna befolkningsstatistikens ganska invecklade organisation i in- och utlandet, af närings- och kommunikationsstatistikens, finansstatistikens och socialstatistikens utveckling och ståndpunkt i olika stater, tillvägagångssättet vid praktiska statistiska undersökningar, vid granskning, prickning och sammanföring af statistiska primäruppgifter etc.

Ingen meningsskiljaktighet torde råda om att hvarje teoretisk statistiker bör vara förtrogen med ifrågakvarande hufvudgren af statistiken, och att denna ämnesgren är af central betydelse vid utbildningen af blifvande tjänstemän i statsförvaltningen. På en akademisk studieplan i statistik bör alltså berörda disciplin hafva sin gifna plats, och tillfälle bör beredas dem, som så önska, att här förlägga tyngdpunkten af sina studier.

Härvid framställer sig emellertid spörsmålet, om mera djupgående studier i administrativ statistik lämpligen kunna bedrivas utan ett visst mått af kunskaper i statskunskap. En mängd frågor inom den administrativa statistiken, såsom t. ex. den stora hufvudfrågan om den officiella statistikens centralisation eller decentralisation, beröra nära ämnen, fallande inom statskunskapens område. Det faktum, att statistiken hitintills varit förenad med just statskunskap, torde väl äfven tala för lämpligheten af att specialstudier i administrativ statistik kombineras med studier i statskunskap. Vid sådant förhållande torde det vara till gagn såväl för det vetenskapliga statistiska studiet som för utbildningen af blifvande statstjänstemän, att man på en studieplan i statistik upptager villkor om vissa förkunskaper i statskunskap hos sådana studerande, hvilka vilja för högre betyg specialisera sig i administrativ statistik.

Att den administrativa statistiken är en disciplin, som kan göras till föremål för grundliga och systematiska *studier*, är utan vidare uppenbart. Någon tvekan kan däremot möjligen råda, huruvida samma ämnesområde äfven innesluter frågor, hvilka

kunna blifva föremål för vetenskapliga *forskningar* i egentlig mening. Det synes dock, som om många viktiga spörsmål här funnes, hvilka väl lämpa sig för vetenskaplig behandling, och att en akademisk studieplan i statistik fördenskull bör tillåta specialiserade licentiatstudier i administrativ statistik och författandet af licentiatafhandling inom denna ämnesgren. Då emellertid litteraturen på ifrågavarande område är sparsam, och djupare insikter och erfarenhet i hithörande ämnen knappast kunna vinnas utan praktisk tjänstgöring i statistiskt ämbetsverk och personlig känedom om utländska förhållanden, torde detta sistnämnda böra i studieplanen frmhållas.

Det tredje hufvudområdet af statistiken är hvad ofvan kallats »den tillämpade statistiken», d. v. s. läran om de statistiska företeelserna.

Det är denna del af statistiken, som man kanske främst har i tankarna, då man tvistar huruvida statistiken är en själfständig vetenskap eller icke. Sedan nämligen den matematiska statistiken klarlagt massobservationernas teori och den administrativa statistiken visat, huru sådana observationer praktiskt organiseras och resultaten sammanföras i tabeller, så har man frågat sig om icke statistikens uppgifter därmed äro fyllda och om det icke är andra vetenskapers, framför allt nationalekonomiens uppgift att taga hand om det vunna siffermaterialet. Om så är, är ju statistiken, som så ofta sagts, icke annat än en metod, hvilken visserligen i teoretiskt och praktiskt hänseende gifver ämnen nog till studier, men hvilken dock icke står i paritet med de vetenskaper, som hafva till ändamål samhällsföreteelsernas utforskande.

Häremot anmärkes till en början, att statistikerns uppgift jämväl är att draga konklusionerna ur det siffermaterial, han åvägabragt. Han har att ur detta material leta sig fram till regelbundna företeelser på det område, han gjort till föremål för statistiska observationer. Såmedelst skall han upptäcka och fastställa statistiska typer och lagar.

Här vill jag emellertid nu framhålla, att äfven med denna utvidgade uppgift blir statistiken icke annat än en metod. Det säger sig själf, att statistikern icke bör stanna vid att framlägga det statistiska råmaterialet, utan bör bearbeta detta råmaterial och påvisa, hvilka slutsatser man kan draga därur. Men

om äfven den, som själf utfört en statistisk primärundersökning, med ett sådant framläggande af iakttagna fakta har fullbordat ett statistiskt arbete, så går det dock icke an att härtill begränsa den vetenskapliga statistikens uppgifter. Det är fullt riktigt, att de statistiska ämbetsverken i sina redogörelser inskränka sig till ett sådant förfarande, ty deras uppgift är ju icke att bedrifva vetenskaplig forskning utan att framlägga resultaten af sin administrativa verksamhet. Af den statistiska forskningen åter fordrar man — om statistiken skall vara en själfständig vetenskap i jämbredd med öfriga samhällsvetenskaper — något därutöver och mera: att den använder det vunna siffermaterialet till hjälpmedel vid vetenskaplig behandling af *verkliga problem*, d. v. s. icke blott framlägger observationsresultaten, utan begagnar sig af dessa för vissa bestämda vetenskapliga ändamål.

Denna punkt är af central betydelse, då det gäller att införa statistiken såsom själfständigt studieämne vid universiteten. Den administrative statistikern, som af erfarenhet vet hvilket stort arbete det är att planlägga och genomföra en statistisk primärundersökning, vill gärna anse sitt arbete slutfördt, då siffermaterialet med beskrifvande text föreligger färdigt. Han må hafva rätt häruti som administrativ statistiker, men om man sätter honom att representera ämnet statistik vid ett universitet, och han bibehåller samma uppfattning af statistikens uppgifter, så hindrar och dödar detta ett fruktbringande studieväsende och en akademisk vetenskaplig forskning. Endast i undantagsfall blir en studerande i tillfälle att själfständigt utföra en statistisk primärundersökning, ty härtill fordras en ställning gentemot uppgiftslämnarne och ekonomiska resurser, som den enskilde i regel icke besitter. Statistiska prof af ifrågakvarande slag, d. v. s. fallande inom hvad ofvan kallats den administrativa statistikens område, måste därför blifva mindre vanliga. I stället får akademikern och vetenskapsmannen i regel begagna sig af det på många områden ofantliga material, som den nutida officiella statistiken eller olika institutioners statistik åvägabragt. Hvad blir det då af hans vetenskapliga uppgift, om denna icke skall gå utöfver framläggandet af statistiska fakta? Han blir endast en hopsättare af statistiska öfversiktstabeller.

Några exempel torde ytterligare belysa, hvad jag nu åsyftar:

Hvad menas med ett vetenskapligt statistiskt arbete i befolkningsstatistik? En befolkningsstatistisk primärundersökning kan den enskilde forskaren näppeligen åstadkomma. Föreligger ett förut obearbetadt arkivmaterial för äldre tid, så kan han göra detta material till föremål för bearbetning, och detta är otvivelaktigt ett vetenskapligt arbete. Men om det nu gäller modern tid, och materialet föreligger färdigt i officiellt tryck med beskrivande text? Naturligtvis finnes här ingen uppgift alls för en statistisk vetenskap, om denna icke ligger i undersökningen af ett visst bestämdt problem — för att taga ett exempel äktenskapsfrekvensens tillbakagång — och den företeelse, som sålunda undersökes, icke endast belyses med siffror, utan göres till föremål för en verklig samhällsvetenskaplig undersökning. Eller hvad menas med ett vetenskapligt arbete i handelsstatistik? Förvisso ej en sammanställning af in- och utförseltabeller, hvilket tillkommer redaktörer af statistiska uppslagsböcker, utan en undersökning af en viss handelspolitisk fråga, där det fordras fullständig kännedom om motsvarande delar af nationalekonomien.

För att icke statistiken som universitetsämne skall sjunka ned till ett handverk, fordras att man delar och tillämpar den nu uttalade uppfattningen af den »tillämpade statistikens» uppgifter. Men det följer häraf vidare, att den tillämpade statistiken i hufvudsak har samma forskningsområde och samma vetenskapliga uppgifter, som den gren af nationalekonomien, hvilken lämpligen kan kallas tillämpad eller praktisk nationalekonomi. Då statistiken äfven har att behandla andra än ekonomiska spörsmål, är dess arbetsfält visserligen något vidsträcktare, men flertalet af dess problem äro desamma som nationalekonomiens. Då ett sådant problem göres till föremål för vetenskaplig undersökning, har man att angripa detsamma från två sidor: man har att rusta sig med nationalekonomiens hjälpmedel och man har att begagna sig af statistikens siffror. Hvad man sålunda åstadkommer blir en undersökning i tillämpad nationalekonomi såväl som en undersökning i tillämpad statistik.

Det kan kanske invändas, att statistiken vid sådant förhållande icke blir en själfständig vetenskap. Såvidt jag finner, förhåller det sig tvärtom. Statistiken vore knappast en själfständig

vetenskap, därest den endast vore matematisk statistik, som bäst representeras af en kvalificerad matematiker, administrativ statistik, som kan höra tillsammans med statskunskap, och så ytterligare gick ut på inlärandet af en mängd statistiska observationsresultat. En vetenskap blir statistiken först, om dess uppgift utvidgas på ofvan nämndt sätt. Att den då får samma arbetsområde som en viss gren af nationalekonomien betyder lika litet att statistiken är osjälfständig som att nationalekonomien är det. I själva verket visar utvecklingen på nationalekonomiens område att det fruktbaraste forskningsområdet där numera just torde vara den tillämpade nationalekonomiens, att de moderna samhällsproblemen påkalla *en syntes mellan ekonomisk och statistisk forskning*, där statistiska och ekonomiska hjälpmedel äro lika viktiga. T. o. m. vid undersökningar i teoretisk nationalekonomi blir det i våra dagar allt vanligare att taga statistiken till hjälp.

Tillämpningen af det nu sagda på frågan om en akademisk studieplan i statistik blir att man för sådana studerande, som vilja bedriva grundligare studier i »tillämpad statistik», bör fullt klargöra den tillämpade statistikens vetenskapliga uppgifter och bör fordra vissa kunskaper i nationalekonomi. Af liknande skäl emellertid, som ofvan anförts på tal om de erforderliga förkunskaperna i matematik för studerande i teoretisk statistik, synas fordringarna på ifrågavarande förkunskaper i nationalekonomi icke böra för långt utsträckas. Hufvudsaken är att vederbörande besitter en sådan fond af nationalekonomisk bildning, att han under fortsatt själfverksamhet förmår vetenskapligt behandla ett ekonomiskt problem.

Efter dessa principiella anmärkningar behövas icke många ord för att motivera och förklara den vid Stockholms högskola antagna studieplanen i statistik. Ifrågavarande studieplan, aftryckt härnedan i en bilaga, godkändes i sina hufvuddrag af högskolans lärarerråd den 14 december 1912, öfverarbetades af utsedde kommitterade, remitterades af universitetskanslern för yttrande till professor Pontus Fahlbeck och fastställdes af kanslern den 23 januari 1913 med vissa af professor Fahlbeck föreslagna mindre jämkningar och tillägg.

Fordringarna för betyget Godkänd i fil. kandidatexamen avsluta sig i hufvudsak till fordringarna i den för Upsala universitet gällande studieplanen. Det har emellertid ansetts lämpligt att vid angifvande af lärobok i teoretisk statistik lämna valfrihet mellan de på den upsaliensiska studieplanen upptagna arbetena samt några läroböcker af mera matematisk karaktär. Vidare har i studieplanen vid Stockholms högskola något närmare preciserats, hvilka afdelningar af den officiella svenska statistiken, hvarom kännedom bör tagas, och slutligen har möjlighet beredts att utbyta det å den upsaliensiska planen fordrade arbetet i socialstatistik mot något arbete inom närings- eller finansstatistiken.

Den upsaliensiska studieplanens fordringar för högre betyg i fil. kandidatexamen och för betyg i fil. licentiatexamen äro icke närmare angifna, utan villkor har endast uppställts om grundligare studium af något speciellt statistiskt spörsmål resp. grundligare studium af statistikens teori och historia samt specialstudium inom ett större område. Till ledning för dessa grundligare studier har bifogats en litteraturförteckning.

Detta synes väl så till vida vara det enda möjliga förlärandet vid uppgörande af studieplan i ett sådant ämne som statistik, som det är mycket svårt att här fixera bestämda kunskapsmått och studiernas planläggning här kanske mer än i många andra vetenskaper fordrar handledning af läraren i hvarje särskildt fall.

Emellertid kan det dock vara till nytta att utpeka de hufvudlinjer, efter hvilka studier i statistik kunna bedrivas, för att orientera den studerande å statistikens skiftande arbetsområde. I sådant syfte framhålles i den vid Stockholms högskola antagna studieplanen, att statistiken sönderfaller i tre hufvuddiscipliner, teoretisk statistik, administrativ statistik samt tillämpad statistik, och vid studier för högre betyg i fil. kandidatexamen äfvensom för fil. licentiatexamen medgifves den studerande rätt att *förlägga tyngdpunkten af sina studier till något af dessa hufvudområden*. Den tillämpade statistiken har till yttermera ledning uppdelats i hufvudafdelningarna befolkningsstatistik, närings- och kommunikationsstatistik, finansstatistik och socialstatistik, det sistnämnda begreppet taget i vidsträcktaste bemärkelse. Efter dessa indelningsgrunder hafva äfven litteraturanvisningarna ordnats.

Från den vid Upsala universitet gällande skiljer sig nu den vid Stockholms högskola antagna studieplanen framför allt därutinnan, att man i den senare *upptagit den matematiska statistiken såsom en särskild med de två öfriga jämnställd studieriktning*, samt att man lagt hufvudvikt därpå, att akademiska studier på den tillämpade statistikens område *anläggas på ett vetenskapligt sätt*, i enlighet med den uppfattning af den statistiska forskningens uppgifter, som ofvan utvecklats.

Det sistnämnda har icke skett genom att bland litteraturanvisningarna upptaga ekonomiska arbeten, hvilket förfarande, följdriktigt tillämpadt, skulle leda till uppställande af en hel litteraturförteckning i nationalekonomi. Endast ett antal mera representativa publikationer af hufvudsakligen beskrivande statistisk karaktär hafva angifvits, och så har tillagts, att litteratur af hufvudsakligen ekonomiskt innehåll, erforderlig för grundligare studier på den tillämpade statistikens olika områden, skall väljas i samråd med examinator. Den i studieplanen intagna statistiska litteraturförteckningen har gjorts möjligast kortfattad, men en särskild mera omfattande litteraturförteckning har för Statistiska seminariet utarbetats.

Vidare hafva i högskolans studieplan, af ofvan angifna skäl, för grundligare studier inom statistikens olika hufvudgrenar uppställts *vissa fordringar på kunskaper i närliggande ämnen*, förutan hvilka hjälpkunskaper de statistiska studierna icke kunna på ett tillfredsställande sätt bedrivas. I anslutning till hvad förut sagts har sålunda föreskrifvits: beträffande studerande, som specialiserar sig i teoretisk statistik, vissa kunskaper i matematik; beträffande studerande, som specialiserar sig i administrativ statistik, vissa kunskaper i statskunskap; beträffande studerande, som specialiserar sig i tillämpad statistik, vissa kunskaper i nationalekonomi. Måttet af insikter i dessa tre närliggande ämnen har, efter öfvervägande af härmed sammanhängande omständigheter, i hvarje fall bestämts skola ungefärligen motsvara fordringarna för betyget Med beröm godkänd i fil. kandidatexamen. Med hänsyn till outhärligheten af ett visst minimimått af ekonomiska insikter vid statistiska studier öfver hufvud har dessutom stadgats, att äfven de, som specialisera sig i teoretisk eller i administrativ statistik,

skola hafva några kunskaper i nationalekonomi, nämligen ungefärligen motsvarande betyget Godkänd i fil. kandidatexamen. Jämknin- gar i förenämnda kunskaper äro emellertid i vissa fall tillåtna.

Att sålunda för examensbetyg i visst ämne föreskrifvits vissa kunskaper jämväl i andra ämnen får gifvetvis icke skymma det förhållandet, att *de statistiska studierna skola vara de centrala*. Garantier äro endast härigenom träffade mot att studierna i hufvud- ämnet planläggas och bedrifvas på ett ovetenskapligt sätt; en fara, som, enligt hvad ofvan visats, på grund af statistikens natur är större än hvad fallet är i många andra vetenskaper. Bestämmel- serna i fråga, hvilka äro analoga med hvad som t. ex. är stad- gadt för vissa ämnen inom den matematisk- naturvetenskapliga disciplinen, innebära icke heller fordringar på aflagda examens- eller tentamensprof i förenämnda ämnen. Men gifvet är att de vid tillämpningen, om icke alltid, så dock oftast torde komma att leda till ämneskombination i examen.

På grund af de fyra berörda vetenskapernas natur får äfven en sådan utveckling betraktas såsom ganska önskvärd. Af filosofiska fakultetens vid Upsala universitet notarie har jag erhållit följande tablå öfver aflagda examina i statistik vid Upsala universitet, hvilken antyder, att utvecklingen redan tenderar i denna riktning:

Uppgift å antalet vid Upsala universitet aflagda fil. kandidatexamina i statistik.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
År	Antal fil. kand. examina i statistik med nedan- stående betyg:		Antal fil. kandidatexamina i statistik med betyg Cum laude appro- batur eller högre betyg, hvaruti såsom öfrigt examensämne ingick:								
	Approbatur och Non sine laude approbatur.	Cum laude appro- batur och högre betyg	matematik		statskunskap		national- ekonomi		Ivå af bredvid- stående tre ämnen	hvarken mate- matik, statskun- skap eller national- ekonomi	summa af siffrorna i kol. 4-9 och 11, minus siffran i kol. 10 = siffran i kol. 8
			med lägre be- tyg än Cum laude appro- batur.	med lägre be- tyg än Cum laude appro- batur.	med lägre be- tyg än Cum laude appro- batur.	med lägre be- tyg än Cum laude appro- batur.	med lägre be- tyg än Cum laude appro- batur.	med lägre be- tyg än Cum laude appro- batur.			
1910	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1911	—	2	—	—	—	—	2	—	—	—	2
1912	1	9	2	—	—	—	4	—	3	—	9
Summa 1910-12	1	11	2	—	—	—	6	—	3	—	11

Af under åren 1910—1912 aflagda 11 fil. kandidatexamina i statistik, med betyg Med beröm godkänd och högre betyg, ingick 9 fall såsom öfrigt examensämne antingen matematik eller statskunskap eller nationalekonomi eller två af dessa tre ämnen. Vid alla de förekommande kombinationerna med statskunskap och med nationalekonomi gafs betyget Med beröm godkänd eller högre betyg i dessa sistnämnda ämnen. De flesta af vid Upsala universitet faktiskt aflagda examina hafva alltså varit af den sammansättning, som jag här förordat. Emellertid bemärker man, att den teoretiska studieriktningen icke torde hafva förekommit, då ingen examinand åtminstone genom aflagda prof dokumenterat sig äga erforderliga kunskaper i matematik, och vidare att två fil. kandidatexamina med högre betyg aflagts i statistik, utan att examinanden torde hafva haft insikter i någondera af de tre alternativt behöfliga hjälpvetenskaperna.

Lika viktigt för det akademiska studieväsendets utveckling i rätt riktning som studieplanens innehåll är naturligtvis det sätt, hvarpå studieplanen praktiskt tillämpas, något som ju helt ankommer på vederbörande lärare.

I detta hänseende har jag på grund af mitt ofvanberörda förordnande icke kunnat undgå att reflektera öfver vissa svårigheter, som måste vara förenade med en fullt tillfredsställande representation af statistiken. Lösgjord från statskunskapen till själfständigt ämne omsluter statistiken en teoretisk del, som är af väsentligen matematisk karaktär, samt ett stort forskningsområde, tillhörande samhällsvetenskapernas grupp. Bådadera ämnesgrenarna äro af central betydelse; ingendera får anses periferisk. Men då de matematiska och de humanistiska vetenskaperna förutsätta en mycket olikartad utbildning och arbeta med mycket olikartade metoder lärer väl icke i allmänhet finnas personer, i sträng vetenskaplig mening kompetenta att representera bådadera hufvudgrenarna af ämnet.

För egen del har jag endast efter tvekan åtagit mig att som ett provisorium företråda statistiken vid Stockholms högskola. Mina studier och arbeten hafva alltmera fört mig in på det samhällsvetenskapliga området. Tidigare matematiska examensstudier

äro intet kriterium på förmåga af själfständiga matematiska undersökningar. Fördenskull anser jag mig icke, ehuru jag utan egentlig svårighet läser litteraturen i matematisk statistik, kompetent att vid en högskola representera denna viktiga ämnesgren.

Det synes med hänsyn till berörda svårigheter finnas fyra alternativa vägar att ordna statistikens representation vid de svenska högskolorna.

Antingen bör man af vederbörande representant för statistiken fordra, att han i vetenskaplig mening behärskar såväl den matematiska som den humanistiska ämnesgrenen inom statistiken. Detta torde, som nyss sagts, komma att möta icke ringa svårigheter. Eller ock skall man upprätta särskilda lärostolar för de båda grenarna af ämnet. Detta lär dock i vårt land för närvarande icke vara genomförbart. Eller kunde man som ytterligare en lösning ordna så, att någon för matematisk statistik intresserad medlem af resp. matematisk-naturvetenskapliga fakultet genom särskildt anslag bereddes tillfälle att upprätthålla undervisningen i matematisk statistik. Eller slutligen, därest icke heller detta är genomförbart, finge man som fjärde alternativ tills vidare afstå från en särskild vetenskaplig representation af den matematiska statistiken och öfverlåta utbildningen på detta område till lärares inom det matematiska facket frivilliga åtagande. Vid bådadera de sistnämnda alternativa anordningarna synes det emellertid — särskildt för att icke gifva utlandet oriktiga föreställningar om vårt lands vetenskapliga förhållanden — önskvärdt, att man åtminstone i motiveringen för de statistiska lärarebefattningarnas upprättande, men helst äfven i benämningarna å dessa befattningar framhåller, att det är fråga om en representation af statistikens samhällsvetenskapliga discipliner.

*Bilaga.***Studieplan för ämnet statistik i filosofie kandidat- och filosofie licentiatexamen vid Stockholms högskola.**

Med hänsyn till de många skiftande forskningsområden, som kunna underläggas statistisk behandling, afser undervisningen icke att gifva någon fullständig sammanfattning af ämnet, utan dels att lämna en öfversikt af statistikens teori och de allmänna statistiska metoderna, dels sätta den studerande i stånd att behandla de särskilda spörsmål, som han med hänsyn till arten af sina öfriga studier utväljer till föremål för ett mera ingående statistiskt studium.

Undervisningen omfattar dels föreläsningar, dels öfningar i Statistiska seminariet, vid hvilka senare meddelas vissä delar af den mera praktiska undervisningen samt de studerande själfva under lärares ledning föredraga och försvara kortare uppsatser — helst i samband med utarbetandet af den afhandling, som kräfvcs för högre betyg.

Filosofie kandidatexamen.

För betyget *Godkänd* fordras kännedom om:
de statistiska grundbegreppen och hufvudgrunderna för den teoretiska statistiken;

de allmänna metoderna för statistiskt arbete samt hufvuddragen af den officiella statistikens organisation och arbetssätt i Sverige;

hufvuddragen af den moderna befolkningsstatistiken, närings- och kommunikationsstatistiken, finansstatistiken och socialstatistiken, med särskild hänsyn till svenska förhållanden.

För inhämtande af dessa kunskaper studeras lämpligen:

1) något af de i efterföljande litteraturanvisningar under A upptagna arbetena af von Mayr, Bowley, Laurent eller Yule. Studerande, som icke hafva erforderliga matematiska kunskaper, läsa lämpligast von Mayr;

2) artikeln »Statistik II, Die amtliche Statistik» i Handwörterbuch der Staatswissenschaften, hvarförutom den studerande har att taga kännedom om organisation och arbetsmetoder inom den svenska befolkningsstatistiken, industristatistiken, jordbruksstatistiken samt handels- och sjöfartsstatistiken;

3) senast utkomna årgångar af den årliga svenska befolkningsstatistiken, industristatistiken samt handels- och sjöfartsstatistiken äfvensom af statsbanornas trafikstatistik, vidare 3:dje

delen af 1890 års befolkningsstatistik, 3:dje och 4:de delarne af 1900 års befolkningsstatistik, Sundbärgs »Bevölkerungsstatistik Schwedens 1750—1900», valda delar af von Mayrs »Bevölkerungsstatistik» samt någon handbok med internationella statistiska öfversikter;

4) ett arbete, valdt i samråd med examinator, inom någon af de tre afdelningarna: närings- och kommunikationsstatistik, finansstatistik och socialstatistik.

För betyget *Med beröm godkänd* fordras därutöfver ett grundligare studium inom något af de tre hufvudområdena teoretisk statistik, administrativ statistik (statistikens organisation och arbetsmetoder) och tillämpad statistik (de statistiska företeelserna), aktivt deltagande i Statistiska seminariet samt utarbetandet af en kortare afhandling. Omfånget och planläggningen af dessa grundligare studier bestämmas med ledning af litteraturförteckningen och under samråd med läraren.

Önskar någon, utan starkare specialisering, omfatta två eller alla tre hufvudområdena, må sådant ske. Därvid jämkas kurserna inom hvarje område till skäligt omfång efter samråd med läraren och dennes bestämmande i hvarje särskildt fall.

Med hänsyn till ogörligheten af att bedrifva grundligare studier i statistik utan kunskaper i nationalekonomi, i teoretisk statistik utan erforderliga matematiska kunskaper samt i administrativ statistik utan kunskaper i statskunskap förutsättes för vinnande af detta betyg:

beträffande studerande, som specialiserar sig i teoretisk statistik, kunskaper i matematik, ungefärligen motsvarande fordringarna för betyget *Med beröm godkänd* i filosofie kandidatexamen, samt dessutom kunskaper i nationalekonomi, ungefärligen motsvarande fordringarna för betyget *Godkänd* i samma examen;

beträffande studerande, som specialiserar sig i administrativ statistik, kunskaper i statskunskap, ungefärligen motsvarande fordringarna för betyget *Med beröm godkänd* i filosofie kandidatexamen, samt dessutom äfven omförmälda kunskaper i nationalekonomi;

beträffande studerande, som specialiserar sig inom något af den tillämpade statistikens områden, kunskaper i nationalekonomi, ungefärligen motsvarande fordringarna för betyget *Med beröm godkänd* i filosofie kandidatexamen.

För den, hvars studier skola omfatta två eller alla tre områdena, jämkas fordringarna i respektive förkunskaper, så vidt möjligt är, därefter.

I intet fall fordras aflagda examensprof uti förenämnda ämnen.

Betyget *Berömlig* gifves, när de ofvan omförmälda grundligare studierna och afhandlingens beskaffenhet härtill föranleda.

Filosofie licentiatexamen.

För betyget *Godkänd* äro fordringarna ungefär desamma som för betyget *Berömlig* i filosofie kandidatexamen.

För betyget *Med beröm godkänd* och därutöfver fordras: grundligare studier på två af de tre områdena teoretisk statistik, administrativ statistik och tillämpad statistik; vetenskapliga specialstudier inom ett af dessa områden samt utarbetandet af en vetenskaplig afhandling.

Licentiatafhandling i statistik kan hafva afseende å ämne fallande:

inom den teoretiska statistikens område, hvarvid är nödvändigt att afhandlingens författare fullt behärskar litteraturen i matematisk statistik;

inom området för administrativ statistik, hvarvid med hänsyn till litteraturens sparsamhet på detta område tjänstgöring i statistiskt ämbetsverk och studier i utlandet i regel torde vara oundgängliga;

inom något af den tillämpade statistikens olika områden, hvarvid afhandlingens författare bör vara förtrogen med äfven den icke statistiska litteraturen rörande den samhällsföreteelse, som göres till föremål för statistisk behandling.

Då af den föreliggande statistiska litteraturen endast föga är afsedt för direkt examensstudium, bör rådgöras med vederbörande lärare om lämpligaste sättet för studiernas bedrivande äfvensom angående den ordning, i hvilken ämnets olika delar helst böra tagas.

Efterföljande litteraturförteckning är endast afsedd att gifva en viss orientering, och har härvid i regel endast medtagits publikationer med öfvervägande statistiskt innehåll. Litteratur af hufvudsakligen ekonomiskt innehåll, erfordrig för grundligare studier på den tillämpade statistikens olika områden, väljes i samråd med examinator.

A. Teoretisk statistik.

VON MAYR, GEORG, Statistik und Gesellschaftslehre. I. Theoretische Statistik. Freiburg i. B. & Leipzig 1895.

WESTERGAARD, HARALD, Statistikens teori i grundrids. Kjøbenhavn 1890.

BOWLEY, ARTHUR, L., Elements of statistics. 3:dje uppl. London 1907.

LAURENT, H., Statistique mathématique. Paris 1908.

YULE, G. UDNY, An introduction to the theory of statistics. 2:dra uppl. London 1912.

B. Administrativ statistik.

Artikeln »Statistik, II, Die amtliche Statistik in den einzelnen Staaten» i Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 3:dje uppl. 1911.

MISCHLER, ERNST, Handbuch der Verwaltungsstatistik. I, Stuttgart 1892.

BERTILLON, JACQUES, Cours élémentaire de statistique administrative. Paris 1895.

Die Statistik in Deutschland nach ihrem heutigen Stand. I—II. München & Berlin 1911.

Statistiska kommitténs betänkande. Handelsstatistik 1908. — Jordbruksstatistik 1908. — Sveriges officiella statistik och dess allmänna organisation. 1910.

C. Tillämpad statistik.

De olika ländernas statistiska årsböcker.

Internationella statistiska översikter i:

The statesments year-book (London), Statistical abstract of foreign countries (Washington), Sundbärgs Aperçus statistiques internationaux, F. von Jurascheks Geographisch-statistische Tabellen aller Länder der Erde, E. von Halles Die Weltwirtschaft, Rudolf Sinwells Statistische Uebersichten zur Wirtschafts- und Verkehrskunde m. fl.

Sveriges, Norges, Danmarks, Finlands, Tyska rikets, Frankrikes, Englands och Nordamerikas Förenta Staters officiella befolkningsstatistik.

SUNDBÄRG, GUSTAV, Bevolkerungsstatistik Schwedens 1750—1900, Sthlm 1907. — Utvandringsstatistik (Emigrationsutredningen Bil. IV) Sthlm 1910. — Afhandlingar i Statistisk tidskrift årg. 1876—1909.

WESTERGAARD, HARALD, Mortalitet und Morbilität, 2:dra uppl. Jena 1901.

VON MAYR, GEORG, Statistik und Gesellschaftslehre, II, Bevolkerungsstatistik. Freiburg i B., Leipzig & Tübingen 1897.

LEVASSEUR, E., La population française, I—III. Paris 1889—1892.

CAUDERLIER, G., Les lois de la population en France. Paris 1902¹.

MARCH, L. Statistique international du mouvement de la population. Paris 1907.

Bidrag till Sveriges officiella statistik Litt. C) Bergshandteringen, Litt. D) Fabriker och handverk, Litt. E) Sjöfart, Litt. F) Handel, Litt. L) Statens järnvägstrafik, Litt. N) Jordbruk och böskapsskötsel. (Fr. o. m. år 1911: Sveriges officiella statistik. Fast egendom. Jordbruk och bo-

¹ Detta arbete torde dock knappast försvara sin plats å studieplanen och kommer att uteslutas ur en eventuell ny upplaga af densamma.

skapsskötsel. Skogshushållning. Industri och bergshandtering. Handel. Sjöfart. Järnvägar).

Norges, Danmarks, Finlands, Tyska rikets och Frankrikes officiella jordbruks-, industri-, handels- och sjöfartsstatistik.

Englands och Nordamerikas Förenta Staters officiella jordbruks- handels- och sjöfartsstatistik.

FAHLBECK, PONTUS, Det svenska jordbrukets afkastning. Lund 1893.

SUNDBÄRG, GUSTAV, Bygdestatistik (Emigrationsutredningen, Bil. V.) Sthlm 1910. — Allmänna ekonomiska data rörande Sverige (Emigrationsutredningen, Bil. XIII), Sthlm 1911.

KEY-ÅBERG, KARL, Sveriges industri (Ekon. Tidskrift 1899) — Ekonomisk—statistisk undersökning rörande Inlandsbanan I—II, Sthlm 1909.

HECKSCHEE, ELI, F., Järnvägarnas betydelse för Sveriges ekonomiska utveckling. Sthlm 1907.

Kartverket »Sveriges jordbruk vid 1900-talets början».

RÖNNHOLM, NILS, Ekonomisk geografi. Sthlm 1907.

Den senaste svenska riksstaten.

Riksstatskommitténs betänkande. Sthlm 1910.

SÖDERBERG, EDVARD, Landskommunernas och köpingarnas ekonomiska bärkraft. Sthlm 1911.

FAHLBECK, PONTUS, Sveriges nationalförmögenhet. Sthlm 1890.

WIDELL, LUDVIG, Sveriges finanser under senare hälften af 1800-talet. Lund 1900.

FLODSTRÖM, I, Finansstatistiska utredningar, utgifna genom Kungl. Finansdepartementet.

Underdånigt betänkande angående försvarsväsendets stärkande. Sthlm 1910. Finansiell utredning.

Tyska rikets senaste Reichshaushalts-Etat.

Kungl. Kommerskollegii afdelnings för arbetsstatistik publikationer. (Fr. o. m. år 1911: Sveriges officiella statistik. Socialstatistik).

Maanedsskrift för socialstatistik. (Kristiania).

Den officiella finska arbetsstatistikens publikationer I—XIV.

Tyska riket. Publikationerna från Kaiserl. Stat. Amt, Abtheilung für Arbeiterstatistik.

England: Publikationerna från Board of Trade, Labor departement.

Nordamerikas Förenta Stater. Annual reports of the commissioner of labor.

Skrifter utgifna af Lorénska stiftelsen. (Stockholm.)

Stockholms stads statistiska kontor. Socialstatistiska publikationer.

Socialstatistiska publikationer, utgifna af den finska »Subkommittén för den obesutna landtbefolkningen».

VON MAYR, GEORG, Statistik und Gesellschaftslehre III. Sozialstatistik (hittills utkomna delar).

BOWLEY, A. L. & WOOD G. H., Statistics of wages in the United Kingdom during the last hundred years (I Journal of the Stat. Soc. London).

Examinator är, enligt förordnande, stadfäst af kanslern för rikets universitet genom resolution den 25 augusti 1912, under den i resolutionen angifna förutsättning, docenten N. R. Wohlin.

Om en s. k. krisbarometer.

Kommerskollegii underdåniga skrifvelse till Konungen
af 30 januari 1913¹.

I nådig skrifvelse den 8 november 1912 har Eders Kungl. Maj:t anbefallt Kommerskollegium att uppgöra och till Eders Kungl. Maj:t inkomma med plan för en på olika, väsentligen statistiska uppgifter grundad periodisk öfversikt af den ekonomiska situationen, hvarigenom vägledning erhöles till bedömande af förändringar i den allmänna ekonomiska konjunkturen, samt att för fullgörandet af nämnda uppdrag tillkalla högst trenne sakkunniga personer.

Till åtlydnad häraf har Kollegium såsom sakkunniga tillkallat professor G. Cassel, ledamoten af Riksdagens Andra kammare friherre E. Palmstierna och statistikern vid Riksbanken I. Hultman. Sedan emellertid professor Cassel anmält sig ej kunna motaga detta uppdrag, har Kollegium i hans ställe kallat aktuarien fil. lic. K. Åmark.

I enlighet med hvad som finnes anfördt i Kollegii underdåniga skrifvelse den 3 oktober 1912 har det förberedande handläggandet af detta ärende sedermera uppdragits åt ett arbetsutskott med chefen för Kollegii näringsstatistiska afdelning d:r K. Key-Åberg som ordförande och nuvarande chefen för K. Socialstyrelsen d:r H. Elmqvist jämte nyssnämnda af Kollegium särskildt tillkallade

¹ Red. som satts i tillfälle att publicera detta utlåtande, är öfvertygad om, att det skall intressera Tidskriftens läsare att taga del af det märkliga förslag, det afser.

personer såsom bisittare. Som ställföreträdare för d:r H. Elmqvist har vid flera sammanträden fungerat förste aktuarien i Kungl. Socialstyrelsen d:r E. Sjöstrand. I öfverläggningarna ha dessutom följande personer deltagit, nämligen vid behandling af frågor rörande konjunkturerna å kapitalmarknaden vice ordföranden bland Riksbankens fullmäktige friherre K. Langenskiöld, vid handläggandet af frågor rörande järnvägstrafiken förste aktuarien vid Kungl. Järnvägsstyrelsens statistiska kontor S. Norrman, vid behandling af frågor rörande sjötrafiken verkställande direktören för aktiebolaget Olsson & Wright konsul T. Röberg samt vid bestämmandet af förkonjunkturerna inom trävarumarknaden representativ vara sekreteraren i Svenska Trävaruexportföreningen kamrer Th. Askergren. Vid utväljandet af för tackjärnsmarknaden utslagsgifvande data ha dessutom upplysningar lämnats af öfveringenjören vid Järnkontoret fil. d:r J. A. Brinell samt sekreteraren i Järnverksföreningen grosshandlaren Fritz Moll.

Det ifrågavarande förberedande arbetet har i väsentlig grad underlättats af det betänkande, som afgifvits af en den 31 mars 1908 i samma syfte tillsatt fransk kommission. I likhet med nämnda kommission har arbetsutskottet vid fullgörandet af sitt uppdrag ansett sig böra afstå ifrån att taga position med hänsyn till olika vetenskapliga teorier om de ekonomiska konjunkturväxlingarnas orsaker. Lämnande detta ämne åt vetenskapens utredning har arbetsutskottet följt den franska kommissionens arbetsmetod, i det utskottet sökt nå sitt mål genom att närmare studera de företeelser, som under loppet af de senaste årtiondena förebådat eller beledsagat större förändringar i de ekonomiska konjunkturerna, och bland dem utvälja vissa, som befunnits vara i särskild grad utslagsgifvande.

Skärskådandet af en enda sådan företeelses växlingar skulle i och för sig lätt leda till oriktiga slutsatser, då det ju af dessa utslag är svårt att afgöra, om det försiggår en tillfällig och lokal försämring inom en speciell marknad eller om man funnit förbudet till tryckta konjunkturer i vidaste omfattning. I sist anförda fall böra spår däraf visa sig inom äfven andra områden för ekonomisk företagsamhet.

Om arbetsutskottet sålunda å ena sidan sett sig nödsakadt att i anfördt syfte förorda utväljandet af ett flertal ekonomiska särmärken, har det å den andra sökt göra dessas antal så litet som möjligt utan att därvid äfventyra att gå miste om upplysningar af väsentlig betydelse.

Genom arbetsutskottets försorg hafva för detaljerad granskning grafiska tablåer upprättats öfver följande data, nämligen

beträffande *kapitalmarknaden*:

- 1) Sveriges riksbanks officiella diskontoränta,
- 2) , , privata ,
- 3) Den privata diskontoräntan i Berlin, London och Paris,
- 4) Medeltalet af sistnämnda räntesatser,
- 5) Riksbankens utlåning till allmänheten,
- 6) De svenska privatbankernas utlåning till allmänheten,
- 7) Riksbankens clearing,
- 8) , sedelcirkulation,
- 9) , växelkurser å Berlin, London och Paris,
- 10) , metalliska kassa,
- 11) De svenska bankernas ställning gent emot utlandet,
- 12) Stämpelbeloppet för omsättningen af aktier och banklotter.
- 13) Antalet nybildade aktiebolag,
- 14) Summa inbetaldt aktiekapital,
- 15) Antalet konkurser,
- 16) Genomsnittskurser för den s. k. A-listans aktier å Stockholms fondbörs,
- 17) Genomsnittskurser för vissa å Berlins fondbörs introducerade aktier;

beträffande *varumarknuden*:

- 18) Sauerbecks prisindex jämte ett antal andra i utländska tidskrifter publicerade engelska, tyska och amerikanska prisindices,
- 19) Genomsnittspris pr kbm. å exporterade trävaror,
- 20) Pris å utförd trämassa, kemisk, torr,
- 21) Pris pr kg. för kisel-, mangan-, krom- och ej specificerade slag tackjärn tillsammansantagna.
- 22) Medelpriser pr 1,000 kg. fosforfritt svenskt träkolstackjärn,
- 23) Ton importeradt stenkol,
- 24) Kvantiteten af exporteradt smör,
- 25) Priser å , ,
- 26) Kvantiteten importeradt kaffe,
- 27) Ton gods, beforderadt å Statens järnvägar,
- 28) Bruttoinkomsten af godstrafiken å Statens järnvägar,
- 29) Tonkm. gods pr bankm. å Bergslagernas, Stockholm—Västerås—Bergslagens, Gäfle—Dala samt Oxelösund—Flen—Västmanlands järnvägar tillsammansantagna,
- 30) Ton gods pr bankm. å samma järnvägsnät,

- 31) Ton gods å Bergslagernas järnväg samt Stockholm—Västerås—Bergslagens järnväg,
- 32) Bruttoinkomsten af godstrafiken å samma järnvägar,
- 33) Ton gods å Gäfle—Dala samt Oxelösund—Flen—Västmanlands järnvägar,
- 34) Bruttoinkomsten af godstrafik å samma järnvägar,
- 35) Ton gods å Bergslagernas, Stockholm—Västerås—Bergslagens och Gäfle—Dala järnvägar tillsammans samt å samma järnvägar med tillägg af Oxelösund—Flen—Västmanlands järnväg,
- 36) Bruttoinkomsten af godstrafiken å samma järnvägsnät; samt

beträffande *arbetsmarknaden*:

- 37) Antal ansökningar om arbete pr 100 lediga platser enligt uppgifter från Sveriges offentliga arbetsförmedling,
- 38) Antal i arbete varande medlemmar af arbetareorganisationerna,
- 39) Antalet sysselsatta arbetare enligt uppgifter från arbetsgifvareorganisationer,
- 40) Antal arbetare anställda hos arbetsgivare, hvilka uppgifvit arbetstillgången såsom mer än medelgod.

Den närmare undersökningen af förenämnda tablåer och andra tillgängliga statistiska sammanställningar har föranlett arbetsutskottet

att i anslutning till de synpunkter, som framlagts i Kollegii underdåniga skrifvelse den 3 oktober 1912, förorda, att den ifrågasatta öfversikten måtte omfatta

dels en månatlig sammanställning af karakteristiska data för olika marknader,

dels ock en på de månatliga sammanställningarna baserad årsöfversikt öfver genomsnittskonjunkturerna under året, i hvilken utrymme emellertid äfven bör beredas för sådana statistiska uppgifter, som för ämnet äga större upplysningsvärde men ej kunna månatligen under löpande år erhållas.

I öfverenstämmelse med det önskemål, som uttalats såväl i i motionen nr 19 i Andra kammaren vid 1911 års riksdag som i Riksdagens skrifvelse den 25 april 1909 och Kollegii underdåniga skrifvelse den 3 oktober 1912, har arbetsutskottet föreslagit, att berörda öfversikter måtte offentliggöras dels i tabellarisk form, dels i begränsadt urval äfven i grafisk framställning. Arbetsutskottet har vid detta sitt förslag utgått från den synpunkten, att endast de data, som visat sig vara särdeles både pålitliga och känsliga märken för det ekonomiska läget och som kunna insamlas månads-

vis, måtte under löpande år offentliggöras i såväl grafisk som tabellarisk form, under det att öfriga vare sig månads- eller årsuppgifter måtte meddelas i enbart tabellarisk framställning.

Bland företeelser, som kunna anses betydande för *kapitalmarknadens* läge, böra enligt arbetsutskottets mening sättas i främsta rummet:

- 1) Sveriges riksbanks officiella och privata diskontoränta samt
- 2) Sveriges riksbanks utlåning till allmänheten; och böra dessa uppgifter med anledning däraf meddelas i såväl grafisk som tabellarisk framställning.

Den för landets affärslif reglerande och normerande ställning, som intages af Riksbanken, måste nämligen af förändringarna i nämnda räntesatser och deras inbördes förhållande till hvarandra skapa ett känsligt instrument i den ekonomiska meteorologiens tjänst.

Den för penningemarknaden synnerligen kännetecknade faktor, som franska kommissionen funnit i förändringarna i franska bankens växelportfölj, torde enligt arbetsutskottets utredning för Sveriges del böra ersättas med uppgifter angående Riksbankens hela utlåning till allmänheten. Betydelsefulla supplementära uppgifter om penningemarknaden, åt hvilka bör beredas plats i den tabellariska framställningen, kunna erhållas ur öfversikter angående:

- 1) Riksbankens clearing,
- 2) , sedelcirkulation,
- 3) , växelkurser å Berlin, London och Paris samt
- 4) Privata diskontoräntan i Berlin, London och Paris.

Hvad särskildt beträffar *bankernas clearingsomsättning*, kunde densamma väntas utgöra ett godt kriterium å intensiteten inom landets affärslif. Emellertid bar mot dess placering i det grafiska instrumentet rests den invändningen, att uppgifter därom redan rönt och äfvenledes för framtiden kunna väntas röna sådant inflytande af förändringar i de för clearingen från tid till annan fastställda regler, antalet deltagande banker m. m., att en jämförelse mellan uppgifterna för olika tidpunkter lätt kan bli missvisande.

Sedelcirkulationens storlek är gifvetvis af betydelse för bedömandet af landets affärsomsättning, men denna faktor har visat

sig vara mindre upplysande för affärslivets konjunkturväxlingar, med anledning hvaraf uppgifterna om den utelöpande sedelstocken ansetts böra likställas med clearingsuppgifterna.

Införandet i de tabellariska öfversikterna af uppgifter om den privata diskontoräntan i Berlin, London och Paris samt i viss mån äfven af uppgifterna om Riksbankens växelkursér motiveras naturligen däraf, att konjunkturerna inom landet i väsentlig grad äro beroende af världsmarknadens konjunkturväxlingar.

Börsnoteringar å inhemska värdepapper samt svenska bankernas ställning gentemot utlandet röna ett starkt inflytande af förhållanden, som äro allt för oberoende af vårt lands verkliga ekonomiska situation, för att uppgifter därom skulle vara ägnade att ställas vid sidan af närmast förut anförda. Då emellertid särskildt börsnoteringarna i och för sig äga ett stort intresse, har arbetsutskottet föreslagit att genom samarbete med Riksbankens statistiska afdelning för hvarje månad under löpande år särskilda tabellariska och grafiska framställningar af desamma med åtföljande text måtte erhållas och att åt dessa framställningar plats måtte beredas i samma månadstidskrift, där de ifrågavarande ekonomiska konjunkturöfversikterna enligt föreliggande plan skola offentliggöras.

Bland uppgifter, ägnade att afspegla det allmänna läget å *varumarknaden*, har arbetsutskottet för intagande i såväl den grafiska som den tabellariska framställningen utvalt

- 1) Totalvärdena af Sveriges in- och utförsel,
- 2) Sauerbecks prisindex,
- 3) Exportpris å tackjärn samt
- 4) Exportpris å trävaror.

Utän tvifvel utgör en öfversikt af *Sveriges utrikeshandel* en synnerligen god värdeämätare å den ekonomiska situationen inom landet. Därom torde ingen meningsskiljaktighet förefinnas.

Det hade varit önskvärdt att jämväl från början kunna upptaga en sammanställning af engrospriser å svenska varor. Då utarbetandet af en sådan svensk prisindex emellertid kräfver ett stort tidsödande arbete, i synnerhet om sammanställningen skall utföras med »vägda» varuvärden, har arbetsutskottet föreslagit, att till en början i öfversikterna skall införas Sauerbecks världsbeckanta *prisindex*, därmed begagnande samma utväg, som den

franska kommissionen ansett sig böra anlita. Sauerbecks väl afvägda och kontrollerade index har visat sig äga god öfverensstämmelse med den allmänna prisnivån ej blott i England utan äfven i Frankrike och Tyskland.

Om sålunda därigenom en prisindex af internationell karaktär kommit till användning, har arbetsutskottet i en öfversikt af engrospriser å *exporterad tackjärn och trä* af standardmässig typ velat finna en ledning för bedömandet af Sveriges förnämsta exportindustriers läge.

Till grund för öfversikten öfver exporteradt tackjärn har arbetsutskottet förordat medelpriset å svenskt s. k. fosforfritt träkolstackjärn. Sådant tackjärn betingar emellertid väsentligen olika priser, beroende dels på om detsamma är af grå eller hvit textur dels på graden af frihet från fosfor och svafvel. Om alla sorter af fosforfritt exporttackjärn skulle inräknas i medeltalet, skulle detta i icke oväsentlig grad blifva beroende på, huru mycket af hvarje sådan kvalitet, som inom den af medeltalet omfattade tidsperioden försålts. Arbetsutskottet har med anledning häraf för sina medeltalsuppgifter begränsat sig till priset, beräknat fob i svensk exporthamn, på helgrått exporttackjärn innehållande maximum 0,020 % fosfor och 0,010 % svafvel, motsvarande den af Exporttackjärnsföreningen antagna beteckningen A 1. Denna kvalitet af tackjärn, hvilken nästan uteslutande afsättes till England, omfattar samtidigt hufvuddelen af det svenska exporttackjärnet.

Öfversikten öfver trävarorna åter bör enligt utskottets mening basera sig på gällande priser å goda märken af från Hernösands skeppningsdistrikt till Frankrike för leverans under året försålda plankor, battens, scantlings och bräder af furu eller gran till olika sågade standarddimensioner. Nödvändigheten af att i den ifrågakända öfversikten upptaga endast fullt jämförbara uppgifter har nämligen gjort det till ett önskemål, att dessa uppgifter måtte omfatta leveranser från ett och samma skeppningsdistrikt till någon viss en gång för alla fastställd afsättningsort. Att Hernösands distrikt utvalts, motiveras däraf, att enligt af arbetsutskottet hörd expert nämnda distrikt, som med hänsyn till träskeppningarnas storlek endast öfverträffas af Sundsvalls, på grund af sitt läge betingar exportpriser, som utgöra ett tämligen godt medeltal å motsvarande uppgifter för

hela Sveriges trävarumarknad. Då Frankrike utvalts såsom afsättningsort, ha till grund för nämnda uppgifter förordats tre dimensioner (3×9 », $2 \frac{1}{2} \times 7$ » och $1 \times 4 \frac{1}{2}$ »), som visat sig finna sin hufvudsakliga afsättning i detta land, hvartill ytterligare kommer, att vid utförseln af anförda dimensioner märken från Hernösands trävarudistrikt visat sig vara särskildt eftersökta.

Arbetsutskottet har emellertid tillkännagifvit sin afsikt vara att framdeles inkomma med detaljerad plan för upprättandet af en fullständig svensk prisindex, börande denna ersätta Sauerbecks index i den grafiska framställningen och äfven erhålla plats i den tabellariska. I sistnämnda framställning torde Sauerbecks index allt framgent böra ingå.

Statistiska uppgifter rörande *järnvägstrafiken* äro utan tvifvel i hög grad ägnade att gifva inblick i näringslivets intensitet. Såsom var att vänta, ha vid närmare granskning växlingarna i persontrafiken ej visat sig äga något intimare samband med den allmänna konjunkturen. Vissa uppgifter rörande godstrafiken ha däremot befunnits i berörda hänseende vara af stort värde. En detaljerad undersökning af ett antal sammanställningar af uppgifter angående godstrafiken å olika svenska järnvägsnät har föranledt arbetsutskottet att förorda intagandet i de ekonomiska öfversikterna af uppgifter å:

- 1) Antal ton gods, befordrad å Statens järnvägar med frånräkning af malmfrakterna å mellanriksbanan, och
- 2) Bruttoinkomsten af godstrafiken å Sveriges samtliga järnvägar,

börande den första af dessa öfversikter offentliggöras i såväl grafisk som tabellarisk framställning, den senare däremot åtminstone tills vidare i enbart tabellarisk.

Bland de motiv, som varit bestämmande för valet af nämnda uppgifter, må särskildt framhållas nödvändigheten af att det utvalda järnvägsnätets omfattning är så betydande som möjligt, så att en eventuell tillökning af detsamma ej i nämnvärd mån inverkar störande på talsammanhanget.

Vid utväljandet af uppgifter från kommunikationsstatistikens område har äfven tagits i öfvervägande lämpligheten af att för *sjötrafikens* vidkommande offentliggöra en tablå öfver bruttofrakternas rörelse, hvarigenom tillfälle möjligen skulle vinnas att be-

döma konjunkturernas växlingar inom i samband med sjöfarten stående industri och handel inom landet. Då emellertid enligt af arbetsutskottet tillkallade experters utsago erfarenheten lärt, att fraktkostnaderna till sjöss följa sina säregna lagar, som äro ganska oberoende af de särskilda ländernas ekonomiska läge, har arbetsutskottet nödgats afstå från försöket att på antydd väg vinna upplysning angående växlingarna i landets ekonomiska företag-samhet.

Af de ifrågasatta uppgifterna angående ställningen å *arbetsmarknaden* har på Socialstyrelsens förslag företräde gifvits åt uppgifterna angående:

- 1) Antalet ansökningar om arbete och anmälda lediga platser vid anstalter, tillhörande Sveriges offentliga arbetsförmedling, samt
- 2) Antalet arbetslösa enligt arbetareorganisationernas uppgifter,

börande de förra af dessa uppgifter offentliggöras i såväl grafisk som tabellarisk form, de senare däremot i enbart tabellarisk framställning.

Då arbetsutskottet sålunda i olikhet med den franska kommissionen ej velat låta uppgifterna om arbetslösa träda i förgrunden, innebär detta förfarande intet underkännande af denna statistiks stora värde eller af dess noggrannhet och tillförlitlighet. Den ifrågasvarande svenska statistiken torde nämligen vara fullt likvärdig med den motsvarande franska, om ej till och med densamma öfverlägsen, i det primäruppgifterna i Sverige omfatta ett antal arbetare, som i procent af hela arbetarestammen är vida större än hvad fallet är i Frankrike. Då emellertid den fortlöpande officiella arbetslöshetsstatistiken i Sverige daterar sig från så sen tid, som år 1911, torde det vara nödvändigt att afvakta ytterligare erfarenheter, innan åt densamma kan tillerkännas särskildt företräde framför andra symptom å den allmänna ekonomiska konjunkturons inflytande på arbetsmarknaden. Beroende af säsongförhållanden som arbetslösheten är, måste uppgifter om densamma, för att till sin innebörd rätt fattas, föreligga för flera år, hvaraf ytterligare framgår önskvärdheten af att åtminstone till en början för ändamålet använda annat statistiskt material.

Ett tillförlitligt och omfattande sådant synes föreligga i Sveriges offentliga arbetsförmedlings uppgifter öfver antalet plats-

ansökningar, hvilka uttryckts i procent af antalet lediga platser, Denna statistik, som går tillbaka till år 1905, har visat sig gifva en god bild af det ekonomiska läget inom landet.

Samtliga nu nämnda statistiska data ha befunnits kunna vara månatligen tillgängliga i så god tid, att under senare hälften af hvarje månad en öfversikt beräknas kunna offentliggöras öfver föregående månads konjunkturen.

Till grund för den *årliga öfversikten* af den ekonomiska situationen inom landet har arbetsutskottet förordat upptagandet af årsmedeltal å samtliga nu anförda ekonomiska sårmärken, dock med det undantag, att öfversikten af gällande priser å från Hernösands skeppningsdistrikt till Frankrike försålda standarddimensioner af vissa sågade varor af furu och gran måtte i den årliga sammanställningen ersättas af uppgifter om:

- 1) I Kommerskollegii handelsberättelse offentliggjorda årsmedelpriser å utförda ohyflade plankor, battens, scantlings och bräder af furu eller gran samt
- 2) I Kommerskollegii handelsberättelse offentliggjorda årsmedelpriser å utförda hyflade plankor och bräder af furu eller gran,

hvilket förslag arbetsutskottet motiverat därmed, att det visat sig ogörligt att beräkna årsmedeltal af för de månatliga öfversikterna förordade priser.

Bland uppgifter, ägnade att komplettera den årliga öfversikten, har arbetsutskottet velat till enbart tabellarisk framställning förorda följande, nämligen uppgifter om:

- 1) Antalet ingångna äktenskap per 1,000 invånare,
- 2) Antalet nybildade aktiebolag,
- 3) Summa inbetaladt aktiekapital,
- 4) Antalet konkurser,
- 5) Tackjärnsproduktionen,
- 6) Stenkolsimporten och
- 7) Antal arbetare, anställda hos arbetsgifvare, hvilka betecknat arbetstillgången såsom mer än medelgod.

Vid fullföljandet af sitt uppdrag har arbetsutskottet sålunda bland mängden af olika ekonomiska företeelser, oafsedt det intresse som de i och för sig erbjuda, förordat utväljandet af åtta sårmärken såsom i främsta rummet ägnade att från olika sidor af

spegla den ekonomiska situationen inom landet. Af hvad redan förut anförts framgår, att den frågan måste lämnas öppen, huruvida och med hvilken grad af visshet förändringar i den allmänna ekonomiska konjunkturen kunna genom berörda sårmärkens sammanställning och inbördes konstellation låta sig på förhand bestämmas. Svårigheten af att i närvarande stund vinna tillförlitlig upplysning i berörda afseende förringar ej önskvärdheten af att iakttaga och registrera storleken och riktningen af de företeelser, som kunna förebåda större fluktuationer af detta slag. Försöken att med ledning af olika statistiska uppgifter förutsäga utbrytande ekonomiskt oväder äro af sent datum, och måhända skall förenämnda svårighet framdeles kunna öfvervinnas eller begränsas.

I anslutning härtill har arbetsutskottet äfven betonat önskvärdheten af att möjlighet till en varsam successiv utveckling måtte heredas åt företaget att med användande af statistiska data vinna upplysning angående den ekonomiska situationen inom landet. Inskränkande sig till att förorda de kännemärken, som synts utskottet vara de för närvarande mest betecknande, har utskottet sålunda velat understryka lämpligheten af att för framtiden måtte ställas i utsikt utväljandet af nya företeelser, i den mån som erfarenheten gör detta önskvärdt eller den nationalekonomiska vetenskapen förordar sådana.

Kollegium, som härmed redogjort för den af arbetsutskottet inför Kollegium framlagda planen för de ifrågasatta öfversikterna rörande den ekonomiska konjunkturen, godkänner för sin del samma plan och får med anledning däraf hemställa, att Eders Kungl. Maj:t täcktes anbefalla Kollegium att upprätta och offentliggöra

dels en månatlig öfversikt öfver den allmänna ekonomiska konjunkturen inom landet, från början omfattande såväl grafisk som tabellarisk tablå öfver:

- 1) Riksbankens officiella och privata diskontoräta,
- 2) Riksbankens utlåning till allmänheten,
- 3) Sveriges in- och utförsel,
- 4) Sauerbecks prisindex (framdeles ersatt af en svensk prisindex),
- 5) Exportpris å visst svenskt fosforfritt träkolstackjärn,
- 6) Exportpris å vissa trävaror,

- 7) A Svenska Statens järnvägar befodratt antal ton gods med uteslutande af malmfrakter å mellanriksbanan och
- 8) Sveriges offentliga arbetsförmedlings uppgifter om antalet ansökningar om arbete per 100 lediga platser,
- samt en enbart tabellarisk framställning af
- 9) Riksbankens clearingsomsättning,
 10) " sedelcirkulation,
 11) Privatlåntaget i Berlin, London och Paris,
 12) Riksbankens växelkurser å Berlin, London och Paris,
 13) Bruttoinkomsten af godstrafik å Sveriges samtliga järnvägar och
 14) Antalet arbetslösa i arbetareorganisationerna;

dels äfven en årligen återkommande öfversikt öfver nu anförda företeelser, innefattande tillika tabellarisk framställning af uppgifter om:

- 15) Ingångna äktenskap per 1,000 invånare,
 16) Antalet nybildade aktiebolag,
 17) Summa inbetaldt aktiekapital,
 18) Antalet konkurser,
 19) Tackjärnsproduktionen,
 20) Stenkolsimporten och
 21) Antal arbetare, anställda hos arbetsgifvare, hvilka betecknat arbets-tillgången såsom mer än medelgod.

Tillika täcktes Eders Kungl. Maj:t medgifva, att såväl de månatliga som de årliga öfversikterna må succesivt med iakttagande af nödig varsamhet utvecklas genom tillgodogörande af de lärdomar, som betingas af erfarenheten och den nationalekonomiska vetenskapen.

Strödda meddelanden.

Den italienska rösträttsreformen 1912. På försommaren 1912 genomfördes i Italien en reform af vallagen, som mer än fördubblade antalet valberättigade till deputeradekammaren. De gamla bestämmelserna uteslöto analfabeterna och fordrade dessutom antingen viss bildning eller viss census eller skatt samt 21 års ålder.

För den nya reformen lämnar Prof. IGNAZIO TOMBARO en redogörelse i en uppsats i *Revue du droit public* (okt.—dec. 1912). I stället för den fasta åldersgränsen har införts en rad af skilda alternativ med olika minimiålder. Vid 20 års ålder få personer, som inneha tjänst, som förutsätter viss bildning eller som öfverskrider viss census- eller skattegräns, rösträtt, vid 21 år alla, som genomgått vissa utbildningsanstalter eller utbildats i militärtjänst. Vid 30 år inträder slutligen allmän rösträtt med sedvanliga inskränkningar. Censusbestämmelserna äro ett arf från äldre regim. F. ö. ligger till grund för föreskrifterna om den tidigare rösträtten för bestämda kategorier den tanken, att boklig utbildning (och militärtjänst) i regel måste anses påskynda individens utveckling till verklig uppfattning om samhällets kraf. Men det som i grund och botten måste erfordras är mindre litterär undervisning än »psykologisk» uppfostran, men för en sådan är ej den bokliga undervisningen nödvändig, fastän den är gynnsam.

Den så genomförda rösträttsreformen kommer att betydligt öka väljarkåren. 1908 uppgick denna till 2,930,473 i röstlängderna uppförda, men genom reformen beräknas den bli 1,289,000 under 30 år och 6,412,000 öfver denna ålder eller tillsamman 7,701,000.

Ett flertal betryggande bestämmelser angående valhandlingen ha införts. Röstsedlarna skola inläggas i kuvert, vid hvilka äro fästade en perforerad remsa, försedd med ett nummer, som af-rifves vid röstaflämmandet samt då antecknas vid väljarens namn i vallängden. Alla stämplas de med en stämpel, som bl. a. innehåller ett bestämdt 5-siffrigt tal, hvilket ett par dagar förut genom lottning fastställts. Slutligen skall på valsedelns båda sidor an-

gifvas deras namn, på hvilka man vill rösta, och sedlarna skola vid sammanräkningen ej tagas ur kuverten utan afläsas därigenom att en perforerad del af kuvertets framsida afrifves.

Med rösträttsreformen har kombinerats ett införande af arvode för deputeradekammarens ledamöter. Hvar och en får 2 tusen lire i ersättning för omkostnader samt ytterligare 4 tusen lire, om han ej har lön af det allmänna.

K. T.

Till red. insända skrifter:

- Arbetsstatistisk Tidskrift*, utg. af Industristyrelsen i Finland. Årg. 7. N:r 1. Hfors 1913.
- Det nya Sverige*, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 7. H. 2. Sthlm 1913.
- Ekonomiska Samfundets Tidskrift*. 1913. H. 1—2. Hfors 1913.
- Finsk Tidskrift*, utg. af R. F. V. WILLEBRAND. T. LXXIV. H. I—III. Hfors 1913.
- Försäkringsföreningens Tidskrift*. 1912. H. 6. Sthlm 1913.
- Historisk Tidskrift*, utg. af Svenska Historiska Föreningen genom TORVALD HÖJER. Årg. 32. H. 4. Sthlm 1912.
- Industria*. Svenska arbetsgifvareföreningens tidning, utg. af AXEL BRUNIUS. Årg. IX. N:r 1—5. Sthlm 1913.
- Meddelanden från Svenska Arbetsgifvareföreningens Statistiska Byrå*. Årg. I. 1913. N:r 1. Sthlm 1913.
- Mercator*. Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. VIII. N:r 5—13. Hfors 1913.
- Nationalökonomisk Tidsskrift*. Udg. af Nationalökonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. 1913. H. 1 Kbhvn 1913.
- Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1913. H. 1. Sthlm 1913.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift*. Red. GUNNAR SCHOTTE. Årg. 11. H. 1—3. Sthlm 1913.
- Social Tidskrift*. Årg. XIII. H. 2—3. Sthlm 1913.
- Sociala Meddelanden*, 1912, utg. af K. Kommerskollegii afdelning för arbetsstatistik. N:r 12. — 1913. Utg. af K. Socialstyrelsen. N:r 1—2. Sthlm 1913.
- Statistisk Månadsskrift*, utg. af Stockholms stads statistiska kontor. Årg. VII. H. 12. Årg. VIII. H. 1. Sthlm 1913.
- Statsökonomisk Tidskrift*, utg. af Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. 1912. H. 3. Kria 1913.
- Stockholms stads statistik*. III. Hälso- och sjukvård år 1911. Sthlm 1912. — IV. Fattigvård år 1911. Sthlm 1913. — IX. Arbetsförmedling år 1911. Sthlm 1913. — XI. Handel och sjöfart år 1911. Sthlm 1913. — XIII. Renhållning år 1911. Sthlm 1912. — XIV. Val. Statistisk redogörelse för allmänna val i Stockholm år 1912. Sthlm 1913.
- Svensk Tidskrift*, utg. af ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. III. H. 1—2. Sthlm 1912.
- Sveriges in- och utförsel* av vissa varor januari månad 1913. Med vissa jämförelsetal för åren 1911 och 1912. Meddelanden från Kommerskollegium. Sthlm 1913.
- Sveriges officiella statistik*. Kollektivaftal i Sverige år 1911, af K. Socialstyrelsen. Sthlm 1913.
- Sveriges Riksbank 1912*. Årsbok utarbetad av Riksbankens statistiska avdelning. Årg. V. Sthlm 1913.
- Tiden*. Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. af Sveriges socialdemokratiska arbetarparti. Red. HJALMAR BRANTING och RICKARD SANDLER. Årg 5. N:r 2. Sthlm 1913.
- Tidskrift för Postväsendet*. Utg.: ERIK G. LANNGE. 1912. N:r 1—12. Sthlm 1912. 1913. N:r 1—3. Sthlm 1913.
- Tidskrift*, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Årg. 49. H. 1—2. Hfors 1913.
- Del Vecchio, Giorgio*, Über einige Grundgedanken der Politik Rousseau's. (Sonderabdruck aus dem Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie mit besonderer Berücksichtigung der Gesetzgebungsfragen, herausg. von JOSEF KOHLER und FRITZ BEROLZHEIMER).
- , Sui caratteri fondamentali della filosofia politica del Rousseau. Discorso letto per l'inaugurazione del IV Congresso della Società filosofica Italiana in Genova (21 Ottobre 1912). Genova 1912.
- Gebhard, Hannes*, Jordbruksbefolkningen, dess förhållande till andra yrkesgrupper och dess sociala sammansättning. (Subkommittén för den obesuttna befolkningen. Statistisk undersökning af socialekonomiska förhållanden i Finlands landskommuner år 1901). Hfors 1913.
- Willgren, Karl*, Zur Agrargeschichte Schwedens im früheren Mittelalter. (Abdruck aus den Jahrbüchern für Nationalökonomie und Statistik). Jena.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

SKÅNE

Malmö

Samtliga fonder 31 1913
öfver 33,000,000 kr.

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

■ ■ ■

Meddelar **brand-** och **lifförsäkringar.**

■ ■ ■

För bolagets lifförsäkringsrörelse gälla nya, af Kungl. Maj:t i Nov. 1910 fastställda grunder, innebärande ytterst tidsenliga och liberala försäkringsvillkor. Bolagets nya prospekt af 1911 innehåller en rikedom på försäkringskombinationer, delvis för vårt land nya, och tillhandahålles på begäran hos bolagets agenter.

■ ■ ■

Lifräntor Pensioner